

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของวัดในฐานะแหล่งเรียนรู้ของชุมชน: กรณีศึกษาวัดไทยลอสแอนเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา” ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดเรื่องคุณค่า

- 1.1 ความหมายของคุณค่า
- 1.2 ธรรมชาติของคุณค่า
- 1.3 ประเภทของคุณค่า
- 1.4 ลักษณะการตัดสินคุณค่า
- 1.5 การวิเคราะห์การตัดสินคุณค่า

2. แนวคิดเรื่องคุณค่าของวัด

3. แนวคิดเรื่องบทบาท

4. แนวคิดเรื่องบทบาทของวัด

5. แนวคิดเรื่องแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

- 5.1 ความหมายของชุมชน
- 5.2 ความหมายของแหล่งเรียนรู้ของชุมชน
- 5.3 ประเภทของแหล่งเรียนรู้
- 5.4 ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

6. แนวคิดเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกา

- 6.1 พระพุทธศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกา
- 6.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2523

7. ข้อมูลพื้นฐานของวัดไทยลอสแอนเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา

8. วัดไทยกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในสหรัฐอเมริกา

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 9.1 งานวิจัยในประเทศ
- 9.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แนวคิดเรื่องคุณค่า

1. ความหมายของคุณค่า

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, หน้า 253) ให้ความหมายของ คุณค่า หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์หรือมีมูลค่าสูง

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524, หน้า 411) ให้ความหมายของคุณค่า หมายถึง วิสัยสามารถของสิ่งใดก็ตามที่เชื่อว่าสนองความปรารถนาของมนุษย์ได้ หรือคุณสมบัติของสิ่งใดก็ตามซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นประโยชน์น่าสนใจแก่บุคคลหรือกลุ่ม

วิทช์ วิศทเวทย์ (2540, หน้า 9) กล่าวว่า เราจะเริ่มด้วยการพิจารณาคำว่า “คุณค่า” ที่ใช้กันในภาษาโดยทั่ว ๆ ไป เรากล่าวกันว่า “น้ำมันเป็นสิ่งที่มีคุณค่า” คุณค่าในที่นี้หมายถึง อะไรก็หมายความว่าทำให้ร่างกายเจริญเติบโต ถ้าเจ้าของบริษัทกล่าวว่า “ผู้จัดการคนนี้มีค่าสำหรับผมมาก” ค่าในที่นี้หมายถึง ทำให้บริษัทผมกำไรมาก ใน 2 กรณีหรือในกรณีที่อยู่ในทำนองเดียวกัน คุณค่าหรือค่า หมายถึง ความสามารถที่พาเราบรรลุถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง น้ำมันพาเราไปสู่การเจริญเติบโต ผู้จัดการพาบริษัทไปสู่การมีกำไรมาก คุณค่าในที่นี้หมายถึง “ประโยชน์” สิ่งที่มีคุณค่าคือ สิ่งที่มีประโยชน์

ซัชชัย คุ้มทวีพร (2541, หน้า 15) กล่าวว่า คุณค่า หมายถึง สิ่งที่ดีหรือน่าปรารถนาในทัศนะของคนผู้นั้น ตัวอย่างเช่น การเลือกดูหรือไม่ดูโทรทัศน์ไม่เป็นสภาวะการณ์ทางจริยธรรม (คือไม่ถูกไม่ผิด) แต่การเลือกดูโทรทัศน์ของเพื่อนบ้านที่เดินทางไปต่างจังหวัดเป็นสภาวะการณ์ทางจริยธรรม

จอห์น คิวอี้ (อ้างถึงใน พระทักษิณคณาธิกร, 2544, หน้า 209) นักปฏิบัตินิยมถือว่า สิ่งที่มีคุณค่าคือสิ่งที่นำมาซึ่งผลดี หมายความว่า สิ่งที่มีคุณค่าคือสิ่งที่ทำให้สมปรารถนาบางประการ และช่วยให้เกิดความสนใจด้วย สิ่งที่ไม่มีความคุณค่าคือสิ่งที่ให้สมปรารถนาเพียงบางประการหรือช่วยให้เกิดความสนใจเพียงชั่วครู่ชั่วยาม ดังนั้น คุณค่าจึงมีความเกี่ยวข้องกับอรรถประโยชน์ สิ่งที่มีคุณค่าคือสิ่งที่มีอรรถประโยชน์ สิ่งที่ไม่มีความคุณค่า คือสิ่งที่ไม่มียอรรถประโยชน์

ทฤษฎีคุณวิทยา (Axiology) หรือทฤษฎีคุณค่า เป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา เป็นแนวคิดที่ว่าด้วยธรรมชาติของคุณค่า อุดมคติในด้านความจริง ความดี และความงามและความบริสุทธิ์ทางจิตใจซึ่งความซาบซึ้งในเรื่องคุณค่านั้นเป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์ มนุษย์เท่านั้นที่สามารถเข้าใจได้ (สุเมธ เมธาวิทยากุล, 2534, หน้า 68)

ทฤษฎีว่าด้วยคุณค่า (Theory of Values)

สุเชาว์ พลอยชุม (2538, หน้า 122-124) กล่าวว่า วัตถุชิ้นหนึ่งๆนั้น เราอาจมองดูได้ 2 แง่ คือในแง่ข้อเท็จจริง (Fact) และในแง่คุณค่า (Value) หากเราพูดถึงวัตถุในแง่แรกนั้นคือเราบรรยายถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับวัตถุนั้น แต่ถ้าเราพูดถึงวัตถุในแง่ที่สองนั้นคือ เราให้ความสนใจ

ต่อวัตถุนั้นหรือแสดงคุณค่าของสิ่งนั้นออกมา ตามปกติแล้ววัตถุนั้นเองเป็นตัวกำหนดคำอธิบายของตัวมันเอง แต่กรณีของการตัดสินคุณค่าหรือการสนใจต่อวัตถุนั้น ๆ แล้ว เหตุการณ์กลับกลายเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นอยู่กับความรู้สึกหรือความคิดของคน ในเรื่องของข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับวัตถุนั้น อาจแสดงออกมาในหลายวิธีต่าง ๆ กัน แต่ในเรื่องความสนใจหรือการตีคุณค่าแล้วมิได้เป็นเช่นนั้น ข้อเท็จจริงเป็นสิ่งที่มียู่ แม้คนจะไม่เคยมีความรู้เกี่ยวกับวัตถุนั้นมาก่อนเลยก็ตามที แต่ในเรื่องคุณค่านั้น คนเท่านั้นที่เป็นผู้กำหนดมันขึ้นมา คำอธิบายเชิงข้อเท็จจริงของวัตถุย่อมมีขึ้นได้เมื่อเราได้เห็นวัตถุนั้น ๆ ส่วนคุณค่าของวัตถุนั้นเรากำหนดมันขึ้นมาโดยอาศัยหลักเกณฑ์หรืออุดมคติบางอย่างเป็นปทัสฐาน องค์ประกอบสำคัญในเรื่องคุณค่าก็คือ ความสนใจ นั่นคือว่าสิ่งนั้น ๆ จะได้รับการตัดสินว่ามีคุณค่าเพราะสิ่งนั้น ๆ เป็นที่น่าสนใจของบางคนหรือของสังคมเท่านั้น

สถิติ วงศ์สวรรค์ (2541, หน้า 132) กล่าวว่า คุณวิทยา หรือ อักษวิทยา (Axiology) หรือ ทฤษฎีคุณค่า (Theory of Values) เป็นทฤษฎีว่าด้วยคุณค่าหรืออุดมคติ เป็นสาขาปรัชญาที่ว่าด้วยคุณค่า เป็นวิชาที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับคุณค่าของสรรพสิ่งทั้งหลาย และอุดมคติแห่งชีวิต เป็นสาขาที่จะต้องศึกษาถึงคุณค่าหรืออุดมการณ์ที่จัดเป็นมาตรฐานของชีวิต ใคร่ครวญ ทบทวน สอบสวน ด้วยเหตุผล สอบสวนถึงความดี ความงาม เกี่ยวน้องสัมพันธ์กับความแท้จริง สมบูรณ์เพียงใด คุณวิทยา ว่าด้วยทฤษฎีแห่งคุณค่า สารัตถะหรือแก่นสารของสิ่งต่าง ๆ เช่น อะไรเป็นคุณค่าของชีวิต อะไรเป็นคุณค่าของศาสนา อะไรเป็นแก่นสารของมนุษย์ว่าดีงามอย่างไรหรือไม่ ผิดถูกอย่างไรหรือไม่ คุณค่าแห่งความประพฤติเรียกว่า จริยศาสตร์ อันมีแนวความคิดว่า เหตุใดจึงจำเป็นต้องประพฤติดี ปฏิบัติชอบ คุณค่าแห่งความงาม คือความสุนทรีย์ อะไรคือความงาม คุณวิทยา (Axiology) คุณค่าที่กำหนดให้ศึกษาในวิชาปรัชญามี 4 ประการ คือ ความดี (จริยศาสตร์) ความงาม (สุนทรียศาสตร์) ความจริง (ตรรกวิทยา) และความบริสุทธิ์ของจิตใจ (เทววิทยา) คุณวิทยา (Axiology) เป็นวิชาที่ว่าด้วยคุณค่าของสรรพสิ่ง รวมทั้งมนุษย์เป็นการพิจารณาความดี ความงาม และความบริสุทธิ์ โดยปกติแล้วคนเราจะคุ้นเคยกับคุณค่าในชนิดต่าง ๆ ตามความพอใจ ความสนใจ ความเหมาะสม ความชอบ ที่มีเกณฑ์การตัดสินไม่เท่ากัน เนื่องจากคุณค่านั้นเกิดจากขบวนการในการดำรงชีวิต อันเป็นทัศนคติส่วนบุคคล การตัดสินคุณค่าจัดเป็น 2 แบบ คือ แบบที่เป็นอัตนัย คือ เอาตัวเองเป็นเครื่องตัดสิน โดยใช้เหตุผลเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย (ไม่ใช่การตัดสินตามอำเภอใจ) โดยปกติการตัดสินจะมีเหตุจากสิ่งภายนอก ส่วนการตัดสินอีกแบบหนึ่ง คือ แบบปรนัย เป็นการพิจารณาคุณค่าของความเป็นจริงนั้น ๆ โดยอาศัยความรู้สึกนอกตัว ไม่ใช่ความพอใจของคนใดคนหนึ่ง

2. ธรรมชาติของคุณค่า

สุชาวีย์ พลอยหุ้ม (2538, หน้า 124-126) กล่าวว่า ทุกสิ่งไม่ว่าจะมีค่าหรือไร้ค่าก็แล้วแต่เงื่อนไขของคุณค่า และตามเงื่อนไขดังกล่าวนี้เองที่เราตัดสินทางคุณวิทยา ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็น

ถึงธรรมชาติของคุณค่าด้วย ฉะนั้นจึงมีผู้เสนอว่า การตัดสินใจทางคุณวิทยาทุกชนิดน่าจะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. ความจำเป็น (Necessity) การตัดสินใจทางคุณวิทยานั้นก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับมนุษย์ การที่เราถือว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีคุณค่านั้นก็หมายความว่าเรายอมรับสิ่งนั้นมีองค์ประกอบบางอย่างที่มีความจำเป็นสำหรับเรา อาหารมีคุณค่าสำหรับเรา ก็เพราะว่าเราไม่อาจจะมีชีวิตอยู่ได้โดยไม่กินอาหาร เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าสิ่งที่มีค่าสูงสุดสำหรับเราคือ สิ่งที่มีความสำคัญต่อการมีชีวิตอยู่ของเรานั้นเอง เช่น น้ำ อากาศ อาหาร เป็นต้น สิ่งที่มีความสำคัญรองลงมาก็คือสิ่งที่ทำให้เรามีความสะดวกสบาย ถ้าขาดมันไปเสียอย่างหนึ่ง ชีวิตเราก็ขาดความสะดวกสบาย สิ่งเหล่านี้ก็เช่น หนังสือ แสงสว่าง แก้ว เป็นต้น ส่วนสิ่งที่มีความจำเป็นน้อยที่สุดก็เช่น เหล้า เครื่องสำอาง เป็นต้น ซึ่งแม้จะไม่มีสิ่งเหล่านี้เลย เราก็ดำเนินชีวิตต่อไปได้โดยไม่ลำบาก

2. หน้าที่ (Obligation) การตัดสินใจทางคุณวิทยานั้น ไม่เพียงแต่ในแง่เป็นสิ่งจำเป็นเท่านั้น แต่ยังในแง่เป็นสิ่งที่ทำให้เราต้องกระทำด้วย และข้อนี้เองที่การตัดสินใจทางคุณวิทยาแตกต่างจากการตัดสินใจในเรื่องอื่น ๆ การศึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ฉะนั้นจึงถือว่าเป็นหน้าที่ที่ทุกคนจะต้องได้รับการศึกษา นี่ก็เพราะการตัดสินใจทางคุณวิทยาเป็นสิ่งที่เราไม่อาจหลีกเลี่ยงได้นั่นเอง มันจึงทำหน้าที่ที่เราต้องกระทำไปตามความจำเป็นนั้น

3. ความชอบของผู้ตัดสิน (The liking of the Judge) การตัดสินใจทางคุณค่านั้น ต้องอาศัยหรือขึ้นอยู่กับความชอบของผู้ตัดสิน ผู้ที่ชอบดอกไม้ก็ย่อมจะตัดสินว่าดอกไม้สวยกว่าทุกสิ่ง ส่วนผู้ที่ชอบหมกมุ่นอยู่กับเพศตรงข้าม ก็ย่อมจะเห็นว่าไม่มีอะไรสวยยิ่งไปกว่าผู้หญิงสวย ความสนใจที่แตกต่างกันนี้เองที่ทำให้เราตัดสินคุณค่าที่แตกต่างกัน เมื่อมีความสนใจเกิดขึ้น การตัดสินใจหรือการเทียบเคียงก็ย่อมจะตามมา

3. ประเภทของคุณค่า

พระราชวรานี (2518, หน้า 34) ได้แบ่งคุณค่าไว้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. คุณค่าแท้ หมายถึง สิ่งที่มีความหมายและมีประโยชน์ในตัวเอง สามารถนำมาก่อให้เกิดประโยชน์ ก่อให้เกิดความสุข ความสงบ ไร้แก่ปัญหาได้โดยตรง การนำมาใช้เป็นไปเพื่อตอบสนองคุณค่าทางภูมิปัญญา เพื่อช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์อันพึงปรารถนาแก่ชีวิตอย่างสมดุลบนพื้นฐานของความพอดีได้แก่

สิ่งที่กำหนดให้	คุณค่าแท้
1. อาหาร	1. เพื่อบำรุงร่างกายให้มีชีวิตอยู่อย่างสร้างสรรค์คุณค่าชีวิตต่อไป

สิ่งที่กำหนดให้	คุณค่าแท้
2. ความรู้	2. เพื่อพัฒนาสติปัญญาให้เกิดวิจารณ์ญาณอันแตกฉาน ช่วยพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น
3. ยา	3. เพื่อบำบัดรักษาโรคร้ายไข้เจ็บให้ทุเลาและหายขาด ทำให้ร่างกายเป็นปกติ ทำหน้าที่ของตนได้สมบูรณ์
4. บ้าน	4. เพื่อการอยู่อาศัย พักผ่อนร่างกายให้เป็นปกติสุขสืบ สานสายใยแห่งครอบครัวอันเป็นรากฐานที่สมบูรณ์ ของชีวิต
5. เสื้อผ้า	5. เพื่อปกปิดความอาย ปกป้องอุณหภูมิร้อนหนาวให้ ร่างกายอยู่ในสภาวะที่เหมาะสม

2. คุณค่าเทียม หมายถึง สิ่งที่มีความหมายและมีประโยชน์เมื่อมีสิ่งอื่นมาประกอบรวมทั้ง
สิ่งที่มนุษย์มี เพื่อการสะสมไว้เกินความพอดีหรือเพื่อสร้างเสริมหรือแต่งเติมให้มีค่าขึ้น เป็น
การตอบสนองคุณค่าทางอารมณ์และความรู้สึก ซึ่งเกินความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ ได้แก่

สิ่งที่กำหนดให้	คุณค่าเทียม
1. อาหาร	1. เพื่อความสนุกสนาน รื่นเริง แสดงฐานะ แสดงรสนิยม ตามสังคม
2. ความรู้	2. เพื่อเป็นบันไดก้าวไปสู่ตำแหน่งหรือหน่วยงานสูงขึ้น
3. ยา	3. เพื่อเสริม กระตุ้น ปลุกเร้าอารมณ์ความรู้สึก และประสาท
4. บ้าน	4. เพื่อแสดงฐานะ ให้เกิดความนิยมชมชอบ ความโก้ หรูหรา
5. เสื้อผ้า	5. เพื่อความสวยงาม แข่งขันประชันตามสมัยนิยม

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) (2537, หน้า 28-29) กล่าวว่า ความต้องการทำให้เกิด
คุณค่า ซึ่งแบ่งคุณค่าออกเป็น 2 อย่าง คือ 1) คุณค่าแท้ คือ คุณค่าที่สนองความต้องการคุณภาพชีวิต
2) คุณค่าเทียม คือคุณค่าเพื่อสนองความอยากเสพสิ่งปรนเปรอตน ถ้าเราจะมีอะไรสักอย่างหนึ่ง
คุณค่าที่แท้จริงก็จะมีส่วนหนึ่ง แต่มักจะมีคุณค่าเทียมเกิดจากคตินิยมและมานะ เพื่อให้
ได้ความอรร่อย เพื่อให้ได้โก้เก๋ เพื่อแสดงความมีฐานะ ตลอดจนค่านิยมทางสังคมอะไรต่ออะไรเข้า
พรั่งพรูทีเดียว

สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์ (2539, หน้า 32-33) กล่าวว่า คุณค่ามี 2 ลักษณะ คือ

1. ค่าในตัว (Intrinsic Values) คือ คุณค่าที่มีอยู่แล้วในตัวของมันเอง ไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นมาประกอบให้มีความหมาย อีกทั้งมิได้นำไปสู่สิ่งอื่นแล้วทำให้มีความหมาย ค่าในตัวนี้เป็นค่าที่ไม่เปลี่ยนแปลง มีค่าอยู่ตลอดเวลา มีลักษณะเป็นนามธรรม ได้แก่ ความสุข ความดี ความสงบ

2. ค่านอกตัว (Extrinsic Values) คือคุณค่าที่ไม่ได้มีอยู่ในตัวของมันเอง ต้องหาอาศัยสิ่งอื่นมาประกอบให้มีความหมาย อีกทั้งเป็นสิ่งที่นำไปสู่สิ่งอื่นที่มีความหมาย มีความสำคัญขึ้นมา ลักษณะดังกล่าวเป็นรูปแบบ มองเห็นได้ชัด เช่น เงินมีค่า เพราะนำซื้อหาสิ่งใดก็ได้ตามความปรารถนา ความรู้มีค่าเพราะเรียนแล้วสามารถหางานทำได้มีรายได้ตอบแทน ความตั้งใจหรือความขยันเป็นสิ่งที่มีความหมายเพราะต้องการทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้สำเร็จ ค่านอกตัวนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้อยู่ตลอดเวลา ไม่มีความคงที่เพราะขึ้นอยู่กับสิ่งที่ประกอบให้มีความหมาย

สุเมธ เมธาวิทยกุล (2534, หน้า 68-69) กล่าวว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการกระทำอันใดอันหนึ่ง อาจมีคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างดังต่อไปนี้

1. คุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) เป็นคุณค่าที่อยู่นอกตัว สิ่งหรือการกระทำนั้นๆ เป็นเพียงวิธี (Means) หรืออุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายสุดท้าย ไม่มีคุณค่าในตัวเอง แต่คุณค่าของมันอยู่ที่ผู้กระทำปรารถนา มันจึงเป็นสิ่งที่สัมพันธ์ คือขึ้นอยู่กับจุดหมายสุดท้าย ตัวอย่างเช่น เงินเป็นสิ่งที่มีความหมายเป็นคุณค่านอกตัว เพราะมีเงินแล้วต้องนำไปซื้อเพื่อสำเร็จความมุ่งหมาย เช่น ซื้ออาหาร แต่เมื่อได้อาหารมาก็ยังไม่มีคุณค่าในตัว ต้องกินอาหารนั้น เมื่อกินอิ่มแล้วมีความสุข ไม่ต้องการอะไรอีก ความสุขอันเกิดจากการอิ่มจึงเป็นความสุขที่มีคุณค่าในตัว เพราะมันถึงที่สุดแล้ว อีกตัวอย่างหนึ่ง นักศึกษาคณะหนึ่งขยันเล่าเรียนมากเพราะเขาอยากได้เกรดดี ๆ การกระทำของเขามีคุณค่านอกตัวเท่านั้น

2. คุณค่าในตัว (Intrinsic Value) เป็นคุณค่าที่ตรงกับจุดหมายสุดท้าย (End) คือเป้าหมายของสิ่งหรือการกระทำนั้นๆ อยู่ในตัวเอง ไม่เป็นวิธีหรืออุปกรณ์นำไปสู่สิ่งอื่น มีคุณค่าในตัวเอง ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นใดเลย เช่น นักศึกษาคณะหนึ่งขยันเรียน เพราะเขาเห็นว่า การขยันเรียนเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ควรทำ ไม่ปรารถนาอะไรอื่นนอกเหนือไปจากนี้ นับว่าความขยันนี้มีจุดหมายอยู่ในตัวเอง คุณค่าประเภทนี้นักปรัชญาส่วนใหญ่ถือว่าเป็นคุณค่าที่แท้จริง ดีในตัวเอง

สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์ (2539, หน้า 4-5) ได้แบ่งทฤษฎีแห่งคุณค่า (Theory of Values) ออกเป็น 3 สาขา คือ

1. ตรรกศาสตร์ (Logics) เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของหลักแห่งความจริง โดยมีหลักของความคิดและการใช้เหตุผลในการแสวงหาความจริง วิธีการตัดสินความจริง รูปแบบของการเสนอความคิด การตั้งสมมุติฐาน การให้คำนิยาม การเปรียบเทียบ การจำแนก การตั้งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจถึงความจริงสาขานี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทฤษฎีแห่งความจริง” (Theory of Reality)

2. สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของหลักแห่งความงาม โดยมีหลักความคิด และการใช้เหตุผลในการแสวงหาความงาม วิธีการตัดสินความงาม รูปแบบของการเสนอความคิด การตั้งสมมุติฐาน การให้คำนิยาม การเปรียบเทียบ การจำแนก การกระจาย และการตั้งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อศึกษาคุณลักษณะของความงาม การแสดงออกถึงคุณลักษณะของความงาม ความสวยและความไพเราะ สาขานี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทฤษฎีแห่งความงาม” (Theory of Beauty)

3. จริยศาสตร์ (Ethics) เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของหลักแห่งความดี โดยมีหลักการของความคิดและการใช้เหตุผลในการแสวงหาความดี ความถูกต้องและความยุติธรรม วิธีการตัดสินความดี รูปแบบของการเสนอความคิด การตั้งสมมุติฐาน การให้คำนิยาม การเปรียบเทียบ การจำแนก การกระจาย และการตั้งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อศึกษาคุณลักษณะของความดี การแสดงออกถึงคุณลักษณะของความดี การประเมินค่าโดยอาศัยเหตุผลมาเป็นมาตรการของการวัดคุณค่าเกี่ยวกับความประพฤติ การปฏิบัติตัว และการกระทำต่าง ๆ ซึ่งเมื่อพิจารณาออกมาแล้วจะมีลักษณะเป็น “ความดี-ความชั่ว” “ความถูก-ความผิด” “ความควร-ไม่ควร” “ความเหมาะสม-ความไม่เหมาะสม” สาขานี้มีชื่อเรียกว่า “ทฤษฎีแห่งจริยศาสตร์” (Theory of Morality)

4. ลักษณะการตัดสินคุณค่า

สตีเวน วังส์วอร์ค (2543, หน้า 133-135) กล่าวว่า การตัดสินคุณค่าเป็นการประค่าของวัตถุ แต่การตัดสินข้อเท็จจริงเป็นการตัดสินเชิงอธิบายธรรมชาติของวัตถุหรือข้อเท็จจริง ไม่ได้ประเมินค่า เพียงแต่อธิบายสถานการณ์ในสิ่งแวดล้อม การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์เป็นการประเมินค่าวัตถุว่างามหรือน่าเกลียด การตัดสินคุณค่าทางจริยศาสตร์เป็นการประเมินค่าของการกระทำดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด การตัดสินทางตรรกวิทยาเป็นการประเมินค่าการพิจารณาเทียบเคียงและการหาเหตุผลว่าสมเหตุสมผลหรือไม่ การตัดสินคุณค่าจึงเป็นการประเมินค่าวัตถุหรือการกระทำโดยเทียบเคียงปทัสถาน (Norm) อุดมคติ มาตรฐานหรือต้นฉบับ

วิธีการตัดสินค่า มี 4 แบบคือ

1. การตัดสินคุณค่าเชิงจิตวิสัย ถือว่าการตัดสินคุณค่าขึ้นอยู่กับทัศนคติ ความสนใจของบุคคล คุณค่าขึ้นอยู่กับคิดว่า ชอบหรือไม่ชอบ นักปรัชญาที่ถือว่าบุคคลสนใจสิ่งใด สิ่งนั้นมีคุณค่า บุคคลไม่สนใจสิ่งใด สิ่งนั้นไม่มีคุณค่า ลักษณะอันนี้ คือ การตัดสินใจ (ตัดสินคุณค่า) ตามความสนใจ

จิตพิสัย แบ่งเป็น 2 พวก คือ

1.1 แบ่งเป็น ทัศนคติ กับความสนใจ

ดี ชอบ

ชั่ว ไม่ชอบ

สนใจ มีคุณค่า

ไม่สนใจ ไม่มีคุณค่า

1.2 แบ่งเป็น สุข กับ ทุกข์

สุข สนองความต้องการ มีคุณค่า

ทุกข์ ไม่สนองความต้องการ ไม่มีคุณค่า

2. การตัดสินคุณค่าเชิงวัตถุวิสัย ถือว่า คุณค่ามีอยู่ในวัตถุและการกระทำ
วัตถุวิสัย แบ่งเป็น 2 พวก คือ

2.1 แบ่งเป็นวัตถุ กับ การกระทำ

วัตถุ ดอกไม้มีความงามอยู่แล้วในตัวเอง

การกระทำ ความเชื่อเพื่อมีความงามอยู่แล้วในตัวเอง

2.2 แบ่งเป็น คุณค่าสนองความต้องการ กับ คุณค่าขัดขวางความต้องการ

คุณค่าสนองความต้องการ สร้างความสุขให้

คุณค่าขัดขวางความต้องการ สร้างความทุกข์ให้

3. การตัดสินคุณค่าเชิงจิตวิสัยและวัตถุวิสัย ถือว่า คุณค่ามีอยู่ในวัตถุและการกระทำกับ
จิตที่ประเมินค่าทั้ง 2 ประการรวมกัน

4. การตัดสินคุณค่าที่ถืออรรถประโยชน์เป็นหลัก โดยถือว่า อรรถประโยชน์อยู่ที่

4.1 การกระทำที่นำผลดีมาให้

4.2 วัตถุที่ตอบสนองความต้องการอย่างลึกซึ้ง

4.3 ศิลปะที่สนองความสนใจได้อย่างถาวร

4.4 การประเมินค่าอย่างถูกต้อง

5. การวิเคราะห์การตัดสินคุณค่า

การตัดสินคุณค่าเป็นทั้งจิตวิสัยและวัตถุวิสัย จะถือว่าเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งล้วน ๆ เพียง
อย่างเดียวไม่เป็นการถูกต้อง ที่เป็นจิตวิสัยเพราะขึ้นอยู่กับการประเมินคุณค่า สัมพันธ์กับความชอบ
ของบุคคล ขึ้นอยู่กับจิตที่ประเมินค่า ที่เป็นวัตถุวิสัยเพราะขึ้นอยู่กับคุณภาพของวัตถุและการกระทำ
คุณค่ามีอยู่ในวัตถุ เช่น เมื่อเราตัดสินว่า พระจันทร์สวย ความเมตตา กรุณาเป็นการกระทำที่ถูกต้อง
เราไม่ได้ตัดสินอะไรตามความชอบ เพราะยังมีอะไร ๆ อยู่ในพระจันทร์ที่สอดคล้องกับหลัก
สุนทรียศาสตร์ และมีอะไร ๆ อยู่ในความเมตตา กรุณาที่สอดคล้องกับหลักสุนทรียศาสตร์

บางท่านถือว่า คุณค่าเป็นจิตพิสัย เพราะขึ้นอยู่กับความสุข ความสุขที่มีคุณค่า ความทุกข์
ไม่มีคุณค่า ความสุขเกิดจากการได้รับสนองความต้องการ ความทุกข์เกิดจากการที่ไม่ได้รับ
การตอบสนองความต้องการ นักสังขนิยมและนักปฏิบัตินิยมถือว่า คุณค่าอยู่ที่การสนองความ
ต้องการได้นั่นเอง ทศณะนี้เป็นการมองเพียงผิวเผินและไม่ถูกต้อง เพราะคุณค่าซึ่งสนองความต้องการ

และสร้างความสุขให้คนมีอยู่ในวัตถุ คุณค่าซึ่งขัดขวางความต้องการและสร้างความทุกข์ให้มียู่ในวัตถุเช่นกัน คุณค่าจึงเป็นวัตถุวิสัย

บางคนตัดสินคุณค่าโดยขึ้นอยู่กับทัศนคติว่าชอบหรือไม่ชอบ เราพูดว่าความซื่อสัตย์เป็นความดี แสดงว่ามีทัศนคติว่าชอบ เมื่อพูดว่า การพูดปดเป็นความชั่ว แสดงทัศนคติว่าไม่ชอบ เปรอร์รี่(อ้างถึงใน สถิต วงศ์สวรรค์, 2543, หน้า 135) ถือว่าบุคคลสนใจในสิ่งใดสิ่งนั้นย่อมมีคุณค่า ทัศนคติของเปรอร์รี่ถือว่าคุณค่าเป็นจิตพิสัยล้วนๆ เพราะขึ้นอยู่กับความสนใจของบุคคล ซึ่งไม่ถูกต้องเลย ถ้าถืออย่างนั้น ถ้าบุคคลไม่สนใจความดี ความดีก็ไม่มีคุณค่า ความงามก็ไม่มีคุณค่า ถ้าบุคคลไม่สนใจความงาม แต่แท้จริงคุณค่าเป็นวัตถุวิสัย เพราะคนเป็นอันมากเห็นคุณค่าของวัตถุและการกระทำบางอย่าง

กล่าวโดยสรุป คุณค่า คือ สิ่งที่มีมนุษย์กำหนดขึ้นเพื่อวัดหรือประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยใช้การตีค่าว่าสิ่งนั้น ๆ ได้ทำให้เกิดคุณประโยชน์ต่อบุคคลหรือต่อกลุ่มหรือไม่ หากสิ่งนั้นได้ทำคุณประโยชน์ต่อบุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ ก็ถือว่า สิ่งนั้นมีคุณค่า แต่หากสิ่งนั้นไม่ได้ทำประโยชน์ต่อสิ่งใดเลย ก็ถือว่า สิ่งนั้นไม่มีคุณค่า และคุณค่านั้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ คุณค่าภายในและคุณค่าภายนอก ซึ่งต้องในการพิจารณาคุณค่าหรือการวิเคราะห์นั้นมียุทธวิธีที่สำคัญคือ 1) การตัดสินคุณค่าเชิงจิตวิสัย 2) การตัดสินคุณค่าเชิงวัตถุวิสัย 3) การตัดสินคุณค่าเชิงจิตวิสัยและวัตถุวิสัย 4) การตัดสินคุณค่าที่ถืออรรถประโยชน์เป็นหลัก

แนวคิดเรื่องคุณค่าของวัด

พระธีรญาณมุนี (2527, หน้า 199-202) กล่าวถึงวัดในพระพุทธศาสนาว่า เป็นที่อยู่ของภิกษุ และเป็นศาสนวัตถุที่มีคุณค่ายิ่งในสถาบันพระพุทธศาสนา คุณค่าของวัดที่มีต่อพุทธศาสนิกชนหรือประชาชนทั่วไป มีดังนี้

1. เป็นวัดสถาน คือเป็นที่ประเพณีพรหมจรรย์กล่าวคือเป็นที่กุลบุตรไปบรรพชาอุปสมบทและเป็นที่ชาวบ้านไปถือศีลฟังธรรม บำเพ็ญความดีความงาม
2. เป็นบุญเขต คือ เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านไปบำเพ็ญกุศล
3. เป็นรูปสมสถาน คือ สถานที่แห่งความสงบ ใครมีเรื่องเดือดร้อนเมื่อเข้าหาวัด ก็มักจะเกิดความรู้สึกสงบ ไม่วุ่นวาย
4. เป็นสาธารณูปการสถาน คือ สถานที่ที่ชาวบ้านใช้สาธารณูปโภค เช่น ได้อาศัยน้ำกิน น้ำใช้ในวัดถึงที่บ่อ ที่สระของวัด
5. เป็นสถานศึกษา คือ เป็นที่เล่าเรียนวิชาความรู้ตั้งแต่ชั้นด่าจนถึงชั้นมหาวิทยาลัยทั้งในด้านศาสนศึกษา สามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา

6. เป็นสโมสรสถานหรือสมาคมคือ เป็นที่ไปชุมนุมหย่อนใจหย่อนอารมณ์ของประชาชนในบางโอกาส เช่น ข้าราชการที่ออกจากราชการแล้ว หรือชาวบ้านที่แก่เฒ่าว่างกิจการแล้วก็ดีหรือชาวบ้านที่ยังมีหน้าที่การงานอยู่ แต่เมื่อมีเวลาว่างก็มักหาโอกาสไปวัด เพื่อสนทนากับพระที่รู้จักคุ้นเคยกันในวันปกติ หรือในคราวมีงานมีการที่วัดก็ไปพบปะกันที่วัด

ทัศนีย์ ทองสว่าง (2549, หน้า 197) กล่าวว่า วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดในการแสดงบทบาทต่าง ๆ เป็นผู้นำจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือและการร่วมมือกันก่อให้เกิดความสามัคคีความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ความสำคัญของวัดต่อสังคม

วัดเป็นทั้งแหล่งกลางสำหรับการสมาคมหรือการดำเนินชีวิตทางสังคม และเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม ชีวิตในชนบทจะดำเนินอยู่รอบ ๆ วัด วัดเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่อยู่เหนือจิตใจของชาวไทยอยู่มาก สำหรับหน้าที่และความสำคัญของวัดนั้น นอกจากจะเป็นสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมหรือทำพิธีทางศาสนาแล้ว วัดยังทำหน้าที่ดังต่อไปนี้ คือ

1. เป็นแหล่งหรือศูนย์กลางของชุมชน
2. เป็นโรงเรียน
3. เป็นสถานที่ให้คำแนะนำ คำปรึกษา และการปลอบใจ
4. เป็นสถานพยาบาลและสถานที่จำยา
5. เป็นสถานสงเคราะห์และที่พักพิงสำหรับผู้ยากจน คนชรา และเด็กกำพร้า
6. เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นศูนย์กลางการเล่นกีฬา
7. เป็นที่ทำการธุรกิจ
8. เป็นแหล่งจำหน่ายน้ำดื่ม น้ำใช้ให้แก่ประชาชน
9. เป็นแหล่งข่าวหรือศูนย์รวมข่าว
10. เป็นฌาปนกิจสถานและเป็นที่พักศพ

คุณค่าของสถาบันพระพุทธศาสนาในด้านการศึกษาอบรม

วัดเป็นสถาบันแห่งเดียวที่ให้การศึกษแก่เยาวชนไทยโดยส่วนรวม การศึกษาจะกระทำกันในโรงเรียนวัดโดยมีพระภิกษุสงฆ์ผู้มีความรู้สูงกว่าชาวบ้านเป็นผู้จัดการศึกษาและเป็นครู เด็กผู้ชายจะถูกส่งไปเป็นศิษย์วัดหรือสามเณร เพื่อเรียนการอ่าน การเขียน และเรียนวิชาเลขคณิตอย่างง่าย ๆ รวมทั้งรับการอบรมทางศีลธรรมและหลักธรรมของศาสนา ทำให้เด็กผู้ชายส่วนมากอ่านออกเขียนได้และมีความรู้ในด้านจริยธรรมของสังคมซึ่งถือว่าเป็นเกียรติของตนเองและของครอบครัว ความสำคัญของศาสนาในด้านการศึกษจริยธรรม โดยพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ให้การศึกษา

ในด้านจริยธรรมหรือศีลธรรมแก่เยาวชนไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ควบคู่กับการสอนหนังสือ บทบาทและความสำคัญของพระพุทธศาสนาอยู่ในชีวิตจิตใจและความคิดคำนึงของคนไทยเป็นอันมาก การศึกษาในด้านจริยธรรมจะมีผลต่อการมีศีลธรรมและการประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงามของคนไทยอยู่ไม่น้อย

รัชนิกร เศรษฐ (2532, หน้า 59) กล่าวถึง บทบาทของศาสนาพุทธศาสนาในสังคมไทย ในตอนหนึ่งว่าวัดในสมัยก่อนนั้นเป็นที่รวม “ปัญญาชน” ของชาติเป็นสถานที่รวมและอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมหลายแขนง เช่น ศิลปกรรมช่าง ศิลปกรรมก่อสร้าง ศิลปะการหล่อการปั้นและการแกะสลักโดยมีพระเป็นผู้สอน เป็นสถานบริการด้านอนามัย เป็นศูนย์กลางชุมชน และไม่อาจจะแยกออกไปจากวิถีชีวิตของประชาชนนับตั้งแต่เกิดจนตายได้ วัดและประชาชนในสมัยก่อนจึงมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิด

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2543, หน้า 2-3) กล่าวว่า วัฒนธรรมไทยทุกด้านมีรากฐานสำคัญอยู่ในพระพุทธศาสนา ถ้อยคำมากมายในภาษาไทยมีต้นกำเนิดมาจากภาษาบาลี และมีความหมายสืบเนื่องปรับ แปร หรือเพี้ยนมาจากคติในพระพุทธศาสนา แบบแผนและการครองตนหลักการของพระพุทธศาสนา ได้รับการยึดถือเป็นแนวทางและเป็นมาตรฐานสำหรับความประพฤติการบำเพ็ญกิจหน้าที่และการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยทุกระดับ ทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ปกครองประเทศ และไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน คนไทยทั่วทั้งหมดตั้งแต่องค์พระเจ้าแผ่นดินลงมา จนถึงผู้ชายชาวบ้านสามัญแทบทุกคนได้บวชเรียนรับการศึกษาจากสถาบันพระพุทธศาสนา ดังมีประเพณีบวชเรียนหลักฐานสืบมา วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของสังคมไทย เป็นแหล่งคำสอนการฝึกอบรมและการอำนวยการความรู้โดยตรงแก่ผู้เข้าบวชเรียนอยู่ในวัด ชุมชนทุกแห่ง แม้แต่ในหมู่บ้านในชนบทห่างไกล ต่างก็มีวัดประจำเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชน

บุญมี แท่นแก้ว และอุดมศักดิ์ แท่นแก้ว (2547, หน้า 110) ได้กล่าวถึงคุณค่าของวัดไว้ดังนี้ วัดและพุทธสถานเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับหรือเป็นเหมือนพุทธवास เป็นสถานที่ประดิษฐานพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ และสถานที่อาศัยของพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติสืบทอดพระพุทธศาสนา

อมรา รอดดารา (2547, หน้า 69) ได้กล่าวถึง พระพุทธศาสนาในสังคมไทยไว้ว่า คนไทยมีความสัมพันธ์กับวัดและพระสงฆ์ เพราะเรามีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เอกลักษณะของวัฒนธรรมไทยล้วนมีที่มาจากพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมคนไทยให้มีบุคลิกภาพที่อ่อนน้อม ประณีตระนอม และมักจะเป็นผู้ให้อยู่เสมอ

พวงเพชร สุรัตน์วิกุล และเมธมาลย์ ราชภัณฑารักษ์ (2548, หน้า 95) กล่าวถึงคุณค่าหรือความสำคัญของวัดในการขัดเกลาทางสังคมไว้ว่า การขัดเกลาทางสังคมโดยผ่านองค์กร

ทางศาสนาในสังคมไทยมีมาช้านานแล้วในประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะเด็กผู้ชายจะมีโอกาสเข้าไปศึกษาหาความรู้ทั้งในลักษณะที่เป็นครั้งเป็นคราว หรืออาศัยอยู่ในวัดที่เรียกว่า เด็กวัด โดยคอยปรนนิบัติพระและศึกษาเล่าเรียน อ่าน เขียน ทั้งภาษาบาลี ภาษาไทย ตามสติปัญญาและความสามารถของแต่ละคน อีกทั้งยังฝึกฝนวิชาชีพที่สามารถเป็นความรู้ติดตัวไป เช่น ยุทธวิธีการป้องกันตัว กระบี่กระบอง วิชาอาคม เมตตามหานิยม ช่างฝีมือ หมอโบราณ เป็นต้น ขณะที่ใช้ชีวิตในวัดก็จะได้รับการขัดเกลาทางสังคมทั้งวิชาความรู้ ศีลธรรม จรรยา มารยาทควบคู่กันไป

จากความหมายและแนวคิดเรื่องคุณค่าของวัดที่กล่าวข้างต้น กล่าวสรุปได้ว่า คุณค่าของวัด คือ ประโยชน์หรืออรรถประโยชน์ของวัดที่มีต่อบุคคล ชุมชนและสังคม โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของวัด ซึ่งคุณค่าของวัดที่ปรากฏนั้นเป็นผลมาจากการทำหน้าที่ของวัดในฐานะเป็นสถาบันหลักที่สำคัญในการพัฒนาสังคมไทย ซึ่งปรากฏให้เห็นในหลายๆ ด้าน มีประโยชน์ในการรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมหรือแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนให้เกิดความผาสุกขึ้นในสังคม

แนวคิดเรื่องบทบาท

ในเรื่องความหมายของบทบาทมีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้ดังนี้

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, หน้า 602) ให้ความหมายของ บทบาท หมายถึง การทำตามแบบ โดยปริยายหมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้

ชนิตา รักษ์พลเมือง (2530 อ้างถึงใน วรวิทย์ เฟื่องพันธ์, 2548, หน้า 62) ได้กล่าวถึงบทบาทไว้ว่า หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ ดังนั้นบทบาทจึงเป็นเพียงแต่พฤติกรรมของสถานภาพ

มิด (Mead อ้างถึงใน วรวิทย์ เฟื่องพันธ์, 2548, หน้า 63) ซึ่งได้แบ่งบทบาทออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. Prescribed Role เป็นบทบาทที่สังคมหรือบุคคลอื่นคาดหวังหรือกำหนดให้บุคคลหนึ่งทำ
 2. Perceived Role หรือ Subjective Role เป็นบทบาทที่บุคคลกำหนดเองว่าตนเองควรจะทำอย่างไร
 3. Enacted Role เป็นบทบาทที่บุคคลแสดงออกจริงในรูปพฤติกรรม
- นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติจริงและบทบาทที่เป็นจริงนี้จะต้องประกอบด้วย

1. การรู้จักตนเอง

2. พฤติกรรมตามสถานการณ์ที่กำหนดให้ ซึ่งเหมาะกับการส่งเสริมฐานะของตนเอง
3. ภูมิหลังของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ซึ่งใช้แบบอย่างเพื่อให้การกระทำเฉพาะ
 อย่างเป็นไปในแนวทางที่ต้องการ

สวณ สุทธิเลิศอรุณ (2523 อ้างถึงใน วรุฒิ เฟิงพันธ์, 2548, หน้า 63) กล่าวว่าบทบาท หมายถึง การแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงพฤติกรรมตามนิสัยและหน้าที่ของตำแหน่ง การแสดงบทบาทตามตำแหน่งที่บุคคลครองอยู่นั้นถือเป็นบทบาทจริง (Actual Role) ซึ่งยึดถือตาม นิสัยและหน้าที่ของตำแหน่ง และสอดคล้องกับค่านิยมและปทัสถาน (Value and Norms) ของ สังคม การแสดงบทบาทของตำแหน่งย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม บุคคล ที่เกี่ยวข้องย่อมมีความมุ่งหวังหรือมีความคาดหวังในบทบาทที่ผู้สวมตำแหน่งจะแสดงซึ่งเรียกว่า บทบาทที่มุ่งหวัง (Expectation Role)

อุทัย หิรัญโต (2526, หน้า 197) ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า คือหน้าที่ (Function) หรือพฤติกรรมอันพึงคาดหมาย (Expected Behavior) ของบุคคลแต่ละคนในกลุ่มหรือสังคมนั้น ๆ หน้าที่หรือ พฤติกรรมดังกล่าวโดยปกติเป็นสิ่งที่กลุ่มหรือสังคม หรือวัฒนธรรมของกลุ่มหรือสังคมนั้นกำหนดขึ้น

สุพัตรา สุภาพ (2537, หน้า 30) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทไว้ สรุปได้ว่า มนุษย์ มีบทบาทหลายอย่างในการอยู่ร่วมกัน และแต่ละบทบาทก็จะสะท้อนให้เห็นถึงวิถีทางในการอยู่ ร่วมกันในสังคม ยิ่งสังคมซับซ้อนมากขึ้นเท่าไร บทบาทจะยิ่งแตกต่างไปมากขึ้นเท่านั้น

นงเยาว์ ปิฎกฤษต์ (2537, หน้า 12) ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทโดยสรุปตามแนวคิดของ โคเฮน (Cohen) สรุปได้ว่า การที่สังคมกำหนดเฉพาะให้บุคคลปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาท หนึ่งนั้นเรียกว่าสถานภาพที่ถูกกำหนด ถึงแม้ว่าบุคคลบางคนมิได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาท ที่สังคมวางไว้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง การที่บุคคลแสดงหรือปฏิบัติออกมาจริงตาม ตำแหน่งของเขา ความไม่ตรงกันของบทบาทที่ถูกกำหนดบทบาทที่ปฏิบัติจริงนั้นอาจมีสาเหตุ มาจากสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. บุคคลขาดความเข้าใจในบทบาทที่สังคมต้องการ
2. ความไม่เห็นด้วยหรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด
3. บุคคลไม่มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทนั้นอย่างมีประสิทธิภาพ

ราเชย ศรีบุญเพ็ง (2543, หน้า 7) ได้กล่าวถึงบทบาทว่า มีความหมายไปในเชิงของ การกระทำในแต่ละสถานภาพของบุคคล ควรจะมีบทบาทอย่างไร และจะมีการเรียนรู้ใน กระบวนการของการใช้บทบาทได้อย่างไร หรือกระทำในภาระหน้าที่นั้น ๆ ได้ดีอย่างไร เพื่อจะให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องนั้น ได้แสดงถึงบทบาทของตนอย่างเต็มที่ และอย่างเป็นอิสระ โดยยึด ความสำเร็จแห่งประ โยชน์ทั้งของตนเอง และมีส่วนร่วมเป็นสำคัญทั้งนี้ผู้ปฏิบัติตามบทบาท หรือ

ผู้ที่สวมบทบาทเพื่อแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการและเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม และจะต้องแสดงออกให้สอดคล้องกับภาระหน้าที่ ตำแหน่งหน้าที่ของแต่ละบุคคล และบทบาทที่คนนั้นจะต้องไม่มีความขัดแย้งต่อความคาดหวังของสังคม โดยเฉพาะถ้ามีความขัดแย้งต่อสังคมโดยรวมแล้วจะ ไม่ทำให้ไม่มีบทบาทที่ถูกลงใจโดยกลุ่ม และผลที่ได้รับก็จะไม่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและกลุ่ม

อุบลศรี เสนาะรักษ์ (2544, หน้า 20-21) สรุปบทบาทไว้ว่า บทบาทคือ สถานภาพที่ถูกกำหนดขึ้น โดยสังคมของแต่ละสังคม เป็นความคาดหวังต่อบทบาทนั้น ๆ ของสังคมด้วยทุกสังคม จะกำหนดบทบาทหรือถ่ายทอดสืบ ๆ กันมา คำว่า “บทบาท” (Role) มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ คำว่า “สถานภาพ” (Status) สำหรับความหมายคำว่า “สถานภาพ” มีนักวิชาการให้ความหมาย และอธิบายในทิศทางเดียวกันพอสรุปได้ว่า ผู้ใดก็ตามที่มีสภาพใดสภาพหนึ่งผู้นั้นย่อมถูกคาดหวัง ว่าเป็นผู้ที่จะต้องกระทำตามบทบาท และตามสถานภาพของผู้นั้นกำหนด ทั้งนี้โดยตนเองหรือของผู้อื่น เช่น บิดา มารดา เมื่อนานแก่ชรา ข้าราชการก็มีหน้าที่บรรเทาทุกข์ และบำรุงสุขตลอดจนให้บริการแก่ประชาชนด้วยความเต็มใจหรือตัวอย่างพระสงฆ์ ดำรงสถานภาพเป็นพระสงฆ์และคาดหวังต่อบทบาทจริงของสมณเพศ บุคคลอื่นก็คาดหวังที่จะให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามบทบาท และหน้าที่ของสมณเพศด้วย

ประพันธ์ อำพันประสิทธิ์ (2543, หน้า 116) ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทคือ พฤติกรรมของสมาชิกภายในกลุ่มที่ดำรงตำแหน่งหรือมีสถานภาพบางอย่าง ทั้งที่เป็น บทบาทจริงและที่สมาชิกคาดหวัง ซึ่งมีทั้งผู้ประพฤติปฏิบัติได้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพ ปฏิบัติ ได้ดีพอสมควรและปฏิบัติล้มเหลว จะเห็นได้ว่าบทบาทจะเข้ากับบุคลิกภาพ บางอย่างขัดแย้ง หรือไม่เข้ากับบุคลิกภาพแต่เป็นสาเหตุให้บุคคลมีความประพฤติต่างกัน บางคนอาจจะมุ่งตัวเอง บางคนอาจจะมุ่งงานที่ทำ บางคนอาจจะมุ่งความสัมพันธ์ภายในกลุ่มเป็นหลัก อย่างไรก็ตามบทบาท จะต้องสอดคล้องกับตำแหน่งหรือสถานภาพ และสอดคล้องกับความคาดหวังของสมาชิกในกลุ่ม เป็นหลัก

จันทน์ อธิวัฒน์สิทธิ์ (2548, หน้า 54) บทบาท (Role) หมายถึง ลักษณะเคลื่อนไหวของสถานภาพ สังคมกำหนดสถานภาพให้บุคคล และบุคคลถือครองสถานภาพนั้นเมื่อเกี่ยวข้องกับสถานภาพอื่น ๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่รวมเป็นสถานภาพให้เกิดผลขึ้นมา บุคคลได้ชื่อว่า กำลังปฏิบัติบทบาท

กล่าวโดยสรุป บทบาท หมายถึง การกระทำตามหน้าที่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งถูกกำหนดขึ้นจากสถานภาพ โดยกำหนดขึ้นจากสังคม ซึ่งต้องมีการแสดงออกอย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม มีความสอดคล้องกับค่านิยมและปทัสถานของสังคม มีส่วนเกี่ยวข้อง

และสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม และในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงการกระทำตามบทบาทของ
วัดในฐานะแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

แนวคิดเรื่องบทบาทของวัด

กลุ่มงานศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543) ได้สรุปบทบาทที่พึง
ประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยเป็นบทบาทตามภารกิจ 6 ประการของ
คณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 15 (3) และมาตรา 37 (3) ไว้
ดังนี้

1. งานด้านการปกครอง

1.1 รัฐและมหาเถรสมาคม ควรร่วมกันกำหนดนโยบายให้พุทธศาสนิกชนไปวัดใน
วันอาทิตย์เพื่อปลูกฝังให้กับคนไทยใกล้ชิดศาสนธรรมและสามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้ใน
ชีวิตประจำวันของตนได้

1.2 สถาบันผลิตพระสังฆาธิการควรกำหนดนโยบาย แผน และมาตรการใน
การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ให้เป็นผู้มีความพร้อมในการบริหารวัดเพื่อเป็นแหล่งฟื้นฟู
พัฒนาจิตใจ และพัฒนาตน ให้ถึงพร้อมในการปฏิบัติภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ รวมทั้งเป็น
กลยุธมิตรของศาสนิกชน สามารถปลูกฝังและอบรมให้เยาวชนมีสัมมาทิฐิในการดำรงชีวิต

1.3 วัดควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้ทันสมัยกับสังคมในเชิงรุก คือ จัดโครงการและ
กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมและมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
โดยดึงศาสนิกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด และพระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม
พัฒนาสังคม และชุมชน โดยมีภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ

1.4 มหาเถรสมาคมควรมีมาตรการให้ยุติพุทธพาณิชย์ อันเป็นการลดความศรัทธา
ของศาสนิกชน

1.5 พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและจรรยาเพื่อปลูกฝังศรัทธาให้
เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น

1.6 ฝ่ายปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับควรให้ความสำคัญแก่พระสงฆ์ที่มีบทบาทให้
การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน พัฒนาเยาวชนและศาสนิกชนในแต่ละบทบาทหน้าที่ตาม
ภารกิจของคณะสงฆ์ เช่น สนับสนุนงบประมาณ ความก้าวหน้าด้านสมณศักดิ์ การพัฒนาศักยภาพ
และเชิดชูยกย่องให้เป็นที่ยอมรับแก่หมู่คณะ

2. งานศาสนศึกษา

2.1 พระสงฆ์ควรศึกษาหลักธรรมให้ถ่องแท้ทั้งปริยัติและปฏิบัติ เพื่อให้พร้อมที่จะปฏิบัติภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์

2.2 พระสงฆ์ควรพัฒนาตนให้รอบรู้ทั้งทางโลก และทางธรรมเพื่อรู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม อันจะส่งผลต่อศักยภาพในการอบรมพัฒนาจิต การเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ศาสนิกชน เช่น ด้านการบริหาร ด้านกฎหมาย กฎระเบียบของสงฆ์ เป็นต้น

2.3 ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ ควรปรับปรุงประยุกต์ให้เหมาะสมกับยุคสมัย แต่คงไว้ซึ่งหลักศาสนาธรรม

3. งานเผยแผ่ศาสนาธรรม

3.1 วัดต้องพัฒนาให้เป็นหน่วยปฏิบัติ ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมที่เข้มแข็ง

3.2 พระสงฆ์ควรเอาใจใส่การศึกษาธรรมะและเพิ่มศักยภาพในการเผยแผ่ศาสนาธรรม

3.3 พระสงฆ์ควรเป็นผู้ให้คำสอน และหลักศาสนาธรรมทั้งโดยตรงและทางอ้อม โดยตรงคือ เป็นผู้ให้การฝึกอบรมแก่ศาสนิกชน โดยอ้อมคือ การครองตนตามหลักธรรมวินัย ซึ่งก่อศรัทธาแก่บุคคลทั่วไป และให้การอบรมพัฒนาศักยภาพด้านการฝึกอบรมการพัฒนาจิต และหลักปริยัติทางศาสนาแก่คณาจารย์วิทยากร ผู้ให้การอบรมแก่เยาวชนอีกส่วนหนึ่ง

3.4 พระสงฆ์ควรมีบทบาทในเชิงรุกในการสอนเยาวชนด้านศีลธรรม เช่น เป็นวิทยากรอบรมในสถานศึกษา หรือจัดโครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ นำศาสนิกชนและเยาวชนมีส่วนร่วมในการอบรมศาสนาธรรม ซึ่งอาจทำโดยวัด กลุ่มบุคคล โดยมีวัดเป็นแกนนำ กลุ่มพระสงฆ์ และสื่อบุคคล เป็นต้น หากร่วมมือกันหลายจุด ประสานเครือข่ายเป็นร่างแหทั่วประเทศจะช่วยเหลือสังคมได้อย่างดียิ่ง

3.5 พระสงฆ์ควรให้การอบรมแก่ผู้ต้องขัง และพนักงานตามโครงการที่ไม่มีโอกาสไปฟังเทศน์ที่วัด

4. งานศึกษาสงเคราะห์

4.1 รัฐบาลควรมีนโยบายสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ที่ชัดเจน และต่อเนื่อง เช่น การสนับสนุนงบประมาณ โดยเฉพาะโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นการฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนโดยแท้จริง เป็นการอบรมต่อเนื่องตั้งแต่วัยเยาว์

4.2 วัดควรเป็นแหล่งเรียนรู้ของเยาวชน และประชาชน เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชน โดยเป็นศูนย์กลางประสานวิทยากรช่วยอบรมประชาชนด้านอาชีพ จัดทำห้องสมุดชุมชน และพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ศาสนาธรรม ศาสนาปฏิบัติ เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาตามอัธยาศัย

5. งานสาธารณูปการ

5.1 รัฐควรมีนโยบายสนับสนุนการสาธารณูปการที่ชัดเจน และต่อเนื่อง เช่น สนับสนุนให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ด้านการพัฒนาด้านจริยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.2 วัดควรเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่ปลอดภัย

6. งานสาธารณสงเคราะห์

วัดควรเป็นศูนย์กลางสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เป็นศูนย์รวมที่สร้างคุณธรรม จริยธรรมและสามัคคีธรรมในท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมที่สามารถชี้นำทิศทางการพัฒนาชุมชนในทางที่ชอบที่ควร รวมทั้งปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเข้าใจ ศาสนธรรมและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ พระธรรมราชาวัตร (2534, หน้า 164-169 อ้างถึงใน ประกาศรี สหอำไพ, 2539, หน้า 4) สรุปบทบาทของพระสงฆ์วัดไทยในสหรัฐอเมริกา ดังต่อไปนี้

1. เป็นที่พึ่งทางใจ ตั้งแต่เกิดจนถึงสุดท้ายของชีวิตคนไทย “ยามสุขก็ไปสนุกกันที่วัด เวลาทุกข์ก็เฝ้าความทุกข์ไปพึ่งที่วัด”
2. บทบาททางศาสนา วัดไทยเป็นสถาบันให้การศึกษาทางศีลธรรมและจริยธรรม เป็นสถานที่บรรพชาอุปสมบท เป็นที่อบรมธรรมวินัยให้ผู้บวชและบุคคลมีคุณธรรมอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนมีศีลธรรม
3. บทบาททางการศึกษา วัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ผู้บวชคือ การเรียนนักธรรม เรียนวิชาบาลีและเรียนในระดับวิทยาลัยสงฆ์ เพิ่มพูนความรู้แก่พระภิกษุสามเณร เมื่อลาสิกขาไปก็จะเป็นกำลังของบ้านเมือง
4. บทบาททางศิลปวัฒนธรรม วัดเป็นแหล่งกำเนิดและอนุรักษ์ศิลปะ เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี
5. บทบาททางเศรษฐกิจ สอนให้ระวัดระวังการใช้จ่าย สอนให้แข่งขันกับผู้อื่น สอนให้ประกอบอาชีพถูกต้อง สอนให้รู้จักใช้สอยทรัพย์ ซึ่งเป็นทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เกื้อกูลเศรษฐกิจครบวงจร
6. บทบาททางการบริการสังคม เป็นที่ประชุมดำเนินกิจกรรมของชุมชน เป็นที่พักอาศัยของศิษย์วัดที่มาศึกษาเล่าเรียนและคนเดินทาง เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นสโมสรพบปะระหว่างชาวบ้าน เป็นแหล่งบริการให้คำปรึกษาทั้งสุขและทุกข์ เป็นตุลาการประนีประนอมข้อพิพาท

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2541, หน้า 15 – 16) ได้สรุปบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของสังคม ดังนี้

1. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านสร้างกุหลาบตรมาอยู่รับใช้พระรับการฟังการอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น
2. เป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียน ตลอดถึงผู้ใหญ่อยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
3. เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น
4. เป็นที่พักคนเดินทาง
5. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม
6. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาล และนันทนาการต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด
7. เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต ครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ
8. เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์
9. เป็นคลังวัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อคนมีงาน
10. เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน บอกแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ (ในยามสงคราม อาจใช้เป็นชุมนุมาทหารด้วย)
11. เป็นที่ประกอบพิธีกรรม หรือใช้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคน

พระเทพปริยัติโมลี (2540, หน้า 45-48) ได้อธิบายบทบาทของวัดไว้ ดังต่อไปนี้

1. บทบาทในฐานะที่เป็นจิตและวิญญาณของชุมชนและสังคม วัดทำหน้าที่หล่อหลอมและยกระดับจิตใจของผู้คนในสังคมให้สูงขึ้น มีคุณธรรม จริยธรรม รักสันติ และสามัคคีปรองดองกัน รวมถึงความมีเหตุมีผลในการดำรงชีวิต วัดและพระพุทธศาสนาได้รังสรรค์ในประเด็นนี้ไว้อย่างครบถ้วน วัดมีหน้าที่อบรมสั่งสอนและขัดเกลาศีลธรรมและจริยธรรมให้กับประชาชน วัดและสถาบันพระพุทธศาสนาจึงเป็นแหล่งกำเนิดของกฎระเบียบ ประเพณีวัฒนธรรม ปทัสถานและวิถีชีวิตของคนไทยมาโดยตลอด จนกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติไทย
2. บทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนาและสังคมสงเคราะห์ชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทที่สำคัญของวัดในประเทศไทยมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงจิตวิญญาณของชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนในทุกเรื่อง เป็นแหล่งสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ของชุมชน รวมทั้งทำหน้าที่ทำหน้าที่พักพิงอาศัยและให้ความช่วยเหลือทั้งด้านสังคมสงเคราะห์และปัญหาทางโรคภัยไข้เจ็บทางร่างกายและจิตใจ

3. บทบาทในฐานะเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทยังมีหน้าที่เป็นผู้แนะแนวอาชีพต่าง ๆ แก่ชาวบ้านด้วย มีวัดเป็นจำนวนมากจัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้านธนาคารข้าว จัดอบรมความรู้ด้านเกษตรสมัยใหม่และเป็นสถานที่ฝึกอบรมอาชีพต่าง ๆ ซึ่งบทบาทดังกล่าวมีความเด่นชัดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท

พระมหาวิมล ผลเจริญ (2542, หน้า 30) กล่าวถึงบทบาทของวัดสรุปได้ว่า วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาช้านาน ปัจจุบันวัดก็ยังสามารถรื้อฟื้นสถานะและบทบาทของความเป็นผู้นำชุมชนได้อยู่สร้างเยาวชนให้เป็นผู้ที่มีค่านิยมที่ถูกต้องคึงม รักท้องถิ่นของตน พัฒนาอาชีพในรูปแบบต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้าน

สมคิด จิระทัศนกุล (2543, หน้า 23-24) ได้กล่าวถึงวัดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของสังคมว่ามีความสำคัญและมีบทบาทหน้าที่สรุปได้ดังนี้

1. วัดในฐานะเป็นตัวแทนความมั่นคงของแผ่นดิน เพราะการสร้างวัดทุกครั้งต้องใช้กำลังทรัพย์และกำลังกายจำนวนมาก อาณาจักรใดยุคสมัยใดที่มั่นคง และมีความเจริญก็อาจจากวัดได้จากปริมาณจำนวนวัดในแผ่นดินนั้น ๆ เช่น อาณาจักรอยุธยา หรือรัตนโกสินทร์ตอนต้นยุคสมัยรัชกาลที่ 3 ฯลฯ

2. วัดในฐานะสถาบันผู้สืบทอดศาสนาให้ยั่งยืน เพราะวัดเป็นสถานที่เดียวที่เป็นที่ตั้ง และที่รวมแห่ง “ไตรรัตน์” อันเป็นหลักสำคัญที่สุดในทางพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธ (พระพุทธรูป) พระธรรม (พระไตรปิฎก-พระธรรมคัมภีร์) และพระสงฆ์

3. วัดในฐานะสถานที่ให้การศึกษา เพราะเป็นแหล่งเดียวที่ให้ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมแก่บุตรหลานของชนทุกระดับในสังคมแบบดั้งเดิมของไทย

4. วัดในฐานะที่พึ่งพิงทางกายและใจของสังคม เพราะวัดมีพระภิกษุผู้ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ของผู้มีคุณธรรม ผู้สันโดษ เป็นผู้นำสังคม ทั้งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถจึงได้รับความเชื่อถือยอมรับนับถือของสังคมในทุก ๆ สังคม เรื่องที่ต้องการปรึกษาหารือ หรือช่วยเหลือทั้งในเชิงชีวิตและ สังสอน และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

5. วัดในฐานะเป็นศูนย์รวมของศิลปกรรม เพราะวัดถูกจรรโลงขึ้นด้วยกระแสนศรัทธาจากสังคมที่มีต่อศาสนา ดังนั้นศิลปกรรมต่าง ๆ จึงได้รับการถ่ายทอดมาอย่างสร้างสรรค์งดงาม เต็มเปี่ยมด้วยความหมายที่ล้นเหลือในเชิงนามธรรมและรูปธรรม

พระภักทันทะ อชิน ญาณิสสระ (2543, หน้า 519) ได้กล่าวถึงบทบาทของคณะสงฆ์ไว้ดังนี้ คณะสงฆ์ต้องแสดงบทบาทที่เด่นในการทำงานสงเคราะห์สังคม ให้บริการต่อมนุษย์เท่าที่สามารถจะทำได้ พระสงฆ์ควรคำนึงและการดูแลเกี่ยวกับสุขภาพและการศึกษาของชุมชน จัดการรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยเบื้องต้น จัดการเรื่องการกุศล จัดหาสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิต จัดหาอาหารในเวลาที่เกิดภัยธรรมชาติ เช่น ภัยแล้ง พายุภัยภัย ภัยน้ำท่วม การกระทำโลกดกกริยาเป็นเครื่องมือ

ที่ทรงพลังมาก และเป็นบทบาทอันทรงพลังในการครองใจประชาชน

พระศรีปริยัติโมลี (2543, หน้า 722) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดไทยหรือพระธรรมทูตไทย ดังนี้วัดไทยในส่วนหนึ่งต่าง ๆ ของโลก ที่แท้จริงแล้ววัดที่สร้างขึ้นก็เพื่อประโยชน์แก่คนไทยไม่ใช่คนพื้นเมืองผู้เป็นเจ้าของหรือชุมชนที่วัดนั้น ๆ ตั้งอยู่ก็น้อยนักจะมีความสุขที่ได้เห็นการบริการของพระสงฆ์ของพวกเขามีต่อชนพื้นเมือง ดังนั้น กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่จะจำกัดอยู่แคบ ๆ ในวงชุมชนไทยด้วยกันเอง พระสงฆ์ทั้งหลายก็ถูกขอร้องให้จัดพิธีกรรมงานประเพณี และพยายามรักษาเฉพาะวัฒนธรรมไทย

ทวีรัตน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ (2543, หน้า 66) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดไว้สรุปได้ว่า วัดในพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางชีวิตในชุมชนชาวพุทธ มีบทบาทเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมของชุมชนให้การอบรมสั่งสอนพุทธศาสนาและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ให้การศึกษา การบริการทางสาธารณสุขและการแนะนำวิชาชีพแก่ชาวบ้าน

ร่ำเพย ศรีบุญเพ็ง (2543, หน้า 11-12) ได้กล่าวถึงหน้าที่หลักของสถาบันศาสนาไว้ดังนี้คือ

1. หน้าที่ในการเตรียมและหัดวินัย (Disciplinary and Preparatory Function) ซึ่งได้แก่พิธีกรรมต่าง ๆ ของศาสนาที่หัดให้บุคคลมีระเบียบ วินัยของตนเอง และเตรียมตนเพื่อชีวิตในสังคม
2. หน้าที่ในการยึดเหนี่ยวเข้ากับสังคม (Cohesive Function) ศาสนาและพิธีกรรมจะทำหน้าที่อันที่จะสร้างให้มนุษย์ร่วมกัน โดยมีอารมณ์และความรู้สึกในทำนองเดียวกันตลอดจนแสดงออกในแนวเดียวกันกับการสร้างพลังรวมกันเป็นกลุ่ม
3. หน้าที่ในการผนวกและรื้อฟื้น (Revitalizing Function) ศาสนาและประเพณีจะทำหน้าที่สร้างสรรค์ ความยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณี ในอดีตให้คงอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสิ่งเหล่านั้นจะเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นกลุ่มสังคม
4. หน้าที่ในการสร้างความรู้สึกของคุณค่าและความสุขของการมีชีวิต (Euphoric Function) พิธีกรรมทำให้เกิดความสุข ในการมีชีวิตร่วมกัน พร้อมทั้งลดความกดดัน หรือความโศกเศร้าในจิตใจ

หน้าที่ของสถาบันศาสนาดังกล่าวต้องอาศัยเป็นตัวแทน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่นั้นให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม

“วัด” ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ได้กล่าวถึงวัดไว้ดังนี้ คือ มาตรา 31 วัดมี 2 อย่าง คือ

- (1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา
- (2) สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล

เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจกรรมทั่วไปของวัด

มาตรา 36 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้ คือ

- (1) บำรุงวัดรักษาวัด จัดกิจกรรม และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- (2) ปกครอง และสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- (3) เป็นธุระในการศึกษาอบรม สั่งสอน พระธรรมวินัยแก่คฤหัสถ์และบรรพชิต
- (4) ให้ความสะดวกตามสมควร ในการบำเพ็ญบุญกุศล
- (5) ส่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสให้ออกไปเสียจากวัด
- (6) ส่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัฬหีบท ให้ขอขมาโทษในเมื่อคฤหัสถ์ หรือบรรพชิตในวัดนั้น ประพฤติผิดต่อคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม

รุ่ง แก้วแดง (2543) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดที่เป็นภารกิจสำคัญ ในฐานะเป็นสถานศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ มีบทบาทในการทำภารกิจคล้ายโรงเรียน ดังนี้

1. งานด้านการเรียนการสอน การเผยแผ่หลักธรรมต่าง ๆ รวมทั้งเรื่องการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนเอง เรื่องการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรมการปฏิบัติธรรม การเทศน์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

2. งานด้านกิจการของผู้เรียน ผู้เรียนของวัดมีตั้งแต่อายุ 2-3 ขวบ จนกระทั่งถึงสูงอายุ วัดควรที่จะต้องจัดให้สอดคล้องกับวัยของผู้เรียน

3. งานด้านทรัพยากรหรือค่าใช้จ่ายเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการระดมสรรพกำลังจากสังคม ให้เข้ามาอุปถัมภ์วัด การรับบริจาค การจัดการทรัพย์สินของวัด เพื่อการศึกษา ซึ่งปัจจุบันรูปแบบการดำเนินงานระดมทรัพยากร มี 2 ส่วน คือ

- 3.1 รูปแบบที่รัฐบาลเป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์ในรูปแบบของงบประมาณด้านต่าง ๆ เรียกว่า รัฐบาลเป็นศูนย์รวมของการระดมสรรพกำลัง

- 3.2 รูปแบบการกระจายอำนาจอย่างสมบูรณ์ คือ พุทธศาสนิกชนเป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์ตามกำลังศรัทธา ซึ่งภารกิจนี้วัดจะต้องทำหน้าที่จัดการทรัพยากรที่ได้มาดังกล่าวให้เกิดประโยชน์สูงสุด

4. งานความสัมพันธ์กับชุมชน วัดถือว่าเป็นศูนย์กลางชุมชนที่สำคัญ วัดกับบ้านมีความสัมพันธ์แนบแน่น เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันมาโดยตลอด วัดเป็นแหล่งศูนย์รวมจิตใจของชาวประชาชน เป็นแหล่งจัดกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม แบบแผนวิถีชีวิตของประชาชน นับตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นแหล่งศูนย์รวมศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และเช่นเดียวกันวัดจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ ต้องอาศัย บ้าน คือ พุทธศาสนิกชนที่จะเข้ามาช่วยเหลือกิจการของวัดในทุกด้าน ทั้งงานเผยแผ่ งานบุญกุศล งานสนับสนุนทรัพยากร ฯลฯ ดังที่กล่าวมาว่า บ้าน หรือ

พุทธศาสนิกชน คือ กลุ่มเป้าหมายของวัด จำเป็นที่วัดจะต้องจัดการความสัมพันธ์กับชุมชนให้ประสานสอดคล้องกันได้อย่างดี

5. งานบริหารงานทั่วไป เป็นงานที่วัดจะต้องดำเนินการประสานสัมพันธ์ให้งานด้านอื่น ในภารกิจของวัดดำเนินการไปได้ดี ทั้งการปกครองสงฆ์ การอำนวยความสะดวกแก่พระภิกษุ สามเณร และบุคลากรของวัด งานทะเบียน ตลอดจนงานพิธีกรรมทางศาสนาเหล่านี้เป็นต้น

6. งานอาคารสถานที่ เป็นงานหลักงานหนึ่งที่วัดจะต้องบริหารจัดการให้เหมาะสมและสอดคล้องกับภารกิจหลักของวัด ด้านการเรียนการสอนหรือการเผยแผ่หลักธรรม รองรับศรัทธา ของประชาชนที่เข้าวัดได้อย่างผสมกลมกลืน ซึ่งหมายถึง การวางแผนการจัดสร้าง และการบริหาร อาคารสถานที่ให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน มากกว่าการก่อสร้างเพื่อความเป็น สัญลักษณ์ของท้องถิ่น

พระมหาสุวิทย์ คงขว (2543, หน้า 29-23) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัด สรุปได้ดังนี้ วัด และพระสงฆ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ และการดำเนินชีวิตของประชาชน วัดกลายเป็น ส่วนหนึ่งของสังคม และเป็นศูนย์กลางของสังคมไทย ซึ่งมีบทบาทในด้านต่าง ๆ พอที่จะสรุปได้ ดังนี้

1. ด้านสังคม วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ชีวิตของคนไทยผูกพันกับวัด พระสงฆ์คือบุคลากรที่เป็นตัวแทนของวัด เป็นผู้นำทางด้านจิตใจของประชาชน เป็นผู้ให้คำแนะนำ ในการครองชีพ ธุระกิจการงาน เป็นผู้ให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์แก่ประชาชน โดยใช้สถานที่ คือ วัดเป็นแหล่งให้บริการ

2. ด้านพยาบาล/สาธารณสุข วัดเป็นสถานที่พักพิงของผู้เจ็บป่วย คนพิการ ทูพพลภาพ หรือวิกลจริต ผู้ถูกทอดทิ้ง พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญมากในการรักษาโรคทางใจ และทางกายของ คนไทยเสมอมา

3. ด้านการศึกษา วัดมีบทบาทในการสนับสนุนด้านการศึกษาทั้งทางโลก และทางธรรม มีการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ให้แก่พระสงฆ์ ประชาชน และเด็ก มีการสร้างห้องสมุด โรงเรียนบริเวณวัด

4. ด้านการพัฒนาชุมชน วัดเป็นศูนย์กลางการประกอบกิจกรรมของชุมชน เป็นศูนย์ ประสานงานของประชาชน ศูนย์การบริการสาธารณะ เป็นศูนย์บรรเทาอุบัติภัยในยามเกิดภัย ธรรมชาติ

5. ด้านเศรษฐกิจ วัดเป็นศูนย์กลางกิจกรรมฝึกออาชีพ และการสร้างอาชีพให้กับชุมชน เป็นแหล่งการค้าขายของประชาชน เช่น มีการจัดตลาดนัดบริเวณวัด

พระไพศาล วิสาโล (2546, หน้า 460) กล่าวถึง บทบาทของวัดว่า ในอดีตวัดเป็น ศูนย์กลางของชุมชนอย่างแท้จริง กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนจัดที่วัด ชาวบ้านจึงเป็นฝ่ายเข้าวัด

มากกว่าที่พระจะเป็นฝ่ายออกไปหาชาวบ้าน แต่ปัจจุบันกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเกิดขึ้นนอกวัด เป็นส่วนใหญ่ ขณะที่พระสงฆ์จำนวนมากยังติดอยู่กับภาพเดิมว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน จึงรอให้ชาวบ้านเข้าวัดแต่ฝ่ายเดียว พระสงฆ์กลุ่มใหญ่นี้กลับเป็นฝ่ายออกไปหาชาวบ้าน ในแง่จึงถือได้ว่าเป็นการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดอย่างสำคัญ

พระพันธ์นิต นิธิพนโธ ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดสรุปได้ดังนี้

1. วัดเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านนิยมส่งบุตรมาอยู่รับใช้ และการอบรมศึกษาศีลธรรม และวิชาการต่าง ๆ จากพระสงฆ์

2. วัดเป็นสถานที่ที่ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสศึกษาและปฏิบัติธรรม รวมทั้ง การบำเพ็ญกุศลและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา

3. วัดเป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามแบบแผนไทยโบราณ

4. วัดเป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานชาวบ้านที่กำพร้ายากจนมาอาศัยอยู่กินและศึกษาเล่าเรียน

5. วัดเป็นสถานที่พักอาศัยชั่วคราวของคนเดินทาง

6. วัดเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งงานตามเทศกาลและมหรสพ

7. วัดเป็นบ่อเกิดและศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ เช่น ประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม และวรรณกรรม

8. วัดเป็นศูนย์กลางประชาสัมพันธ์ของชุมชน

9. วัดเป็นศูนย์กลางการปกครองของชุมชนที่ถ้านั้น ผู้ใหญ่จะเรียกลูกบ้านมาประชุมชี้แจง ปรึกษาแก้ปัญหาทุกข้อนของชาวบ้าน

10. วัดเป็นศูนย์กลางช่วยเหลือประชาชนเมื่อถึงคราวประสบภัยพิบัติ

11. วัดเป็นคลังพัสดุสำหรับข้าวของเครื่องใช้ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมเมื่อมีงานพิธีที่บ้าน สมหมาย แจ่มกระจ่าง (2546, หน้า 5) กล่าวว่า วัด หมายถึง สถานที่ที่เป็นสถาบันของ พระพุทธศาสนา ซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งประกอบด้วยเสนาสนะและอาคารถาวรวัตถุต่าง ๆ อันเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์เพื่อศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัยและประกอบศาสนกิจ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศล และจัดศาสนพิธีของพุทธบริษัท โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่ว ๆ ไป

พระธรรมกิตติวงศ์ (2546, หน้า 20-21) ได้กล่าวถึงสภาพที่แท้จริงของวัด ดังนี้ วัดเป็นสถานศึกษาหรือเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญที่เป็นที่ยอมรับมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยสภาพแล้ววัดมีฐานะหลายอย่างของสังคมเช่นเป็นแหล่งความรู้ทั้งด้านอักษรสมัย ด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติมาตั้งแต่เริ่มแรก เป็นแหล่งเพาะบ่มอุปนิสัยและจริยธรรมให้แก่ชุมชนด้วย กล่าวโดยรวมแล้วสถานภาพของวัดตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันคือ วัดเป็นที่สงบร่มเย็น วัดเป็นที่บ่มศีลงาม

วัดเป็นแหล่งความรู้ วัดเป็นแหล่งธรรมะ วัดเป็นแหล่งละอายนุช วัดเป็นแหล่งปลูกปลูกใจ
วัดเป็นแหล่งบริการ

อารีเฟน อับดุลกาเดร์ (2548, หน้า 67-69) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดในฐานะของแหล่งเรียนรู้ไว้ดังนี้แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญอันมีสภาพเป็นแหล่งการเรียนรู้อยู่แล้ว หรือสามารถพัฒนาขึ้นเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ดีอีกมากมายหลายแห่งคือ วัดในพระพุทธศาสนาและมัสยิดในศาสนาอิสลาม ซึ่งหากรัฐได้เข้าไปส่งเสริมการดำเนินงานและทำความเข้าใจให้กระจ่างจะเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญวัดและมัสยิดมีความพร้อมและความเหมาะสมที่จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ดีด้วยเหตุผลอย่างน้อย 4 ประการคือ

1. เป็นศูนย์กลางชุมชนด้านการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม วัดและมัสยิดมีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษาแก่ลูกศิษย์ การบรรยายธรรมและการให้ความรู้ต่าง ๆ แก่บุคคลทุกเพศทุกวัยประกอบศาสนกิจและส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงาม
2. มีความพร้อมด้านทรัพยากร วัดและมัสยิดเป็นแหล่งรวมศรัทธาของบรรดาศาสนิก โดยสภาพจึงมีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ปัจจัยทางทุนทรัพย์และบุคลากร ผู้ยินดีให้ความช่วยเหลือส่งเสริมการดำเนินการแหล่งการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี
3. มีความพร้อมด้านมีผู้ผู้เชื่อวชาญ การจัดองค์กรในรูปของคณะกรรมการทั้งวัดและมัสยิดทำให้มีความพร้อมด้านทรัพยากรบุคคล ซึ่งนอกจากจะพร้อมด้านปริมาณแล้วยังมีผู้ผู้เชื่อวชาญแขนงต่าง ๆ ที่พร้อมจะอุทิศความรู้ความสามารถและเวลาแก่กิจการของวัดและมัสยิด
4. มีบรรยากาศที่ดีและเอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยบรรยากาศที่สงบ ร่มรื่น ผู้คนที่เข้าไปในบริเวณวัดและมัสยิดก็ด้วยเจตนารมณ์ที่เป็นกุศล ความมีจริยธรรม มีระเบียบวินัย ช่วยสร้างสรรค์บรรยากาศที่ดีในการที่จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายประการที่จะสนับสนุนการเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ดี อาทิ คุณสมบัติของความเป็นผู้นำของท่านเจ้าอาวาส ท่านอิหม่ามและคณะกรรมการ เป็นต้น

กิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งการเรียนรู้วัดและมัสยิด สามารถดำเนินการโดยกิจกรรมที่จัดมาหรืออาจพัฒนาขึ้นมา ดังนี้

1. การเผยแพร่คำสอนทางศาสนาในวันสำคัญ คำสอนจากการแสดงพระธรรมเทศนา คำสอนจากการอ่านคุดบะฮ์ในการละหมาดวันศุกร์ หากได้มีการเทปบันทึกเสียง วิดีทัศน์ และจัดทำเป็นเอกสารก็สามารถนำมาเผยแพร่ได้อย่างต่อเนื่อง
2. สอนวิชาศาสนาแก่เยาวชน การสอนศาสนาโดยโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนตาดีกา ศูนย์อบรมจริยธรรม เป็นต้น

3. การให้ความรู้ทางหอกระจายข่าว ทั้งวัดและมัสยิดสามารถใช้สื่อและอุปกรณ์หอกระจายข่าวให้ความรู้ การอบรมคุณธรรมจริยธรรม การเผยแพร่คำบรรยายทางศาสนาการอัญเชิญพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอาน

4. การบรรยายของผู้รู้ในแขนงต่าง ๆ เมื่อวัดและมัสยิดเป็นที่รวมของคนในชุมชนจึงเอื้อเพื่อต่อการใช้เป็นที่บรรยายให้ความรู้เรื่องราวที่เป็นประโยชน์ทั้งศาสนา เศรษฐกิจ และสังคม และการปกครอง

5. การส่งเสริมอาชีพ การจัดสอนหรืออบรมอาชีพแก่ชาวบ้านสามารถดำเนินการในเวลาและสถานที่ที่เหมาะสม โดยไม่รบกวนการประกอบศาสนกิจและได้รับอนุญาตจากผู้นำและคณะกรรมการ ความรู้สึกดี ๆ ความเป็นสิริมงคลก็จะบังเกิดแก่ผู้ร่วมกิจกรรมทุกฝ่ายด้วย

6. การจัดนิทรรศการ เป็นการให้ความรู้ข่าวสารข้อมูลตามเหตุการณ์สำคัญและเรื่องราวที่จำเป็น เช่น เรื่องไข้หวัดนก การส่งเสริมประชาธิปไตย การป้องกันและรักษาความปลอดภัยในการจราจร เป็นต้น

7. การจัดห้องสมุดหรือมุมหนังสือ ขณะนี้วัดและมัสยิดหลายแห่งก็ได้จัดบริการมุมหนังสือหรือศูนย์การเรียนรู้บ้างแล้ว แต่อาจเพิ่มหนังสือหรือสื่อต่าง ๆ ให้หลายประเภท จัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมการอ่านให้มีประสิทธิภาพและเพิ่มจำนวนผู้ใช้บริการ

ในการเข้าไปดำเนินการแหล่งการเรียนรู้ในวัดและมัสยิดเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน ความหวังและความสำเร็จจะต้องยึดหลัก 3 ประการคือ

1. ความเข้าใจ การประชุมปรึกษาหารือ การชี้แจงความเข้าใจแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคณะกรรมการวัดและมัสยิดเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง
2. ความสบายใจ การตัดสินใจดำเนินการไม่ว่าจะเต็มรูปแบบหรือค่อยเป็นค่อยไปก็ตาม จะต้องให้เป็นไปด้วยความสบายใจ ความคลายกังวลสงสัย เพื่อลดการต่อต้านจากผู้ไม่เห็นด้วย
3. ความเต็มใจ การดำเนินการบนพื้นฐานความเข้าใจจะทำให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยจะไม่วู้สึกว่าถูกบังคับหรือดำเนินการไปเพราะเกรงใจทางราชการ

จากแนวคิดเรื่อง บทบาทของวัด กล่าวโดยสรุปได้ว่า บทบาทของวัดในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันสังคม คือ การทำหน้าที่ในการให้บริการสังคมในด้านต่าง ๆ ตามที่สังคมต้องการและอยู่ในขอบเขตในงานของตน ซึ่งบทบาทหลักของวัดคือ การสืบทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของคนให้เกิดขึ้นในสังคม แต่ปัจจุบัน วัดได้มีบทบาทหลายบทบาทที่นอกเหนือจากการสืบทอดงานของพระพุทธศาสนา โดยมีส่วนช่วยและร่วมมือกับการทำงานในหน่วยของสังคมอื่น ๆ เช่น การส่งเสริมและจัดการศึกษา การบริการสาธารณสงเคราะห์การส่งเสริม เพื่อให้สร้างความเป็นปึกแผ่นและความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน

แนวคิดเรื่องแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

1. ความหมายของชุมชน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546, หน้า 275) ได้ให้ความหมายของชุมชนคือ หมู่ชน กลุ่มชนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524, หน้า 72) ได้ให้ความหมายของชุมชน ไว้ว่า เป็นกลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานกันเป็นวงแคบกว่า ชุมชนหมายถึงเขตพื้นที่ระดับความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคลตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านี้อยู่มีการสร้างสรรค์ใกล้ชิดกว่าและความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ศาสนา

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523, หน้า 6-8) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคมอย่างหนึ่ง ที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาล้วนๆในชุมชนของตนเองได้ ชุมชนต้องประกอบไปด้วย 1) ประชาชนจำนวนหนึ่ง 2) สถาบันทางสังคม 3) องค์การทางสังคมชนิดที่มีขนาดย่อมกว่าชุมชน เช่น ครอบครัว กลุ่มสหกรณ์ เป็นต้น 4) อาณาเขตทางภูมิศาสตร์

อุทัย หิรัญโต (2526, หน้า 47-48) กล่าวว่า ชุมชนต้องประกอบไปด้วย 1) ประชาชนหรือคน (People) 2) อาศัยอยู่ในบริเวณหรือพื้นที่แห่งหนึ่ง (Area) 3) ผู้คนที่อาศัยอยู่นั้นมีความสนใจร่วมกัน (Common Interest) 4) มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (Interaction) 5) มีการสัมพันธ์ต่อกัน (Relationship)

กาญจนา แก้วเทพ (2538, หน้า 14) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีฐานะและอาชีพคล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความจำเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้าน และระดับเกินหมู่บ้าน และผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการดำรงรักษาค่านิยม ค่านิยมทางวัฒนธรรมและศาสนา ถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย

ประเวศ วะสี (2537, หน้า 20) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กัน อาจเป็นการรวมตัวกันตามพื้นที่ หรือไม่ใช่พื้นที่ก็ได้ สมาชิกของชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการกระทำร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ

อดุลย์ วังศรีคุณ (2543, หน้า 14-15) ได้สรุปความหมายของ ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มที่อาจจะอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือไม่ก็ได้ อาจมีชาติพันธุ์หรือมีวัฒนธรรมเดียวกันหรือไม่ก็ได้ โดยที่กลุ่มคนที่มารวมตัวกันนั้นจะต้องมีวัตถุประสงค์ของการมารวมตัวกันร่วมกัน

คมพล สุวรรณกฎ (2544, หน้า 49) ได้กล่าวสรุปความหมายของ ชุมชน ว่าความเป็นชุมชนไม่ได้มีความหมายที่ตายตัว แต่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง การให้ความหมายเกี่ยวกับชุมชนจึงเป็นสื่อที่ใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมหรือการจัดระบบความสัมพันธ์ใหม่ทั้งกับภายในและภายนอกชุมชน

เนื่องจากความหมายของชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น มีความหมายที่หลากหลายซึ่งสรุปได้ว่าชุมชน หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มคนในอาณาบริเวณแห่งหนึ่ง มีลักษณะสังคมขนาดเล็กโดยบุคคลในชุมชนนั้นมีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีความสัมพันธ์ร่วมกันทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม มีระเบียบสังคมของคน และมีวัตถุประสงค์และประโยชน์ร่วมกันในชุมชน

2. ความหมายของแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

แหล่งเรียนรู้มีการเรียกชื่อที่แตกต่างกันออกไป เช่น แหล่งสื่อการสอนชุมชน แหล่งความรู้ แหล่งทรัพยากรชุมชน แหล่งวิทยาการในชุมชน เป็นต้น แต่ความหมายเหล่านี้มีความใกล้เคียงกัน ซึ่งแหล่งการเรียนรู้มีความหมายดังต่อไปนี้

สุวัฒน์ มุทธรเมธา (2524, หน้า 66) กล่าวถึงแหล่งวิทยาการในชุมชน ว่ามีขอบเขตกว้างขวางมากจะเป็นอะไรก็ได้ อาจเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต อาจเป็นสิ่งธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น ถ้าสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในชุมชน นอกบริเวณ โรงเรียน และ โรงเรียนสามารถนำสิ่งเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาได้ ถือว่าเป็นทรัพยากรทางการศึกษาทั้งสิ้น

นิพนธ์ สุขปรีดี (2526, หน้า 358) ให้ความหมายแหล่งสื่อการสอนชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งวิทยาการในชุมชนว่า คือ สถานการณ์การเรียนรู้โดยผู้เรียนรู้ได้สัมผัสโดยตรงกับคน สถานการณ์ สิ่งของที่เป็นสื่อแวดล้อมในชุมชน และสื่ออื่น ๆ ที่ผู้เรียนออกไปศึกษาหรือนำมาจากชุมชนของตนรวมถึงการศึกษาแหล่งสื่อในชุมชนต่าง ๆ เช่น สมาคม โรงงานอุตสาหกรรม แหล่งเกษตรกรรม เพื่อนบ้าน การพูดคุยกับผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ การสัมภาษณ์ข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ ผู้นำในสถาบันต่าง ๆ ของชุมชน การรับฟังและการสังเกตการณ์ในชุมชน

บุญเลิศ มาแสง (2532, หน้า 29) กล่าวถึงความหมายของแหล่งความรู้ หรือแหล่งวิทยาการ ว่าเป็นแหล่งรวมของกิจกรรมที่กระตุ้นเตือนให้เกิดความสำนึกและตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา แหล่งความรู้จะอยู่ที่ไหน มีรูปร่างหน้าตาอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความจำเป็นในแต่ละท้องถิ่น

ทัศนีย์ ศุภเมธิ (2532, หน้า 80) กล่าวถึง แหล่งวิทยาการในชุมชน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตที่อยู่ในท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อการเรียนการสอนได้

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2543, หน้า 34) ให้ความเห็นเกี่ยวกับ แหล่งข้อมูลชุมชน หรือ แหล่งข้อมูลท้องถิ่น โดยกล่าวว่าหมายถึง แหล่งที่ทำให้เราได้รับความรู้ทั้งจากการฟัง การอ่าน ล้วนเป็นแหล่งข้อมูล

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ (2544, หน้า 22) ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่าเป็น แหล่งที่บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ตามความสนใจตามศักยภาพและโอกาส ตามความสามารถโดยการ เรียนรู้ได้อย่างไม่เป็นทางการ แหล่งการเรียนรู้จึงเป็นการเรียนตามอัธยาศัย ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในสังคม

สุนน อมรวิวัฒน์ (2544, หน้า 2) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับ แหล่งเรียนรู้ของชุมชนและ ธรรมชาติ ว่า ชุมชนและธรรมชาติเป็นชุมทรัพย์มหาศาลที่สามารถค้นพบความรู้ได้ไม่รู้จำกัด เราเรียนรู้จากชุมชนในเรื่องต่าง ๆ มากมายเช่น ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในชุมชน ประวัติ ประเพณี พิธีกรรมของชุมชน แหล่งเรียนรู้ทางศาสนา วัฒนธรรม งานอาชีพ การทำมาหากินในชุมชน เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อชีวิตคนในชุมชน เป็นต้น แหล่งเรียนรู้ของชุมชนและแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติดังกล่าวนี้ มีทั้งประเภทที่รัฐและประชาชน จัดตั้งขึ้น และประเภทที่เกิดขึ้นแล้วตามธรรมชาติ

สุมาลี สังข์ศรี (2546, หน้า 7) ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนว่าแหล่ง การเรียนรู้ หมายถึง บุคคลกิจกรรมที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งให้ประสบการณ์แก่ประชาชนได้ ดังนั้น แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนอาจจะเป็นศาสนสถาน โรงเรียน พิพิธภัณฑ์ สวนสมุนไพร ภูมิปัญญา ท้องถิ่นพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณี ศูนย์การศึกษาในชุมชน ห้องสมุดสถานประกอบการ หน่วยงาน ต่าง ๆ ที่มีสาขาอยู่ในชุมชน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปคำว่า แหล่งเรียนรู้ของชุมชน มีความหมายกว้างขวาง และได้มีผู้รู้ใช้คำ เรียกที่แตกต่างกันออกไป เช่น แหล่งความรู้ แหล่งการเรียนรู้ แหล่งข้อมูลท้องถิ่น แหล่งวิทยาการใน ชุมชน แหล่งทรัพยากรในชุมชน แหล่งสื่อการสอนในชุมชน แหล่งเรียนรู้ของชุมชน แหล่งเรียนรู้ ธรรมชาติ รวมถึงแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเลือกใช้คำว่า “แหล่งเรียนรู้ของชุมชน” แทนความหมายดังกล่าวทั้งหมดเป็นหลัก โดยให้ความหมาย แหล่งเรียนรู้ ของชุมชน หมายถึง แหล่งหรือที่รวมสาระความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งในที่นี้จะพิจารณาว่าในฐานะ แหล่งเรียนรู้ซึ่งเป็นศูนย์รวม เป็นสื่อกลาง และเป็นประสบการณ์ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นในชุมชน ซึ่งอาจนำมาใช้ในการแก้ปัญหาการดำรงชีวิต แลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เพื่อเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ ตลอดชีวิต

3. ประเภทของแหล่งเรียนรู้

ในการแบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้นั้น ได้มีผู้ศึกษาและทำการแบ่งประเภทแหล่งการเรียนรู้ออกเป็นหลายประเภท ซึ่งมีทั้งลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกันออกไป ดังนี้

สุวัฒน์ มุทฺธเมธา (2524, หน้า 66-67) แบ่งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนเป็น

2 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เป็นธรรมชาติทั้งหลาย ได้แก่ ดิน ไม้ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ทะเล หิน หินแร่ สัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีปรากฏอยู่ทั่วไปในทุกชุมชนทุกแห่ง แต่ละชุมชน อาจมีแตกต่างกันบ้างตามลักษณะภูมิประเทศแต่ละแห่ง

2. ทรัพยากรทางสังคมของชุมชน ทรัพยากรทางสังคมหมายถึง บุคคล องค์กร และการจัดการทั้งปวงซึ่งเป็นประโยชน์ช่วยเหลือแก่บุคคล หน่วยงานของชุมชนในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย

2.1 บุคคลซึ่งเป็นส่วนสำคัญของชุมชน ชุมชนแต่ละชุมชนประกอบไปด้วยสมาชิกประเภทต่าง ๆ แตกต่างกันไปทั้งเพศ วัย ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ วิถีชีวิต อาชีพ

2.2 สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นจัดทำขึ้น ได้แก่ อาคารสถานที่ เครื่องมือเครื่องใช้ โบราณวัตถุ โบราณสถาน บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ตลอดจนที่ทำการของรัฐบาลและหน่วยงานต่าง ๆ

2.3 สิ่งที่เป็นระเบียบแบบแผนประเพณี วัฒนธรรม การปกครอง การเมือง ระบบเศรษฐกิจ ตลอดจนอาชีพ ความเป็นอยู่ของประชาชน

वासना ซาวหา (2533, หน้า 44-45) ได้แบ่งแหล่งวิชาชุมชน เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. แหล่งวิชาที่เป็นบุคคล หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และสามารถถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่นได้โดยตรง

2. แหล่งวิชาที่เป็นสถานที่ อาจเป็นสถานที่ที่มีขึ้นตามธรรมชาติเช่น ภูเขา น้ำตก ทะเล ฯลฯ หรือสถานที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เช่น โรงงาน สวนสัตว์ ฯลฯ ซึ่งสามารถหาความรู้ได้จากสถานที่เหล่านี้

3. แหล่งวิชาที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ หรือสิ่งมีชีวิตที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนแล้วสามารถทำให้การเรียนรู้ดีขึ้น มีความหมายขึ้น

4. แหล่งวิชาที่เป็นกิจกรรม เช่น การละเล่นพื้นเมือง พิธี หรือประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน อาชัญญา รัตนอุบล (2539, หน้า 74) จำแนกแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนออกเป็น

4 ประเภท คือ

1. ประเภทบุคคล เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู หมอพื้นบ้าน

2. ประเภททรัพยากรธรรมชาติ เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า วนอุทยาน อุทยานแห่งชาติ เป็นต้น

3. ประเภทสื่อ เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น

4. ประเภทวัตถุและสถานที่ เช่น ห้องสมุด โรงเรียน วัด สถานีอนามัย พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2543, หน้า 34) แบ่งประเภทแหล่งข้อมูลท้องถิ่นออกเป็น 4 ประเภท

คือ (1) บ้าน (2) วัด โบสถ์ มัสยิด อันเป็นแหล่งอบรมศีลธรรม (3) สถานประกอบการต่าง ๆ (4) แหล่งธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ป่าเขา อุทยาน เป็นต้น

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2544, หน้า 22) จำแนกประเภทแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้

2 ประเภท คือ

1. แหล่งการเรียนรู้ที่จัดไว้เพื่อวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุดประชาชน

พิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น

2. แหล่งการเรียนรู้ที่จัดไว้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นเป็นหลัก โดยมีหรือไม่มีวัตถุประสงค์

เพื่อการเรียนรู้ เช่น หอศิลป์ ศูนย์กีฬาและนันทนาการ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ เป็นต้น

สุมาลี สังข์ศรี (2546) แบ่งประเภทแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้คือ

1. แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในบริเวณชุมชน เช่น ภูเขา

ป่าไม้ ฯลฯ

2. แหล่งการเรียนรู้ชุมชนที่เกิดขึ้นตามวิถีการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของ

ประชาชนในชุมชน เช่น อาชีพของคนในชุมชนตลาด ฯลฯ

3. แหล่งการเรียนรู้ชุมชนประเภทศาสนาประเพณี ได้แก่ ศาสนสถาน ประเพณีทาง

ศาสนา ฯลฯ

4. แหล่งการเรียนรู้ชุมชนประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น ในแต่ละท้องถิ่นอาจจะมีภูมิปัญญา

หลายด้าน เช่น ด้านการเกษตร ด้านช่างฝีมือด้านดนตรีไทย เป็นต้น

5. แหล่งการเรียนรู้ชุมชนประเภทหน่วยงานองค์กรของรัฐและเอกชน เช่น หน่วยงาน

ที่มีเจ้าหน้าที่ไปปฏิบัติงานในชุมชนเกษตรตำบล ครูอาสาสมัครศึกษานอกโรงเรียนเจ้าหน้าที่เหล่านี้สามารถเป็นแหล่งความรู้ในด้านต่าง ๆ ตามที่หน่วยงานนั้นจัดให้ประชาชนในชุมชนได้

6. แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อต่าง ๆ ที่ประชาชนในชุมชนได้รับชมรับฟัง เช่น หนังสือ

วิทยุ โทรทัศน์

7. แหล่งการเรียนรู้ ที่รัฐและชุมชนสร้างขึ้นเพื่อการศึกษาเพื่อการเรียนรู้โดยตรง ได้แก่

โรงเรียนหรือสถานศึกษาประเภทต่าง ๆ ห้องสมุดที่อ่านหนังสือ อประจำหมู่บ้าน ศูนย์การเรียนรู้

ชุมชน ฯลฯ แหล่งการเรียนรู้ประเภทนี้มุ่งให้ การศึกษาแก่ ประชาชน โดยตรงจึงค่อนข้างมี

การเตรียมการและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมความรู้ชีวิตการประกอบอาชีพจากพ่อแม่

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548,

หน้า 70) ได้กล่าวถึง แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนในลักษณะของการจัดการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ

ว่าเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงาน ครอบครัวสื่อ แหล่งความรู้ต่าง ๆ ในชุมชนเรียนรู้ได้ตลอดเวลาโดยแบ่งแหล่งที่จะให้ประชาชนได้เรียนรู้ตาม ทรัพยากรออกเป็น 6 ประเภทคือ

1. ห้องสมุดต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดวิทยาลัยห้องสมุดของหน่วยงาน เอกชน ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดวัด
2. เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนสถานีอนามัยตำบล สำนักเกษตรตำบล สำนักวิชาต่าง ๆ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน แหล่งความรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือตามวิถีชีวิตของชาวบ้าน
3. สื่อสารมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ วารสาร นิตยสาร จุลสาร ไปสเตอร์ เป็นต้น
4. ภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ ภูมิปัญญาของผู้รู้ วัฒนธรรมและความอยากรู้ของชุมชน
5. สื่อพื้นบ้าน ได้แก่ เพลงลิเก หมอลำ หนังตะลุง มโนราห์ ลำตัด
6. ครอบครัว ได้แก่ การอบรมสั่งสอน การให้ความรู้การดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ

จากพ่อแม่

สุนน อมรวิวัฒน์ (อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548, หน้า 71)

ได้จัดกลุ่มแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้ 4 ประเภท ดังนี้คือ

1. แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่รัฐและประชาชนจัดขึ้น เช่น อุทยานการศึกษาในวัดชุมชน ในประวัติศาสตร์ อุทยานแห่งชาติทางทะเล อุทยานแห่งชาติในท้องถิ่นแถบภูเขา ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ศิลปาชีพ ศูนย์เยาวชน ศูนย์หัตถกรรมชุมชน ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ ธรรมชาติ ฯลฯ

2. สถาบันของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิตและการทำมาหากินในชุมชน เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญในวัด ตลาด ร้านขายของชำ ลานนวดข้าว โรงงานขนาดเล็กในหมู่บ้าน

3. ประเพณี พิธีกรรม ได้แก่ ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาของแต่ละชุมชน

4. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ป่า ห้วย หนอง คลองบึง ที่ชาวบ้านมาหาอาหาร

วรวิทย์ เฟื่องพันธ์ (2548, หน้า 54-55) ได้จำแนกประเภทแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

ออกเป็น 4 ประเภท คือ 1) แหล่งเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล 2) แหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ 3) แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม 4) แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ โดยทั้งนี้ได้ให้ความหมายแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนแต่ละประเภทดังต่อไปนี้

1. แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีอยู่ให้ผู้สนใจต้องการเรียนรู้ในท้องถิ่น ได้แก่ ช่างฝีมือ ช่างทอง ช่างไม้ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ อาทิ ศิลปินทุกแขนง นักกฎหมาย นักหนังสือพิมพ์

ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้อาวุโสที่มีประสบการณ์มาก เป็นต้น แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคลนี้เป็นที่นิยมใช้มากที่สุดชุมชน เพราะอยู่ใกล้ตัวที่สุดทั้งนี้อาจจำแนกออกเป็น 5 ลักษณะด้วยกัน คือ

1.1 บุคคลที่ได้รับแต่งตั้งเป็นทางการเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาการ ครู ทหาร แพทย์ประจำตำบล ฯลฯ

1.2 บุคคลที่เป็นตามสถานะและบทบาทในสังคม เช่น ครู ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ฯลฯ

1.3 บุคคลที่เป็นโดยอาชีพ เช่น ครู แพทย์ พยาบาล ตำรวจ ช่างฝีมือต่าง ๆ เกษตรกร ฯลฯ

1.4 บุคคลที่เป็นโดยความสามารถเฉพาะตัว เช่น ศิลปิน ช่างฝีมือ ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติที่เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ฯลฯ

1.5 บุคคลที่ดีถือว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น ผู้รู้หรือผู้อาวุโสที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน พระสงฆ์ หมอชาวบ้าน พ่อเพลง นายหนัง ศิลปินพื้นบ้านต่าง ๆ ทั้งทางหัตถกรรม จิตรกรรม ดนตรีและการละเล่นต่าง ๆ ฯลฯ

2. แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ หมายถึง ตัวกลางที่เป็นวัสดุ อุปกรณ์ ที่ผู้แสวงหาความรู้ความสามารถไปศึกษาค้นคว้า หรือรับถ่ายทอดความรู้ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้โดยจำแนกเป็น สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร เป็นต้น หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เทปเสียง วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น รวมทั้งสื่อ วัสดุ อุปกรณ์อื่น ๆ ที่ใช้ประกอบการเรียนการสอน เช่นการนำเมล็ดพืชสองชนิดมาจากป่าไม้ข้าง ๆ โรงเรียนมาให้นักเรียนเปรียบเทียบและบันทึกข้อแตกต่างเพื่อฝึกทักษะการสังเกตของนักเรียน เป็นต้น

3. แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม หมายถึง การปฏิบัติทางด้านประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ การปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการ ตลอดจนการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ปัญหา และปรับปรุงพัฒนาสภาพต่าง ๆ ในท้องถิ่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม เช่น การรณรงค์ป้องกันยาเสพติด การส่งเสริมการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น

4. แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง อาคารสถานที่ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้ให้คำตอบได้ โดยทำให้ศึกษาสิ่งที่ต้องการได้ง่ายขึ้นและยังทำให้เกิดประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่นี้มีอยู่รอบ ๆ ตัวเรา ได้แก่ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ วัด ศาสนสถาน สถานประกอบการ ห้องสมุด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ตลาด สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมทั้งแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งหมายถึงสิ่งต่าง ๆ

ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ เช่น น้ำ ป่าไม้ แร่ธาตุ ฯลฯ ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภททรัพยากรธรรมชาติสามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ

4.1 ทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์พยายามรักษาให้คงสภาพความเป็นธรรมชาติมากที่สุด ได้แก่ อุทยานแห่งชาติซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สวยงามที่มีลักษณะเฉพาะตัวตามเขตภูมิศาสตร์ มีคุณค่าในการศึกษาค้นคว้าทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และอารยธรรมของมนุษย์ และยังเป็นแหล่งพักผ่อนทางธรรมชาติ

4.2 ทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์เข้าไปเสริมแต่ง แต่งความเป็นธรรมชาติมากที่สุด ได้แก่ สวนอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สวยงามซึ่งให้คุณค่าทางด้านความรู้และนันทนาการเช่นกัน และยังเป็นแหล่งศึกษาวิชาการสิ่งแวดล้อมอีกด้วย แต่จะมีการเสริมแต่งธรรมชาติเท่าที่จำเป็นเพื่อให้ผู้ที่เข้าไปสัมผัสได้รับความรู้ที่ชัดเจนด้วยตนเอง เช่น ทำป้ายอธิบายธรรมชาติจุดนั้น ๆ และอาจจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้มาเที่ยวชมที่พักแรม ร้านอาหาร สถานพยาบาล เป็นต้น

4.3 ทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์เข้าไปดัดแปลงเพื่อใช้ประโยชน์ ได้แก่ สวนพฤกษศาสตร์ เป็นที่ซึ่งจัดรวบรวมปลูกพันธุ์ไม้ประเภทต่าง ๆ เช่น พันธุ์ไม้พื้นเมือง พันธุ์ไม้หายาก สมุนไพร ฯลฯ ไว้เพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ไม้หรือเพื่อเป็นแหล่งศึกษาสำหรับค้นคว้าทางชีววิทยาของพืชและสภาพธรรมชาติ ให้ความรู้ทางพฤกษศาสตร์ เพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ และศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ที่จัดขึ้นเพื่อปลูกฝังความเข้าใจและความสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่และเพื่อเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ในด้านธรรมชาติศึกษา ระบบนิเวศ และความรู้สภาพชีววิทยาทั่วไป เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจมีการจัดบริการด้านความรู้แก่ผู้เข้ามาเที่ยวชม

4. ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (2542, หน้า 8) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ไว้ดังนี้" มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

แหล่งเรียนรู้ของชุมชนมีบทบาทเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาคุณภาพของคนในยุคโลกาภิวัตน์อย่างแท้จริง มีผู้รวบรวมความสำคัญหรือประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอในประเด็นที่น่าสนใจไว้ดังนี้

เสรี วงษ์มณฑา (2529, หน้า 702-708) ได้สรุปรวบรวมให้เห็นว่าแหล่งเรียนรู้ของชุมชนมีความสำคัญคือ

1. เป็นแหล่งให้ข่าวสาร เปิดโลกทัศน์ของผู้ศึกษาให้กว้างไกลกว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตน ช่วยให้เกิดความสนใจในเรื่องที่สำคัญ ช่วยยกระดับความทะเยอทะยาน โดยการเสนอภาพในอุดมคติหรือเสนอผลสำเร็จและความก้าวหน้าของงานและบุคคลต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศของการพัฒนาด้วย
2. ช่วยเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม ให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ แนวคิดใหม่ ๆ เกิดมุมมองใหม่ ๆ ขึ้น
3. เป็นสื่อการสอนสมัยใหม่ที่ให้ความรู้ก่อเกิดทักษะ ช่วยให้การเรียนรู้เร็วขึ้น
4. เป็นแหล่งศึกษาตลอดชีวิตที่ประชาชนจะมีปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้ต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองตลอดเวลาโดยไม่จำกัดเพศวัย
5. เป็นแหล่งที่ช่วยเสริมสร้างการเรียนการสอนการศึกษาในระบบโรงเรียน
6. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้จากแหล่งกำเนิดได้ เช่น การเข้าไปศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือศาสนสถาน การศึกษาพันธุ์ไม้ หรือการศึกษาพันธุ์สัตว์ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสัตว์ชนิดต่าง ๆ ถึงแหล่งที่อยู่อาศัยในป่า
7. เป็นแหล่งที่ประชาชนเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง หรือลงมือปฏิบัติจริงได้ เช่น การแก้เครื่องยนต์ การประดิษฐ์เครื่องใช้ต่าง ๆ อาทิ โต๊ะ เก้าอี้ การทำอาหาร ขนม หรือ ดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น
8. เป็นแหล่งที่ประชาชนเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ ที่มีการคิดค้นขึ้นและยังไม่มีของจริงให้เห็น เช่น การศึกษาถึงประดิษฐ์กรรมชิ้นใหม่โดยดูจากวิดิทัศน์ ภาพยนตร์ นิทรรศการ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะแหล่งการเรียนรู้หรือแหล่งวิทยาการประเภทนี้เป็นสื่อต่าง ๆ หลาย ๆ ด้าน
9. เป็นแหล่งที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในท้องถิ่นกับโรงเรียนในการทำกิจกรรมการศึกษาร่วมกันจะช่วยกันสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในท้องถิ่น
10. การใช้แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดของนักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ เป็นการประหยัดเงินงบประมาณของโรงเรียนได้

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศิลตระกูล (2533, หน้า 233) ได้กล่าวว่าแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในท้องถิ่นมีประโยชน์หลายประการดังต่อไปนี้

1. เป็นแหล่งที่ชาวบ้านสามารถเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ตรงของตนเอง

2. ช่วยให้เกิดการประหยัด ผู้คนในท้องถิ่นสามารถศึกษาหาความรู้ โดยไม่ต้องเดินทางไปไกล จึงเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า และประหยัดงบประมาณ เพราะผู้ทรงคุณวุฒิที่อุทิศตนมาให้บริการ เช่นนี้ได้ช่วยแบ่งเบาภาระโดยไม่คิดค่าบริการหรือคิดค่าบริการในราคาถูก

3. เป็นการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ช่วยให้ประชาชนมีความกระตือรือร้น สนใจ ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ สามารถแก้ปัญหาได้สอดคล้องและทันต่อเหตุการณ์ มองการณ์ไกล พร้อมทั้งจะปรับเปลี่ยนไปสู่สิ่งที่ดีกว่า

4. ส่งเสริมคุณธรรมการอยู่ร่วมกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกัน ใจกว้าง ความคิดอิสระ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถแก้ไขปัญหาได้สอดคล้องและทันต่อเหตุการณ์ มองการณ์ไกล พร้อมทั้งจะปรับเปลี่ยนไปสู่สิ่งที่ดีกว่า

5. ช่วยให้เกิดการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าต่อผู้คนในท้องถิ่น

6. ช่วยให้ประชาชนสามารถใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการศึกษาหาความรู้ เพิ่มพูนทักษะ โดยการฝึกอบรมที่ตนสนใจ ซึ่งอาจนำไปสู่การเพิ่มรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว

7. ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ของดีมีคุณค่าในชุมชนหรือพื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้นมา เป็นการสร้างความผูกพันต่อท้องถิ่น ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมนั้น ๆ ต่อไป

8. เป็นการสร้าง โอกาสให้ท้องถิ่นเกิดการพึ่งตนเองได้ รู้จักประสานประโยชน์เพื่อดำเนินการแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

แนวคิดเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกา

1. พระพุทธศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกา

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ยังมีบุคคลที่นับถือลัทธิต่าง ๆ อยู่หลายพวก เช่น พวกควอเกอร์ (Quakers) (พวกควอเกอร์เป็นสมาชิกของสมาคมแห่งหนึ่งในประเทศอังกฤษ สมัยก่อน พวกเขามีลัทธิที่เคร่งครัดในพระพุทธศาสนา) พวกโรสครูเซียน (Rosicrucian) (พวกโรสครูเซียน นั้นเป็นสมาชิกของสมาคมลึกลับในประเทศเยอรมันตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 พวกเขາเหล่านี้ได้เคลื่อนย้ายเข้าไปเข้าอยู่ในประเทศอเมริกาถึง 4 ครั้ง) และพวกยูนิตาเรียน (Unitarian) (พวกยูนิตาเรียนเป็นสมาชิกที่มีความคิดเห็นว่าพระผู้เป็นเจ้านั้นมีอยู่เพียงพระองค์เดียว) บุคคลทั้งสามพวกที่กล่าวมาแล้วนี้มีสนใจในพระพุทธศาสนาอยู่มากด้วย

ชาวพุทธญี่ปุ่น-อเมริกันนั้นเป็นผู้มีอิทธิพลมากและพวกเขาทั้งหลายได้จัดตั้งองค์การของพระพุทธศาสนาขึ้น พวกเขามีศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาดังอยู่เกาะฮาวายและที่ฝั่งทะเลทางทิศตะวันออกของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พวกเขาได้จัดตั้งศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาขึ้นในรัฐซีแอตเติล (Seattle) ซานฟรานซิสโก เฟรสโน และลอสแอนเจลิสด้วย

มีพระพุทธรูปประดิษฐานตั้งอยู่เกาะ โสโนลูซึ่งเป็นศูนย์กลางของศาสนาที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปชมมากที่สุด สำนักงานของพระพุทธรูปศาสนาแห่งใหม่ในนครนิวยอร์กนั้นเป็นอาคารหลายชั้นที่สว่างงาม ตั้งอยู่ตรงข้ามกับฝั่งแม่น้ำฮัดสัน อาคารหลังนี้เป็นสถานที่สำคัญยิ่งเพื่อให้เป็นที่สักการบูชา ตั้งอยู่บนฝั่งทะเลทางทิศตะวันตก และยังเป็นอาคารที่สร้างขึ้นใหม่อยู่ด้วยมีผู้ให้ความอุปถัมภ์เป็นจำนวนมากกำลังพยายามทูลบารุงให้อาคารแห่งนี้เป็นอาคารที่ดีที่สุด เพื่อใช้เป็นศูนย์กลางของพระพุทธรูปศาสนาระหว่างชาติ มีวัดพระพุทธรูปศาสนาแบบนิกายเซน ซึ่งตั้งเป็นเวลานานหลายสิบปี ในนครนิวยอร์ก ส่วนในนครนิวยอร์กนั้นก็เป็นวัดในพระพุทธรูปศาสนาแห่งนิกายมอโกเลียอื่น ๆ ตั้งอยู่ด้วย

ชาวพุทธญี่ปุ่นส่วนมากมีความเลื่อมใสในนิกายอมิตา พวกเขาได้สวดมนต์ภาวนาถึงพระพุทธรูปอมิตา เพื่อให้บรรลุถึงวิมุตติ คือการหลุดพ้นทุกข์ คนหนุ่มสาวที่ได้รับการรับการศึกษาได้หยิบยกเอาปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแบบอย่างในการสวดมนต์ภาวนาเพื่อการหลุดพ้นตามความเชื่อ ซึ่งมิใช่เป็นสิ่งที่ต้องเคร่งครัดเกี่ยวกับคำสั่งสอนเดิมของพระพุทธรูปที่ขึ้นมามีอิทธิพลกันอยู่เสมอ ในหนังสือต่าง ๆ ที่ตีพิมพ์เรื่องการสวดมนต์ภาวนาพิมพ์ขึ้นในกรุงโตเกียว นั้น ศาสตราจารย์ชาวญี่ปุ่นได้ วิพากษ์วิจารณ์อย่างกล้าหาญถึงวิธีการที่จะทำให้บุคคลหลุดพ้นทุกข์ได้ง่าย ๆ และได้คัดค้านต่อวิธีทางจะทำให้บุคคลหลุดพ้นทุกข์ที่ยาก ๆ ของพระพุทธรูป

ยังมีนิกายของพระพุทธรูปศาสนาของชาวญี่ปุ่นที่มีอิทธิพลอื่น ๆ อีกนิกายหนึ่ง คือนิกายเซน คำสอนของนิกายนี้ย้ำหนักถึงความสำคัญการปฏิบัติสมาธิตามวิถีทางของศาสนานิกายนั้น บรรดาครูอาจารย์ทั้งหลายได้อธิบายถึงวิธีการตรัสรู้โดยฉับพลันด้วย

มีวัดอยู่เพียงไม่กี่วัดที่สังกัดอยู่กับนิกายนิจิเรน ในขณะเดียวกันนั้นผู้ที่เป็สาวกของศาสนา 8 นิกายอมิตาก็เคารพนับถือพระพุทธรูปซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีว่าเป็น “อมิตาละ” ส่วนบุคคลที่มีความเลื่อมใสในนิกายมิจิเลนนั้นเคารพบูชาคัมภีร์-คือคัมภีร์ศีลธรรมปุลทริกสูตร (Lotus of the Good Law)

มีชาวอเมริกันที่มีความคิดเห็นว่าพระผู้เป็นเจ้านั้นสถิตอยู่โดยพระองค์เดียว และยังมีชาวอเมริกันอีกไม่กี่คนที่มีความเลื่อมใสในนิกายทั้งสอง คือ นายอมิตาและนิกายเซน ประชาชนที่มีการศึกษาได้ส่วนมากถูกชักจูงให้เลื่อมใสในนิกายเซน

มีวัดจีนตั้งอยู่เพียงไม่กี่วัดในนิกาย วัดหนึ่ง ๆ ได้ถูกจัดสร้างขึ้นโดยพุทธสมาคมแห่งชาวจีนที่ฮาวาย ปัจจุบันนี้วัดเหล่านั้นมีความเจริญเติบโตขึ้นอย่างสำคัญมากและเป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่ประชาชน มีวัดจีนอื่น ๆ ที่จัดสร้างขึ้นในซานฟรานซิสโกด้วยอาคารเหล่านั้นได้ถูกซ่อมแซมใหม่หลายแห่ง อาคารแต่ละหลังสร้างขึ้นด้วยประมาณ 2 ล้านดอลลาร์ ชาวพุทธจีนส่วนมากนั้นเลื่อมใสในนิกายอมิตา มีรัฐมนตรีชาวพุทธบางคนของอเมริกาทำงานร่วมกับชาวพุทธญี่ปุ่น

วัดในพระพุทธศาสนาส่วนมากถูกจัดสร้างขึ้นตามแบบของโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พวกเด็ก ๆ ที่จะได้ศึกษาเล่าเรียน ส่วนเด็กชายและเด็กหญิงส่วนมากที่สังกัดในศาสนาคริสต์นิกายและเรียนหนังสืออยู่ตามโรงเรียนของวัดต่าง ๆ นั้น ยังไม่ได้รับการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างเพียงพอ ถ้าไม่มีชาวพุทธญี่ปุ่นและชาวพุทธจีนเป็นผู้ริเริ่มบุกเบิกหนทางแล้วพระพุทธศาสนาคงไม่มีโอกาสปรากฏโฉมหน้าขึ้นในประเทศอเมริกาให้รู้จักพระพุทธศาสนา

พระธรรมคำสั่งสอนดั้งเดิมของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีโดยทั่วไปคือ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทนั้น ยังไม่แพร่หลายออกไปมากนัก สำหรับนักศึกษาพระพุทธศาสนาบางท่านนั้น ได้รู้จักพระธรรมคำสั่งสอนจากหนังสือเป็นส่วนมาก

ยังไม่มีคามพยายามอย่างหนึ่งอย่างใดที่พระภิกษุในนิกายเถรวาท จะกระทำให้ขึ้นเพื่อเป็นการรับประกันให้ธรรมของพระพุทธองค์ปรากฏขึ้นในสหรัฐอเมริกาได้อย่างสมบูรณ์ขึ้น สำหรับความรู้ของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระเถระแห่งอินเดียเพียงรูปเดียวในลอสแอนเจลิสเท่านั้นที่พยายามกระทำให้พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาปรากฏขึ้นในสำนักของพระพุทธศาสนาและพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาขึ้นในสำนักของพระพุทธศาสนาและพระธรรมคำสั่งสอนนั้น คือ พระอภิธรรม

เพราะเหตุที่ไม่มีวัดพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทเลยสักวัดเลยที่พระภิกษุสงฆ์สามารถจะพักอาศัยจำพรรษาอยู่ได้ เพื่อให้ความสนใจแก่ชาวพุทธทั้งหลาย และสามารถที่จะทำให้ชาวพุทธทั้งหลายได้มีโอกาสพบปะสนทนาธรรมกันได้อย่างอิสระเสรีนั่นเอง ดังนั้นบรรดาเอกอัครราชทูตเป็นชาวพุทธของประเทศทั้งหลาย พร้อมด้วยความร่วมมือช่วยเหลือของชาวอเมริกันและชาวคริสต์นิกายทั้งหลายจึงได้ช่วยกันวางแผนสำนักงานพิทักษ์มรดกหรือทรัพย์สินขึ้นเพื่อสถาปนาให้เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาระหว่างชาติขึ้นในกรุงวอชิงตัน

ในอเมริกานั้นบุคคลที่ยึดถือมั่นในศาสนาอื่นบางคนยังมีความเชื่อตามบรรพบุรุษของเขาและยังเป็นผู้กตัญญูศรัทธาของเขายู่ แต่ว่าบางคนก็ไม่พอใจที่จะยึดถือมั่นในศาสนาของพวกเขาและบางคนก็ไม่เอาใจใส่ต่อพระศาสนาใด ๆ เลย และบางคนก็ยังไม่มีความพอใจยึดมั่นตามความเชื่อเดิมของพวกเขาอยู่ แต่ว่าต้องการแสวงหาวัตถุมแทน พระพุทธศาสนานั้นได้รับการเรียกร้องจากบุคคลประเภทที่สามนี้มาก หนังสือพระพุทธศาสนานั้นมีจำนวนมากในทุก ๆ ที่บุคคลที่นับถือลัทธิต่าง ๆ (Heosophists) พวกควากเกอร์ (Quakers) พวกยูนิตาเรียน (Unitarian) และเซน (Zen) นั้นได้ปลดปล่อยหนทางของพระพุทธศาสนาคือพระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

หลังจากประชากรชาวพุทธชาวโลกได้ทำการฉลองครบ 25 พุทธศตวรรษแล้วประชาชนชาวอเมริกันก็มีความตื่นตัวกระหายที่จะเรียนรู้และศึกษาพระพุทธศาสนา บางท่านได้ออกเดินทาง

มายังประเทศที่นับถือศาสนาในทวีปเอเชีย เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา และแนวทางในการปฏิบัติ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ทั้งนิกายมหายานและเถรวาท กลุ่มชนอเมริกันบางพวก ก็ได้ออกเดินทางไปยังประเทศอินเดียและศรีลังกา ประเทศไทยและประเทศจีน เพื่อสืบเรื่องราวของพระพุทธศาสนาในประเทศนั้นๆ บางคราวพวกเขาได้เข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาตามศรัทธาที่พวกเขามีอยู่ พวกเขามีความสนใจในการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน และการทำสมาธิเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจแนวทางในการดำเนินชีวิต หลักธรรมได้แผ่ขยายเข้าไปสู่ประชาชนและสถาบันการศึกษาเกือบทั่วอเมริกา มีนักศึกษาหนุ่มสาวหันมาศึกษาวิชาพระพุทธศาสนากันมากขึ้น บางคราวคนหนุ่มสาวเหล่านั้นได้ออกเดินทางมาศึกษาพระพุทธศาสนาตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในทวีปเอเชียและเมื่อพวกเขาได้กลับไปยังสหรัฐอเมริกาพวกเขาก็ได้จัดตั้งศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาตามสถานที่ที่พวกเขาสามารถจัดตั้งขึ้นได้ ปัจจุบันนี้ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีพุทธสมาคมและวิหารน้อยใหญ่ตั้งอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ได้มีผู้ศรัทธาชาวอเมริกันและชาวต่างประเทศอื่น ๆ ได้ให้ความสนใจในการศึกษาเล่าเรียนพระพุทธศาสนามากขึ้นได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้แก่เยาวชนหลายแห่ง

2. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2523

ความเป็นมา

ความดำริในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าไปยังประเทศสหรัฐอเมริกานั้นตามหลักฐานของทางราชการปรากฏว่า ได้มีมาก่อนปี พ.ศ. 2500 โดยเริ่มโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังต่างประเทศ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2499 ซึ่งเป็นช่วงระยะที่รัฐบาลไทยเตรียมงานฉลองสมโภชปีที่ 25 พุทธศตวรรษ ก็ได้มีการตกลงให้ทางการกระทรวงต่างประเทศแจ้งไปยังเอกอัครราชทูตไทยประจำอยู่ ณ ประเทศต่าง ๆ ให้เลือกประเทศที่สมควรจะจัดตั้งวัดพระพุทธศาสนาขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์ในการฉลองสมโภชปีที่ 25 พุทธศตวรรษ ซึ่งรัฐจะเป็นดำเนินการก่อสร้างเองทั้งสิ้น ต่อมาปรากฏว่าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้จัดสร้างพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทแบบไทยขึ้นที่ประเทศอินเดียเพื่อเป็นอนุสรณ์พุทธบูชาเนื่องในการฉลองสมโภชปีที่ 25 พุทธศตวรรษ

ในช่วงนั้นทางรัฐบาลก็ได้รับการรายงานจากสถาบันเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตันเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของพระพุทธรูปนิคชนไทยและชาวต่างประเทศที่มาชุมนุม ณ สถานอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ต่างแสดงความประสงค์จะให้มีการจัดตั้งศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในกรุงวอชิงตัน ของสหรัฐอเมริกา ประกอบกับขณะนั้นทางคณะสงฆ์คือ คณะสังฆมนตรีอันมีสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ) ก็ได้รับรายงานขอให้จัดตั้งศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาขึ้นที่กรุงวอชิงตันเช่นเดียวกัน ซึ่งทางคณะสงฆ์ก็เห็นชอบด้วยจึงได้รายงานแสดงความคิดเห็นไปยังคณะรัฐบาลเพื่อทราบและพิจารณา

ความคิดเห็นของฝ่ายคณะรัฐบาลขณะนั้นก็รับทราบและสนใจ มีความประสงค์จะสนองศรัทธาของพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวต่างประเทศ ตลอดถึงความคิดเห็นสนับสนุนของคณะสงฆ์ไทย จึงได้ประชุมคณะรัฐมนตรีพิจารณาเรื่องนี้ ผลการประชุมพิจารณาปรากฏว่าทางรัฐบาลไทยขณะนั้น ได้ตกลงสร้างวัดพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทแบบไทยขึ้นที่ประเทศอินเดียแล้ว ได้ทุ่มเทเงินงบประมาณเป็นจำนวนมาก เพื่อให้แล้วเสร็จทันฉลองสมโภชในปี 25 พุทธศตวรรษ ในปี พ.ศ. 2500 ขอให้ชะลอหรืองดโครงการสร้างศูนย์หรือวัดพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทแบบไทยในประเทศสหรัฐอเมริกาไว้ก่อนจนกว่าจะมีโอกาสอันสมควรเหมาะสมในกาลอนาคตต่อไป

พระสงฆ์ไทยเดินทางไปประเทศสหรัฐอเมริกา

เมื่อปี พ.ศ. 2513 ได้มีกลุ่มคณะพุทธศาสนิกชนชาวไทยในประเทศสหรัฐอเมริการ่วมใจกันก่อตั้งพุทธสมาคมไทย-อเมริกันขึ้นที่นครลอสแอนเจลิส รัฐแคลิฟอร์เนีย ได้จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายของสหรัฐเรียบร้อยแล้ว พร้อมกับได้แจ้งให้พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ กรมการศาสนาและมหาเถรสมาคมทราบอย่างเป็นทางการในเทศกาลเข้าพรรษาปี พ.ศ. 2513 นั้นเอง ก็ได้นิมนต์พระสงฆ์ไทย จำนวน 3 รูป เดินทางไปจำพรรษาชั่วคราวที่นครลอสแอนเจลิส รัฐแคลิฟอร์เนีย โดยมีชาวพุทธไทย (นางเสาวภา บุตรานนท์) ได้มอบบ้านให้เป็นสำนักสงฆ์ชั่วคราว เพื่อทำการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาขยายวงกว้างไปยังรัฐอื่นในสหรัฐอเมริกาต่อไป

ประชุมหารือสร้างวัดไทย

ในราวกลางเดือนตุลาคม พ.ศ. 2513 ภายหลังพรรษาแล้ว สมาชิกของพุทธสมาคมไทย-อเมริกัน ได้เรียกประชุมสมาชิกของสมาคมแคลิฟอร์เนียภาคใต้ โดยมีพระสงฆ์ไทย 3 รูป ดังกล่าวร่วมกันปรึกษาหารือด้วย ผลการหารือครั้งนั้นที่ประชุมเห็นสมควรให้หาหนทางจัดสร้างวัดพุทธศาสนิกชนนิกายเถรวาทแบบไทยขึ้น โดยคาดว่าจะมีผู้มีจิตศรัทธาร่วมกันบริจาคเงินสมทบทุนสร้างวัดไทยเป็นจำนวนมาก

ต่อมาเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2514 ได้มีคณะสงฆ์ไทยอีกคณะหนึ่งมีพระธรรมโกษาจารย์ เจ้าอาวาสวัดราชบูรณะบวร จังหวัดชลบุรี เป็นหัวหน้าคณะเดินทางไปยังนครลอสแอนเจลิสก็ได้รับการขอร้องให้เป็นผู้อุปถัมภ์ช่วยเหลือในการหาทางสร้างวัดไทยขึ้น จึงได้เริ่มโครงการสร้างวัดดังกล่าวต่อ พร้อมกับเชิญชวนพุทธศาสนิกชนชาวไทยมาร่วมปรึกษาหารือ ในการประชุมครั้งนี้ นายพูนศักดิ์ โชติธัญญกุล ซึ่งมีความตั้งใจจะสร้างวัดไทยเป็นทุนอยู่แล้ว จึงได้เสนอที่ประชุมให้มีการสร้างวัดไทยขึ้นในปี 2514 นั้น โดยรับจะจัดหาทุนสมทบเพิ่มเติม ครั้งแรกได้ซื้อที่ดิน 1 แปลง พร้อมกับบ้านพัก 1 หลังที่ถนนซูเปอร์เวด้าใกล้สนามบิน ต่อมาเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2514 ได้นิมนต์พระสงฆ์ไทยเข้าอยู่ประจำ

วัดไทยนครลอสแอนเจลิส

ต่อมาในปี พ.ศ. 2515 จึงได้จัดหาซื้อที่ดินแห่งใหม่ที่ตำบลนอร์ทฮอลลีวูด 8 ไมล์ เป็นที่เรียบสงบมีถนนล้อมรอบสี่ด้าน ครั้งแรกนายวิชัย ชอโฮตติกุล บิดาของนายพูนศักดิ์ ชอโฮตติกุล เป็นผู้ซื้อที่ดินให้ จำนวน 3 ไร่ ภายหลังซื้อเพิ่มเติมอีก 2 ไร่ 2 งาน จึงรวมเป็นเนื้อที่ 5 ไร่ 2 งาน นับเป็นที่ดินกว้างขวางเหมาะสมสำหรับสร้างเป็นวัดพระพุทธศาสนาในต่างประเทศและได้จดทะเบียนเป็นของศูนย์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

วัดพระพุทธศาสนาแห่งแรกในสหรัฐอเมริกา

ในปี พ.ศ. 2515 รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้อาราธนาสมเด็จพระวันรัต (ปยุตฺตสิริมหาเถระ) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ ให้เดินทางไปเยี่ยมสหรัฐอเมริกาพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์จำนวน 14 รูป โดยมีกำหนดเดินทางผ่านไปยังลอสแอนเจลิสด้วยและพักอยู่ที่บ้านพักกงสุลใหญ่ ณ นครลอสแอนเจลิส ในโอกาสนั้นคือในวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2515 นายพูนศักดิ์ ชอโฮตติกุล จึงได้ทำพิธีถวายโพนต์ที่ดินให้แก่คณะสงฆ์ผ่านสมเด็จพระวันรัต โดยมีหม่อมเจ้ายุริชเชียร สวัสดิวัตน์ และคนไทยจำนวนมาร่วมเป็นสักขีพยานและในวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2515 เวลา 16.25 น. สมเด็จพระวันรัต (ปยุตฺตสิริมหาเถระ) ได้วางศิลาฤกษ์สร้างวัดไทยฯ วัดพระพุทธศาสนาแห่งแรกในสหรัฐอเมริกา

นับเป็นความพยายามของพระพุทธศาสนิกชนชาวไทย ที่ได้มีความริเริ่มในการก่อสร้างวัดพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาเป็นแห่งแรก และได้นิมนต์พระสงฆ์ไทยไปอยู่ปฏิบัติศาสนกิจต่อ ๆ มา จนกระทั่งได้สร้างอุโบสถศาลาการเปรียญเสร็จพร้อมกับได้ประกอบพิธีฝังลูกนิมิตและผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2525

ผลงานของคณะสงฆ์ไทย

หลังจากที่ได้จัดตั้งวัดไทยในนครลอสแอนเจลิสขึ้นเป็นแห่งแรกอย่างเสร็จสมบูรณ์แล้ว ต่อมาพระสงฆ์ไทยก็ได้รับการนิมนต์ให้ไปทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามรัฐต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกามากขึ้น โดยลำดับ ได้ทำการสนองเจตนาคดีและความมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาของพระพุทธศาสนิกชนชาวไทยที่ประกอบอาชีพอยู่ในรัฐต่าง ๆ ได้ผลเป็นที่น่ายินดีอนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งปรากฏว่าผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 จนถึง พ.ศ. 2526 ของคณะสงฆ์ไทยฝ่ายมหานิกาย ตามหลักฐานที่ได้รับได้มีวัดเกิดขึ้นในรัฐต่าง ๆ

ข้อมูลพื้นฐานของวัดไทยลอสแอนเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา

วัดไทยลอสแอนเจลิส สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เป็นวัดไทยแห่งแรกที่ก่อตั้งขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นสมาชิกของสมาคมสงฆ์ไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา

วัดไทยลอสแอนเจลิส มีชื่อภาษาอังกฤษว่า WAT THAI OF LOS ANGELES ตั้งอยู่เลขที่ 8225 Coldwater Canyon Ave. North Hollywood, CA 91605 ห่างจากตัวเมืองนครลอสแอนเจลิส ประมาณ 12 ไมล์ บริเวณพื้นที่วัดป่าสีเหลี่ยมผืนผ้า เนื้อที่ประมาณ 10 ไร่

ความเป็นมา

ได้มีผู้บันทึกเรื่องราวของวัดไทยลอสแอนเจลิสตั้งแต่เริ่มก่อตั้งวัดไว้เป็นสายลักษณะอักษร ตามที่จกกล ศรียัตปาน (2548, หน้า 17-22) ได้ทำการศึกษาและเรียบเรียง พบว่า การริเริ่มก่อตั้งวัด นั้น เนื่องด้วยคนไทยในลอสแอนเจลิสซึ่งเป็นเมืองที่คนไทยอยู่มากกว่าเมืองอื่น ๆ ในสหรัฐอเมริกา และชาวเอเชียชนชาติอื่น ๆ เช่น ญี่ปุ่น จีน เกาหลี มีวัดหรือศาสนสถานสำหรับประกอบพิธีกรรม ต่าง ๆ ของตนเองเป็นที่อบอุ่นใจให้แก่ชาวเอเชียเหล่านั้น ส่วนคนไทยส่วนใหญ่เมื่อถึงคราวจำเป็น ก็ต้องไปอาศัยวัดนั้น

ในปี พ.ศ. 2512 พระครูวิชิตธรรมโสภณ (ต่อมาเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระโสภณ- วชิรธรรม) หรือพระอาจารย์ศรีนวล วัดทุ่งสาธิตหรือวัดวชิรธรรมสาธิต ได้รับอาราธนาที่ นครลอสแอนเจลิสพบกับคนไทยคณะหนึ่งซึ่งมีคุณเกียรติ ประชากรยสรเดช คุณเสวภา บุตรานนท์ นางอุไร วัลลภากร เป็นต้น ได้ปรึกษาหารือกันแล้วจึงได้นิมนต์พระครูวิชิตธรรมโสภณกับพระภิกษุ กับอีก 2 รูป มาจำพรรษาที่บ้านคุณเสวภา บุตรานนท์ อยู่ที่บนเขาสตูดิโอจิดดีเมืองฮอลลีวูด และ ได้จดทะเบียนเป็นองค์กรการกุศลไม่แสวงหากำไร ชื่อว่า พุทธสมาคมไทยอเมริกัน นายเอส เบิร์ด เป็นประธาน

จากการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการตั้งวัดเป็นการถาวรซึ่งยังไม่สามารถดำเนินการได้ ในเวลานั้นเมื่อออกพรรษาแล้วพระสงฆ์ทั้ง 3 รูปก็ได้เดินทางกลับประเทศไทย ในคราวนั้นผู้มี จิตศรัทธาบริจาคเงินเพื่อสร้างวัดได้ถึง 6,000 เหรียญ ต่อมาคุณอุไร วัลลภากร และคณะผู้รักษาเงิน ดังกล่าวได้มอบเงินร่วมสร้างวัดนี้

พ.ศ. 2514 นายพลศักดิ์ ขอสัตติกุล ได้มีโอกาสพบกับท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (ต่อมาคือพระพิมลธรรม) วัดราชบูรณะ รามบุรี ซึ่งท่านได้มาที่นครลอสแอนเจลิสและได้พักที่บ้าน นายเกียรติ ประชากรยสรเดช จึงได้ปรึกษาหารือถึงการตั้งวัดไทยแล้วจดทะเบียน เป็นองค์กร ไม่แสวงหากำไร ชื่อว่า “ศูนย์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท” โดยมีพูนศักดิ์ ขอสัตติกุล เป็นประธาน ได้ซื้อบ้านที่เมืองเชฟลูวี่ด้าและได้นิมนต์ท่านอาจารย์พระมหาธีรพันธ์ เมตตาวิหारी วัดมหาธาตุ มาจำพรรษา เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2514 ออกพรรษาแล้วท่านก็ได้เดินทางกลับประเทศไทย

พ.ศ. 2515 ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ได้ส่งพระภิกษุมาใหม่อีก 5 รูป โดยมี พระมหาโสภิน โสปาโก วัดมหาธาตุ เป็นหัวหน้า มาพักที่เมืองเชฟลูวี่ด้า แต่สถานที่แห่งนั้น ทางกรมไม่อนุญาตให้สร้างวัดได้จึงมาซื้อที่ดินที่วัดอยู่ในปัจจุบันเนื้อที่ 3 ไร่ มีคุณวิชัย คุณบุญสม ขอสัตติกุล บิดามารดาของคุณพลศักดิ์ ขอสัตติกุล ผู้อุปถัมภ์บริจาคเงินซื้อทั้งหมด

วันที่ 18 พฤษภาคม เวลา 10.00 น. คุณพลศักดิ์ โชติสถิตกุล ได้เป็นผู้แทนบิดามารดา ประกอบพิธีถวายที่ดิน (โฉนด) มีที่ดินและบ้านสองหลังแด่พระสงฆ์มีสมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณณสิริมหาเถร) วัดพระเชตุพน (ขณะนั้นทางสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระวันรัต อาคันตุกะของรัฐบาลอเมริกัน) ทรงเป็นประธาน ท่ามกลางข้าราชการสถานกงสุลประจำนครลอสแอนเจลิส และ คณะกรรมการศูนย์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและพุทธศาสนิกชน โดยมี ม.จ.ยุรินเจียรนัย สวัสดิวัตน์ กงสุลใหญ่ฯ เป็นประธาน ณ ทำเนียบกงสุลใหญ่ประจำนครลอสแอนเจลิส วันที่ 19 พฤษภาคม 2515 เวลา 06.25 น. สมเด็จพระสังฆราชได้ทรงวางศิลาฤกษ์สร้างวัดเป็นปฐมฤกษ์

การก่อสร้างวัด

พ.ศ. 2515 พระภิกษุจำพรรษาอยู่รูป โดยมีพระมหาโสบิน โสปาโก เป็นหัวหน้าพร้อม ด้วยคณะกรรมการและท่านสาธุชนได้ช่วยกันปรับปรุงบ้านสองหลังให้เป็นกุฏิสำหรับพระสงฆ์ อยู่จำพรรษา และเป็นที่ประกอบศาสนกิจและพิธีกรรม สถานที่ตั้งวัดในสมัยนั้นมีสภาพรุ่งเรืองด้วย ต้นไม้ใบหญ้าเพราะอยู่ชานเมืองและยังไม่เจริญ จึงระดมกำลังช่วยกันถากถางให้คงงามเป็นระเบียบ เมื่อได้รับอนุญาตให้สร้างโบสถ์ศาลาแล้วขั้นแรกได้วางท่อน้ำประปาไฟฟ้า ท่อแก๊สสร้างกำแพง คอนกรีตสองด้าน คือทางด้านถนนแวนนอร์ธกับทางด้านหลังวัดสร้างลานจอดรถ 44 คัน

วันที่ 25 พฤษภาคม 2515 ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ ได้จัดส่งพระประธาน พระนามว่า พระธรรมชินราชบพิตรลอสแอนเจลิส อภิภูษณีย์ พร้อมกับพระไตรปิฎก 2 ชุด และพระประธานองค์นี้ได้ทำพิธีหล่อที่วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร

เมษายน 2517 ได้เริ่มก่อสร้างอุโบสถกว้าง 12 เมตร ยาว 33 เมตร แล้วเสร็จในเดือน พฤศจิกายนปีเดียวกัน เฉพาะชั้นล่าง (ใต้ดิน) ซึ่งประกอบด้วยโถง (หรือห้องประชุม) ห้องครัว ห้องทำงาน ห้องเรียน ห้องสมุด และห้องน้ำ บริษัท โมเมลดคอนสตรัคชั่น จำกัด เป็นผู้ก่อสร้าง บริษัททาลิสต์อินเตอร์เนชั่นแนล เป็นสถาปนิก ค่าใช้จ่ายในการก่อสร้าง 284,184.00 ดอลลาร์ (สองแสนแปดหมื่นสี่พันหนึ่งร้อยแปดสิบสี่ดอลลาร์) แบบแปลนการก่อสร้างเป็นศิลปะ สถาปัตยกรรมไทย นายประมุข พงษ์สิริวณิช กรรมการศาสนา เป็นผู้เขียนแบบ แต่ต้องให้สถาปนิก อเมริกันแก้ไขแบบให้ถูกต้องตามกฎหมายก่อสร้างของนครลอสแอนเจลิส และเดิมที่มีความดำริ ที่จะสร้างเฉพาะศาลาเท่านั้น ส่วนอุโบสถนั้นจะสร้างตรงบริเวณสนามเด็กเล่นและสถานที่ (กุฏิ) บ้านเก่าซึ่งตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของวัดจะสร้างเป็นหอระฆัง เมื่อใกล้จะเสร็จมีคนมาวัดมากขึ้นอีกทั้ง ค่าใช้จ่ายสูง คณะกรรมการมีความเห็นว่าควรจะเอาศาลากับอุโบสถเข้าด้วยกันเรียกว่า

อุโบสถศาลา ค่าใช้จ่ายสูง คณะกรรมการประเทศไทยต้องยืมเงินจากธนาคารมาสองล้านบาท โดยตระกูลชอติสถิตกุล เป็นผู้ค้ำประกันและเป็นหนี้ค้างชำระอีก 25,000.00 ดอลลาร์ (สองหมื่นห้าพันดอลลาร์) ต่อมาได้ชำระเรียบร้อยแล้ว บริจาคในการก่อสร้างได้มาจากผู้มีจิตศรัทธาจาก

ประเทศไทยส่วนหนึ่ง และคนไทยที่อยู่ในเมืองลอสแอนเจลิส และเมืองอื่น ๆ ทั้งสหรัฐอเมริกาอีกส่วนหนึ่ง

วันที่ 25 เมษายน 2517 บริษัทการบินแอร์สยาม ได้นำพระแก้วมรกตจำลอง หน้าตักกว้าง 19 นิ้ว ซึ่งบริษัทแอร์สยามมีจิตศรัทธาให้แก่วัดไทยลอสแอนเจลิส พร้อมทั้งพระแก้วมรกตจำลองขนาดหน้าตัก 5 นิ้ว สร้างถวายแก่วัดไทยฯ เพื่อที่จะให้ผู้บริจาคสร้างวัดนำไปบูชาที่บ้าน ซึ่งนำมาโดยเครื่องบินแอร์บัสเที่ยวบินปฐมฤกษ์ พระแก้วมรกตองค์นี้เป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนมาก จนได้รับขนานนามว่า “หลวงพ่อกแก้วศักดิ์สิทธิ์”

วันที่ 18 เมษายน 2518 สมเด็จพระสังฆราช วัดราชบพิธ ได้เสด็จนำผ้าป่ามาทอดที่วัดไทยลอสแอนเจลิส นับว่าเป็นการเสด็จครั้งแรกของพระองค์ที่วัดไทยลอสแอนเจลิส

วันที่ 11 มิถุนายน 2522 ได้รับอนุญาตเปลี่ยนชื่อจากศูนย์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเป็นวัดไทยลอสแอนเจลิสจากรัฐบาลมลรัฐแคลิฟอร์เนีย

วันที่ 21 ตุลาคม สมเด็จพระสังฆราช วัดราชบพิธ เสด็จมาทรงเป็นประธานทอดกฐิน และทรงประกอบพิธียกข้อฟ้า และเช้าวันนั้นได้มีพิธีถวายบังคมพระบรมรูปสมเด็จพระปิยมหาราช (รัชกาลที่ 5) วงดนตรีไทยเดิมชื่อคณะเทพไทยได้บรรเลงเป็นครั้งแรก งานนี้พุทธศาสนิกชนมาวัดมากมายเป็นประวัติการณ์ มีไม่แต่เฉพาะคนไทยเท่านั้นยังมีชาวลาว เขมร เวียดนาม และชาติอื่น ๆ ประมาณ 2,000 คน ถึง 4,000 คน

วันที่ 26 ธันวาคม 2522 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเททองหล่อพระประธานปางประทานพร หน้าตักกว้าง 3 ศอก 9 นิ้ว ณ วัดพระเชตุพน กรุงเทพมหานคร พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีและพุทธศาสนิกชนร่วมกันเป็นเจ้าภาพและได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้อัญเชิญพระปรมาภิไธย ภ.ป.ร. ประดิษฐานไว้ ณ ศิวิภพ พระราชทานนามว่า “พระพุทธรูปเทพศาสดา ทิพยนคราภิมมงคลสถิต” ในโอกาสนี้ได้หล่อพระนรเทพศาสดาจำลองขนาด 5 นิ้ว และ 9 นิ้ว จำนวน 2,522 องค์

วันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2523 บริษัทการบินไทย ได้อัญเชิญพระพุทธรูปเทพศาสดาฯ มาในโอกาสเปิดเที่ยวบินปฐมฤกษ์ระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีสมเด็จพระสังฆราช วัดราชบพิธพร้อมด้วยคณะสงฆ์ และพลอากาศเพนียง กานตรัตน์ ผู้บัญชาการทหารอากาศ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม และประธานบริษัทการบินไทย ได้นำคณะทอดผ้าป่าถวายด้วย

วันศุกร์ที่ 4 เมษายน 2523 เวลา 18.21 น. สมเด็จพระสังฆราช วัดราชบพิธ ทรงเป็นประธานประกอบพิธีอัญเชิญ “พระพุทธรูปเทพศาสดา ทิพยนคราภิมมงคลสถิต” ขึ้นประดิษฐานเป็นพระประธานประจำวัดไทยลอสแอนเจลิสท่ามกลางพุทธบริษัททั้งในสหรัฐอเมริกาและที่มาจากเมืองไทย มีพลอากาศเพนียง กานตรัตน์ พลตำรวจเอกชุมพล โลหะชาละ เป็นต้น

วันเสาร์ที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2523 เวลา 10.19 น. สมเด็จพระสังฆราชทรงประกอบพิธีกนัตร 7 ชั้น ขึ้นถวายพระประธานโดยพระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาสรางถวายเป็นการส่วนพระองค์

วันที่พุธที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2523 มร.ทอม แบรดเลย์ นายกเทศมนตรี นครลอสแอนเจลิส ได้มาเยี่ยมวัดในฐานะวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนไทย เนื่องในโอกาสที่เป็นวัดแรก จัดงานสัปดาห์ฉลองวันที่ระลึกสำหรับชาวเอเชียตามประกาศของประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ และได้มอบถวายกุญแจเมืองเป็นเกียรติแก่พระเทพโสภณหัวหน้าสงฆ์เป็นกรณีพิเศษ

วันอาทิตย์ที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2525 มีงานฝังลูกนิมิตและทอดกฐิน สมเด็จพระสังฆราช วัดราชบพิธ ทรงเป็นประธานดัดลูกนิมิต และสมเด็จพระธีรญาณมุนี วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นประธานประกอบพิธีสังฆกรรมผูกพัทธสีมา พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ อดีตนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน วันนั้นเป็นวันพระ 14 ค่ำ เดือน 11 พระสงฆ์ได้ทำสังฆกรรมถึงวาระ นับเป็นวาระพิเศษคือ ผูกพัทธสีมาอุโบสถกรรม (สวดปาฏิโมกข์) เป็นปีที่วัดมีงานใหญ่เป็นประวัติกาล มีผู้ร่วมงานแน่นไปหมด เฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นพระเถรานุเถระผู้ทรงสมณศักดิ์ ตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชจนถึงพระทรงสมณศักดิ์ทุกชั้นรวมพระสงฆ์ไทยจากวัดอเมริกาทั้งหมดรวมเป็น 159 รูป

โครงการก่อสร้างโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

พ.ศ. 2517 ได้เปิดโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาและภาษาไทยแก่ลูกหลานคนไทยที่เกิดในอเมริกา โดยปกติแล้วคนไทยเมื่อมาวัดก็พาลูกหลานมาด้วย ครั้นเมื่อเด็ก ๆ มากันหลาย ๆ คนพระสงฆ์ก็เกิดเมตตาจิตเหมือนกับพระสงฆ์ในสมัยโบราณ จึงดำริที่จะเปิดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาและภาษาไทยแก่เด็ก ๆ ในเวลานั้นนักเรียนมาที่วัดยังน้อยการเรียนไม่สม่ำเสมอ ต่อมาเมื่อก่อสร้างอุโบสถศาลาชั้นล่างเสร็จ จึงได้เปิดเป็นกิจจะลักษณะมีผู้อาสาสมัครมาเป็นครูช่วยสอน ต่อมานักเรียนเพิ่มขึ้นแล้วได้สมาคมครูเข้ามาเป็นผู้รับผิดชอบแต่ก็ต้องหยุดไปชั่วคราวในช่วงปี พ.ศ. 2521-2522 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่กำลังก่อสร้างอุโบสถศาลาชั้นบน

วันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2523 ได้เปิดการเรียนการสอนใหม่โดยที่คณะกรรมการวัดไทยฯ ได้แต่งตั้งนายโอภาส เครือโสภณ เป็นผู้อำนวยการ พระครูสังฆรักษ์ (พระคร.พิรุณ อักษร) เป็นครูใหญ่ มีนักเรียน 36 คน ครูอาสาสมัคร 3 คน การบริหารของโรงเรียนได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ตลอดทั้งหลักสูตรการเรียนการสอนจนถึง พ.ศ. 2525 นักเรียนเพิ่มขึ้นเป็นร้อยกว่าคน มีครู 20 คน

พ.ศ. 2527 ได้จัดโครงการรักเมืองไทย เนื่องจากได้ทดลองเปิดเรียนภาคฤดูร้อน จึงมีดำริโครงการ “รักเมืองไทย” ขึ้นสองโครงการ

โครงการแรก เชิญนักศึกษามาวิจัยหลักสูตรสำหรับการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับเด็กไทยในต่างประเทศ และเชิญอาจารย์จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาทำการวิจัย และพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาไทยดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527-2528

โครงการที่สอง คือโครงการ “รักเมืองไทย” ให้เด็กไทยที่เกิดในสหรัฐอเมริกาเดินทางกลับประเทศไทย เพื่อให้เด็กเกิดความรู้สึกในความเป็นไทย โครงการนี้ได้ทดลองในปี พ.ศ. 2528 และได้แต่งตั้งคณะกรรมการทั้งในนครลอสแอนเจลิส และในประเทศไทย ผู้ส่วนกระคุนให้โครงการนี้บรรลุผลสำเร็จในสหรัฐอเมริกา คือ นายโอภาส เครือโสภณ และที่ประเทศไทย คุณหญิงพันธ์เครือ ยงใจยุทธ

วันที่ 22 เมษายน 2527 พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ (ในขณะนั้นเป็นยศพลโท) ดำเน่องรองเสนาธิการทหารบกได้มาเยี่ยมวัดและเห็นสภาพนักเรียนและโรงเรียนจึงแสดงความปรารถนาว่าจะจัดหาเงินมาสร้างโรงเรียน ในปีนั้น พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ผู้บังคับบัญชาการทหารสูงสุดเป็นประธานนำภริยาทอดและวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างอาคาร โรงเรียนวัดไทยในวันที่ 26 ตุลาคม 2527

ปัจจุบันนี้วัดไทยมีกุฏิอยู่ทั้งหมด 8 หลัง โดยใช้กิจของพระศาสนา 4 หลัง ใช้เป็นเสนาสนะพระสงฆ์ 1 หลัง ใช้สำหรับการปฏิบัติกรรมฐานและอีก 3 หลังใช้สำหรับรับรองอาคันตุกะที่มาเยือนวัดไทยลอสแอนเจลิส

กิจกรรมเยาวชนและการศึกษา

1. เปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวัดไทยฯ สอนความรู้พระพุทธศาสนา ภาษาไทย และวัฒนธรรมประเพณีไทย ทุกวันเสาร์ อาทิตย์
2. สอนนาฏศิลป์ไทย ดนตรีไทย ดนตรีสากล แกะสลักผัก และผลไม้ และวาดเขียน
3. เปิดโรงเรียนพุทธศาสนาภาคฤดูร้อนวัดไทยลอสแอนเจลิส ตั้งแต่ปลายเดือนมิถุนายนถึงต้นเดือนกันยายน

4. บรรพชาสามเณร และเนกขัมมจารีณี ภาคฤดูร้อน

กิจกรรมกิจกรรมเพื่อชุมชน

1. เป็นหน่วยเลือกตั้งประจำหมู่บ้านของสหรัฐอเมริกา
2. เป็นสถานที่ประชุมของสมาคม ชมรม และองค์กรต่าง ๆ
3. เป็นสถานที่พบปะระหว่างชุมชนไทยกับนักการเมือง นักวิชาการ จากประเทศไทย
4. เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล
5. เปิดบริการห้องสมุดประชาชน
6. เป็นที่พักคนไทย เช่น นักกรีฑาโอลิมปิก พ.ศ. 2527 เป็นต้น

ปฏิมากรที่สำคัญประจำวัดไทยฯ

1. พระพุทธรูปเทพศาสดา ทิพยนคราภิมมงคลสถิต พระประธาน 3 สอก 9 นิ้ว
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเททองหล่อ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2522
2. พระพุทธรูปชินบพิตรลอสมเองเจลิส อภิบุชนีย ได้ทำพิธีเททองหล่อที่วัดมหาธาตุ
กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. 2515
3. หลวงพ่อแก้วศักดิ์สิทธิ์ สร้างถวายโดยบริษัทแอร์สยาม เมื่อ พ.ศ. 2517
4. หล่อรูปเหมือนสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ที่วัดอินทรวีหาร บางขุนพรหม
กรุงเทพมหานคร ถวายโดยพระโสภณธรรมวงศ์ เจ้าอาวาสวัดอินทรวีหารเมื่อ พ.ศ. 2537

กิจวัตรประจำของสงฆ์

เวลา 05.30 น. ทำวัตรเช้ามีด (เฉพาะ)

เวลา 07.00 น. ทำวัตรเช้า

เวลา 17.00 น. ทำวัตรเย็น

เวลา 20.00 -21.00 น. วันศุกร์วันเสาร์ นำอุบาสิกาสดมนต์ ทำวัตรก่อนนอนและปฏิบัติ
กรรมฐาน (ช่วงเช้าพรรษา ทำวัตรสดมนต์ก่อนนอนทุกวัน)

เวลา 14.00 น. มีพระธรรมเทศนาทุกวันเสาร์และอาทิตย์ และบรรยายพระไตรปิฎก

เวลา 16.00 น. พระสงฆ์ประชุมสังฆกรรมทุกเดือน

กิจวัตรเนื่องด้วยสังฆม

1. เป็นที่ปรึกษาปัญหาชาวบ้าน
2. ออกวารสาร “ดวงประทีป” ประจำเดือน
3. สอนพระพุทธศาสนาและศีลธรรมแก่นักเรียน
4. บรรยายพระพุทธศาสนา และประวัติเมืองไทยแก่ชาวต่างชาติและนักเรียน นักศึกษา
จากโรงเรียนวิทย์าลัย มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วเขตเมืองลอสแอนเจลิส

พิธีกรรมศาสนาและประเพณี

1.งานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

- 1.1 วันมาฆบูชา
- 1.2 วันวิสาขบูชา
- 1.3 วันอาสาฬหบูชา
- 1.4 วันเข้าพรรษา
- 1.5 วันออกพรรษา

2. งานวัฒนธรรมของชาติ

- 2.1 วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

2.2 วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

2.3 วันปืยมหาราช

3. งานประเพณีทำบุญประจำปี

3.1 งานสงกรานต์

3.2 งานทอดกฐิน

3.3 งานลอยกระทง

3.4 งานปีใหม่

3.5 ทำบุญใส่บาตรวันอาทิตย์ต้นเดือน

ลำดับหัวหน้าสงฆ์วัดไทยลอสแอนเจลิส

พ.ศ. 2512 พระครูวิชิต โสภณ วัดทุ่งศรีสัตต ได้มาจำพรรษา ณ บ้านคุณเสาวภา บุตรานนท์
บนเขาสดุดีไอซิดอร์ เป็นหัวหน้าสงฆ์ ลำดับที่ 1

พ.ศ. 2514 พระมหาธีรพันธ์ โสปาโก วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร ได้มาจำพรรษา
ที่บ้านเมืองเชลวุลดิ เป็นหัวหน้าสงฆ์ ลำดับที่ 2

พ.ศ. 2515 พระมหาโสภิน โสปาโก วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร ได้มาจำพรรษาที่วัด
ปัจจุบันเป็นองค์แรก สมัยนั้นมีบ้านอยู่ 2 หลังและเนื้อที่ 3 ไร่ แล้วภายหลังได้ซื้อเพิ่มเติม เป็น 2 ไร่
เป็นหัวหน้าสงฆ์ ลำดับที่ 3

พ.ศ. 2518 พระมงคลราชมนี วัดสุทัศนเทพวราราม ได้รับการแต่งตั้งให้มาเป็นหัวหน้า
สงฆ์ไทยลอสแอนเจลิส ลำดับที่ 4

พ.ศ. 2522 พระเทพโสภณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร ได้รับ
การแต่งตั้งให้มาเป็นหัวหน้าสงฆ์ไทยลอสแอนเจลิส ลำดับที่ 5

พ.ศ. 2530 พระวิเชียรธรรมคุณาธาร มหาธีรพันธ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
กรุงเทพมหานคร ได้ได้รับการแต่งตั้งให้มาเป็นหัวหน้าสงฆ์ไทยลอสแอนเจลิส ลำดับที่ 6

พ.ศ. 2537 พระราชธรรมวิเทศ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
ได้รับการแต่งตั้งให้มาเป็นหัวหน้าสงฆ์ไทยลอสแอนเจลิส ลำดับที่ 7 จนถึงปัจจุบัน

วัดไทยกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในสหรัฐอเมริกา

ประธานสุข สุชาตินันท์ ได้กล่าวถึงการทำหน้าที่ของวัดไทยกับการจัดการศึกษา
นอกโรงเรียนในสหรัฐอเมริกา ของศูนย์ส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายพิเศษ
สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ไว้ดังนี้

“วัดไทย” เป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นที่รวมของคนไทยในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน
คนไทยในต่างแดนนอกจากจะถือว่าวัดไทยเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา

แล้วยังถือว่าวัดไทยเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ เพื่อเผยแพร่ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามของชาติไทย ให้เป็นที่ปรากฏแก่ชนชาติอื่น เป็นการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของ ไทยไว้ให้คนต่างแดนได้ ชื่นชม กิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดไทยได้ร่วมกับชุมชนไทยในต่างแดนร่วมกัน จัดขึ้นมา นอกจากกิจกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นเป็นประจำและจัดขึ้นเป็นพิเศษเนื่องในวันสำคัญ ทางศาสนา เช่น การฟังเทศน์ การฝึกสมาธิ การเวียนเทียน ฯลฯ แล้ววัดไทยและชุมชนคนไทยยัง ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้คนไทยในชุมชนนั้น ๆ ได้มีโอกาสพบปะกัน เช่น จัดงานวัน สงกรานต์ วันลอยกระทง ฯลฯ และที่สำคัญวัดไทยในต่างแดนยังมีบทบาทในการให้การศึกษ แก่กุลบุตร กุลธิดา โดยจัดสอนในวันเสาร์หรือวันอาทิตย์ซึ่งเรียกว่าโรงเรียนพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ เช่นเดียวกับในประเทศไทย โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดว่าเป็นสถานศึกษา ที่สำคัญอย่างยิ่งโดยเฉพาะแก่เด็กไทยในต่างแดนได้สามารถเรียนรู้หาประสบการณ์ และปลูกฝัง วัฒนธรรมไทย เพื่อให้เด็กไทยมีความสำนึกในความเป็นไทย รวมทั้งการรู้ภาษาไทย ทั้งการพูด การอ่าน และการเขียน การเรียนการสอนภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยใน โรงเรียนพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ ซึ่งมีวัดไทยเป็นสถานศึกษา แต่การเรียนการสอนยังไม่เป็นระบบ ดังนั้นพระธรรม- ราชานุวัตร (พระเทพโสภณ) จึงได้ทำหนังสือขอขอยืมราชการ ในสังกัดคณะครูศาสตร์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย เพื่อไปเป็นครูอาสาสมัครสอนในภาคฤดูร้อน ณ วัดไทยลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ เพราะการเรียนการสอนภาษาไทยที่ใช้อยู่ยังไม่เหมาะสม เวลาเรียนของเด็ก มีน้อยและไม่ต่อเนื่อง รวมทั้งตำราที่ใช้อยู่ยังไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และสังคมของเด็กใน ต่างแดน ดังนั้นในปี พ.ศ. 2527 คณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมี ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ เป็นหัวหน้าคณะไปทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบหลักสูตรระยะสั้น และการจัดกิจกรรม บูรณาการเพื่อการสอนภาษาไทยวัฒนธรรมไทยในลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา” ผลการทดลองใช้ หลักสูตร ดังกล่าวปรากฏว่า นักเรียนไทยเล็งเห็นคุณค่าของภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย ผู้ปกครอง ต้องการให้บุตรหลานได้เรียนรู้มารยาทขนบธรรมเนียมประเพณีไทย นอกจากนี้ส่วนใหญ่ยัง ต้องการที่จะให้มีการสอบเทียบความรู้ระดับชั้นต่าง ๆ ตามหลักสูตรในประเทศไทย เพื่อให้ได้รับ ประกาศนียบัตรของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ดังนั้นในปี พ.ศ. 2529 คณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์- มหาวิทยาลัย ได้ติดต่อประสานงานกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน ขอประกาศจัดตั้งคณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นหน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียนประเภทบุคคลภายนอก โดยกำหนด สถานที่จัดการศึกษานอกโรงเรียน ณ วัดไทยลอสแอนเจลิสเพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนภาคฤดูร้อน มีสิทธิสอบเทียบความรู้เพื่อรับประกาศนียบัตร และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 – 2536 ได้มีการขยาย การดำเนินโครงการ ไปยังวัดต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา ดังนี้

1. วัดไทยลอสแอนเจลิส แคลิฟอร์เนีย
2. วัดไทยกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. แมรีแลนด์

3. ชัมมาราม ชิกาโก
4. วัดพุทธธรรม อิลลินอยส์
5. วัดวชิรธรรมปทีป นิวยอร์ก
6. วัดพุทธคัลลัส เท็กซัส
7. วัดพุทธานุสรณ์ ฟริมอนต์
8. วัดพุทธาวาส ฮิวส์ตัน
9. วัดธรรมคุณาราม ยูทาห์
10. วัดมงคลรัตนาราม แทมปา
11. วัดพุทธรัตนาราม เดนเวอร์

นอกจากนี้ยังมีสถาบันการศึกษาอื่นขอเปิดดำเนินการในสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ พ.ศ. 2531 –

2548 คือ หน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียนประเภทบุคคลภายนอกมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
กำหนดจัดการศึกษานอกโรงเรียน ณ วัดพุทธประทีป ซานฟรานซิสโก

หน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียนประเภทบุคคลภายนอก มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
กำหนดจัดการศึกษานอกโรงเรียน ณ วัดธรรมประทีป แมรีแลนด์

หน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียนประเภทบุคคลภายนอกมหาวิทยาลัยราชภัฏ
บ้านสมเด็จเจ้าพระยา กำหนดจัดการศึกษานอกโรงเรียน ดังนี้

1. วัดมงคลรัตนาราม เบิร์กลีย์
2. วัดพุทธจักรมงคลรัตนาราม ซานดิเอโก
3. วัดพรหมคุณาราม รัฐอริโซนา

ต่อมาได้มีหน่วยงานต่าง ๆ ขอจัดตั้งศูนย์การเรียนทางไกลเพื่อดำเนินการจัดการศึกษา
นอกโรงเรียนสายสามัญ วิธีเรียนทางไกล ดังนี้

1. ศูนย์การเรียนทางไกลวัดพุทธไทยถาวรอนาราม นิวยอร์ก
2. ศูนย์การเรียนทางไกล วัดไทย นครลอสแอนเจลิส แคลิฟอร์เนีย
3. ศูนย์การเรียนทางไกลวัดป่าธรรมชาติ แคลิฟอร์เนีย
4. ศูนย์การเรียนทางไกล สถาบันราชภัฏสวนดุสิต ณ วัดพุทธรัตนาราม รัฐเท็กซัส

ปัจจุบันจึงมีหน่วยจัดการศึกษานอกโรงเรียนประเภทบุคคลภายนอก จัดการศึกษา
นอกโรงเรียนสายสามัญ วิธีเรียนด้วยตนเอง และมีศูนย์การเรียนทางไกล ซึ่งจัดการศึกษา
นอกโรงเรียนสายสามัญ วิธีเรียนทางไกลในประเทศสหรัฐอเมริกา จำนวน 20 แห่ง

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนสำหรับเยาวชนไทยในสหรัฐอเมริกา

การสอนภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยให้เยาวชนไทยในสหรัฐอเมริกา ได้เริ่มดำเนินการ
มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 ดำเนินการสอนในรูปแบบพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา

ต่อมา ได้ขอความร่วมมือและประสานงานกับคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อขออาสาสมัครไปปฏิบัติการสอนในภาคฤดูร้อน จากนั้นได้มีการประสานงานมายังสำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน (กรมการศึกษาออกโรงเรียน) เพื่อขอให้จัดตั้งหน่วยจัดการศึกษาออกโรงเรียนประเภทบุคคลภายนอกมากขึ้น และเพื่อให้เปิดโอกาสให้หน่วยงานราชการต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับเยาวชนไทยที่อาศัยอยู่ในต่างประเทศ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้เสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อกำหนดเป็นนโยบายในการจัดการศึกษา การศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับเยาวชนไทยใน ต่างประเทศ โดยมีรูปแบบการดำเนินงาน คือ

1. เปิดดำเนินการสอนเป็นบางเวลา (Supplementary Schools) และภาคฤดูร้อน (Summer Schools)
2. สถานที่วัด และสมาคมต่างๆ เป็นที่จัดการเรียนการสอน
3. ใช้อาสาสมัครจากหน่วยงานที่ตั้งอยู่ในประเทศไทยเป็นผู้จัดการเรียนการสอน
4. ใช้หลักสูตรการศึกษาออกโรงเรียนสายสามัญ ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ของศูนย์ส่งเสริมการศึกษาออกโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายพิเศษ
5. วิธีการจัดการเรียนการสอน จะสอนเฉพาะวิชาภาษาไทย ศิลปวัฒนธรรมไทย และวิถีชีวิตไทย

ดังนั้น เพื่อให้การเรียนการสอนเยาวชนไทยในต่างประเทศสนองกับนโยบายในการจัดการศึกษา การศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับเยาวชนไทยในต่างประเทศ ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาออกโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายพิเศษ (กรมการศึกษาออกโรงเรียน) จึงได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. การศึกษาออกโรงเรียนสายสามัญ มีการจัดวิธีเรียน 2 วิธี คือ
 - 1.1 วิธีเรียนด้วยตนเอง ซึ่งจัดให้กับเยาวชนไทยในหน่วยจัดการศึกษาออกโรงเรียนประเภทบุคคลภายนอกและศูนย์การเรียน สหรัฐอเมริกา การเรียนวิธีนี้ส่วนใหญ่ ผู้เรียนเป็นเยาวชนไทยซึ่งพูดภาษาไทยไม่ค่อยได้ จำเป็นต้องมีการสอนวิชาภาษาไทย ศิลปวัฒนธรรมไทยและวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต สำหรับระยะเวลาในการจัดการเรียนการสอน จะดำเนินการเฉพาะในภาคฤดูร้อน มีศูนย์การเรียนทางไกลและหน่วยจัดการศึกษาออกโรงเรียนประเภทบุคคลภายนอก ซึ่งเป็น สถานศึกษาในประเทศเป็นผู้นำการคัดเลือกครูอาสาสมัครจากประเทศไทย ไปทำการสอน ณ วัดไทย ซึ่งเป็นหน่วยจัดการศึกษาออกโรงเรียนสายสามัญ ประมาณ 2 เดือน

สำหรับนักเรียนที่มีความประสงค์จะสมัครสอบการศึกษาออกโรงเรียน วิธีเรียนด้วยตนเองเพื่อรับประกาศนียบัตรจากศูนย์ส่งเสริมการศึกษาออกโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายพิเศษ (กรมการศึกษาออกโรงเรียน) สามารถกระทำได้ โดยมีรูปแบบการดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- 1) สมัครขึ้นทะเบียนและลงทะเบียนเป็นนักศึกษา

- 2) ศึกษาเนื้อหาวิชาโดยมีครูอาสาสมัครเป็นผู้สอนเสริมวิชาการ
- 3) พบกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามหลักสูตรที่กำหนดไว้
- 4) สอบประเมินผลเพื่อจบหลักสูตร

1.2 วิธีเรียนทางไกล เป็นการจัดการเรียนการสอนให้กับเยาวชนไทยตลอดปี โดยจัดเฉพาะวันเสาร์ – อาทิตย์ ประมาณ 9 เดือน สอนวันละ 3 ชั่วโมง รวมทั้งหมด 216 ชั่วโมง โดยมีวัดไทยเป็นศูนย์การเรียนรู้ มีครูอาสาสมัครจากท้องถิ่นมาดำเนินการสอน

2. การศึกษาต่อเนื่อง (หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นและกลุ่มสนใจ) จัดให้กับเยาวชนไทยและคนไทยในศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ

การดำเนินการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับเยาวชนไทยในต่างประเทศ จะมีศูนย์ส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายพิเศษ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน) ประสานงานกับสถาบันการศึกษาในประเทศ เพื่อเป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษาให้กับเยาวชนไทยในต่างประเทศ จึงจำเป็นต้องมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ขึ้น โดยศูนย์ส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายพิเศษกำหนดองค์ประกอบในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ และกำหนดหน้าที่ของบุคลากรประจำศูนย์การเรียนรู้ ดังนี้

2.1 วัดหรือชมรมที่คนไทยถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนและมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วมโครงการกับศูนย์ส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายพิเศษให้แสดงความจำนงเป็นลายลักษณ์อักษร ไปยังสถาบันการศึกษาในประเทศไทย เพื่อให้ไปดำเนินการจัดการเรียนการสอน จัดหาครูอาสาสมัคร ประเมินผลและวัดผลของนักเรียนด้วย

2.2 สถาบันการศึกษาในประเทศไทยต้องรับภาระในด้านการจัดการเรียนการสอน การจัดหาครูอาสาสมัคร และตรวจเอกสารทางการศึกษา และนำหลักฐานการแสดงความพร้อมและความจำนงของวัดหรือชมรม ยื่นต่อศูนย์ส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายพิเศษเพื่อขอจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้

2.3 สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน โดยศูนย์ส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายพิเศษเป็นผู้ดำเนินการจัดตั้งให้สถาบันการศึกษานั้น ๆ เป็นศูนย์การเรียนรู้ สรุปได้ว่ารูปแบบในการจัดการเรียนการสอนสำหรับเยาวชนไทยในต่างประเทศนั้น ได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ มีวิธีเรียน 2 วิธี คือวิธีเรียนด้วยตนเองและวิธีเรียนทางไกล 2) การศึกษาต่อเนื่อง (หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นและกลุ่มสนใจ)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

รอบ รักษาพรหมณ์ (2535) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ข้อสรุปดังนี้

1. ด้านการศึกษาและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์มีบทบาทในด้านนี้อยู่ในเกณฑ์มาก เมื่อพิจารณาในแต่ละกิจกรรมพบว่า มีการอำนวยความสะดวกให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่แก่ชุมชนอยู่ในเกณฑ์มากที่สุดรองลงมาจัดอบรมธรรมแก่ประชาชนทั่วไป

2. ด้านจัดการศึกษาแก่เด็กก่อนวัยเรียนและนักเรียนในโรงเรียน พระสงฆ์มีบทบาทในด้านนี้อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง เมื่อพิจารณาในแต่ละกิจกรรมพบว่าให้โรงเรียนใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมพุทธศาสนา อยู่ในเกณฑ์มากที่สุด รองลงมาคือ การเทศนาหรือบรรยายธรรมแก่นักเรียน และจัดตั้งหน่วยการศึกษา ธรรมปฏิบัติหรือหน่วยพุทธมามกะแก่นักเรียนขึ้นในวัดตามลำดับ

3. ด้านจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ พระสงฆ์มีบทบาทอยู่ในเกณฑ์น้อย เมื่อพิจารณาในแต่ละกิจกรรมปรากฏว่าส่งเสริมเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปและพระภิกษุที่ขาดโอกาสทางการศึกษาเข้ารับบริการทางการศึกษา ในสายสามัญให้สูงขึ้น อยู่ในเกณฑ์รองลงมาคือ จัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่สายสามัญศึกษาขึ้นในวัดเพื่อให้พระภิกษุสามเณรและบุคคลทั่วไปได้รับการศึกษาสูง

4. ด้านการอบรมประชาชนทั่วไป พระสงฆ์มีบทบาทอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง เมื่อพิจารณาในแต่ละกิจกรรมพบว่า การออกเยี่ยมเยียน แนะนำประชาชนตามโอกาสต่าง ๆ อยู่ในเกณฑ์มากที่สุดรองลงมาคือ ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไปอบรมประชาชน

5. ด้านการจัดสอนอาชีพ พระสงฆ์มีบทบาทในด้านนี้อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละกิจกรรมปรากฏว่าเป็นสถานที่ประชุมและการอบรมทางวิชาชีพ อยู่ในเกณฑ์มากที่สุด รองลงมาคือ ให้ความร่วมมือและสนับสนุนหน่วยงานวิชาชีพเคลื่อนที่ในด้านวิทยากร อุปกรณ์และอาสาสมัครอบรมวิชาชีพแก่ประชาชน ในเขตชุมชนของวัด

6. จัดการศึกษา ด้วยการจัดห้องสมุดและที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน พระสงฆ์มีบทบาทในด้านนี้อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละกิจกรรมปรากฏว่าส่งเสริมและแนะนำประชาชน ให้รู้จักการอ่าน อยู่ในเกณฑ์มากที่สุด รองลงมาคือ ร่วมมือกับประชาชนในการส่งเสริมการจัดตั้งที่อ่านหนังสือให้กับหมู่บ้าน และการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้ามาศึกษาหาความรู้จากห้องสมุด หรือที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

ชูศิลป์ เพียรแก้ว (2539) ทำการศึกษาเรื่องบทบาทของวัดกับชาวบ้านโนนสูง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัย พบว่า วัดมีประโยชน์ต่อชุมชนในด้านการจัดกิจกรรมอันเป็นประเพณี

และศาสนาพิธีในโอกาสต่าง ๆ ได้ใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ประเพณี การที่วัดตั้งอยู่ในชุมชน พุทธศาสนิกชนจึงมีความสะดวกสบายในการมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ประภาศรี สีหอำไพ (2539, บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่องอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสำนึกความเป็นไทยของนักเรียนวัดไทยในสหรัฐอเมริกา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ศึกษากระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิเคราะห์กระบวนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสำนึกเพื่อสำนึกความเป็นไทยและอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสำนึกความเป็นไทยของนักเรียน โรงเรียนวัดไทยในสหรัฐอเมริกา โดยมีขอบเขตการวิจัยในพระพุทธศาสนาไทยแบบเถรวาท การเลือกกลุ่มตัวอย่างคือประชากรทั้งหมดตามวัตถุประสงค์ประกอบด้วยพระสงฆ์ ครู ผู้ปกครอง กรรมการวัด ประธานชมรม จำนวน 233 คน นักเรียน 172 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ 51 คน และหัวหน้าสงฆ์หรือเจ้าอาวาส 12 รูป รวมกลุ่มตัวอย่าง 458 คน ศึกษาเฉพาะ โรงเรียนวัดไทย 12 แห่งที่เป็นหน่วยจัดการศึกษาของคณะครูศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดำเนินการวิจัยโดยการวิเคราะห์เนื้อหา การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ข้อมูลเบื้องต้นจากผู้ทรงคุณวุฒิและการสัมภาษณ์นำข้อมูลไปหาค่าเฉลี่ยรวมความเห็น (X) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่าสัมประสิทธิ์การกระจายความเห็น (C.V.%) ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับเยาวชนไทยในสหรัฐอเมริกาได้แก่ คุณสมบัติของคนดีเช่น สัต 5, มีผู้เห็นด้วยมากและเห็นสอดคล้องกัน (C.V.% = 20.5) ว่า พระสงฆ์อบรมบ่มนิสัยให้นักเรียนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีและปลูกฝังสำนึกความเป็นไทยให้นักเรียนได้สำเร็จอย่างมาก ($X = 4.18$ และ 4.23) ถ้าไม่มีวัดไทยพ่อแม่ทำให้เด็กเป็นไทยได้ปานกลาง ($X = 2.70$) กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยมากที่สุดว่าวัดไทยเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทย ($X = 4.45$) และเห็นมากด้วยมากที่สุดว่าโรงเรียนทำให้มีคนไทยมาวัดมากขึ้น ($X = 4.35$)

วิฑูรย์ กสิผล (2540) ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านส่งเสริม การศึกษาด้านส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ด้านการส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ด้านการส่งเสริมการประกอบอาชีพและด้านส่งเสริมและรักษาสุขภาพอนามัยได้มากยิ่งขึ้น

เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์ (2540) ทำการศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี ผลวิจัยพบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาโดยการอบรมประชาชนในการสวดมนต์ รักษาศีล พอ ๆ กับการแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระ อบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์และสุภาษิตประกอบตามโอกาสสมควร จากกลุ่มคนส่วนน้อยไปสู่คนกลุ่มใหญ่ รวมทั้งแนะนำและชักชวนให้ลด ละ เลิกอบายมุข

วินัย เก่งสุวรรณ (2541) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับงานสงเคราะห์ทางการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา: ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มโรงเรียนที่ 10 พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ทั้ง 11 บริการ ได้แก่ ด้านสุขภาพจิต ด้านสุขภาพพลานามัย ด้านทุนการศึกษา ด้านที่พักอาศัย ด้านโภชนาการ ด้านอัฐบริวาร ด้านการสอนซ่อมเสริม ด้านอุปกรณ์การเรียน รองลงมาคือ เป็นผู้ให้คำปรึกษา และอันดับสุดท้าย คือ ผู้แสวงหาแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ใน 10 บริการ ยกเว้นบริการด้านกิจกรรมทางศาสนา รองลงมาคือ บริการด้านที่พักอาศัย และอันดับสุดท้ายคือ บริการด้านสุขภาพอนามัย ส่วนด้านความสัมพันธ์กับชุมชนพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทมากที่สุดในด้านการปลูกฝังค่านิยมแก่นักเรียน รองลงมาคือ บริการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างหมู่บ้าน วัด โรงเรียน น้อยที่สุด คือ การทำวิจัยเพื่อประเมินความต้องการของชุมชน

ประกอบ มีโคตรทอง (2541, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า วัดมีการจัดโครงการพัฒนาเยาวชนและอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิลาเพื่อส่งเสริมเยาวชน เผยแผ่ธรรมะทางวิทยุและโทรทัศน์ จัดโครงการธรรมสัญจรอบรมศีลธรรมและปฏิบัติ จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อสั่งสอนเยาวชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา สอนศีลธรรม ในโรงเรียนและจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมศีลธรรมและปฏิบัติธรรม

กมลาศน์ บุญเพชรทอง (2542) ผลการวิจัยพบว่า วัดราษฎร์บูรณะ (วัดช้างให้) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดปัตตานี ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางมาท่องเที่ยวจำนวนมาก ส่งผลให้ประชาชนในท้องถิ่นนำสินค้าต่าง ๆ มาขายให้กับนักท่องเที่ยว เช่น อาหารสำเร็จรูป เครื่องดื่ม เครื่องสังฆทาน ซึ่งเป็นการสร้างงานและสร้างรายได้ให้กับประชาชนจำนวนมาก

ฉันทนา เชื้อสถาปนศิริ (2544, บทคัดย่อ) ศึกษาบทบาทและผลกระทบจากบทบาทของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช การศึกษาใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกต พร้อมทั้งถ่ายภาพประกอบ และนำเสนอผลการศึกษาด้วยการพรรณาวิเคราะห์ ผลการศึกษารูปได้ดังนี้

บทบาทของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ผลการศึกษาปรากฏว่า แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ บทบาทด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เช่น การส่งเสริมสำนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การส่งเสริมการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน การส่งเสริมการสร้างและปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน ถาวรวัตถุ การส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระธรรมทูต บทบาทด้านการส่งเสริมการศึกษา เช่น การสร้างมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช การสร้างสำนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และการสร้าง

โรงเรียนพระมหาธาตุคุณนิจมัย เป็นต้น บทบาทด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ ประเพณีและพิธีกรรมข้าวสุกปายาส เป็นต้น

ผลกระทบจากบทบาทของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ผลจากการศึกษาผลกระทบ จากบทบาทของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ปรากฏว่า แบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ ผลกระทบด้าน การส่งเสริมพระพุทธศาสนา ได้แก่ ทำให้เกิดการส่งเสริมการศึกษาของสงฆ์ ทำให้เกิดการสร้าง ศาสนสถานศึกษา ถาวรวัตถุ ผลกระทบด้านการส่งเสริมการศึกษา ได้แก่ ทำให้เกิดอาคารสถานที่ และสื่อการเรียน ทำให้เกิดการส่งเสริมทุนการศึกษา ผลกระทบด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ทำให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ทำให้เกิดการจัดให้เข้าพื้นที่จำหน่ายสินค้าพื้นเมือง ทำให้เกิดอาชีพแก่คนในท้องถิ่น และผลกระทบด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยว ทางโบราณสถาน และทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545) ได้เสนอรายงานวิจัย เรื่องความสำเร็จ ในการปฏิบัติการกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด และได้มีข้อเสนอแนะเชิง นโยบายตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังนี้

วัดควรมีบทบาทในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตามมาตรา 15 ทั้งสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตาม อรรถาธิบาย โดยร่วมกับสถานศึกษากำหนดหลักสูตรการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัน อาทิตยไไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและวัดควรร่วมจัดการศึกษาระดับปฐมวัยสำหรับเด็ก ที่มีอายุระหว่าง 3-5 ปี เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เด็กได้รับความรู้คุณธรรม และได้รับการพัฒนา ให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติและอารมณ์อย่างแท้จริง นอกจากนี้ วัดควรทำหน้าที่ เป็นแหล่งระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา ให้การสงเคราะห์นักเรียน นักศึกษาที่ขาดทุนทรัพย์ ควรร่วมกับสถานศึกษาในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตและ การส่งเสริมความเข้มแข็งในชุมชนด้วย

บุญศรี พานะจิตต์ และศรีนวล ลักกิตโร (2546) ได้ศึกษาถึงบทบาทความสำเร็จใน การปฏิบัติการกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ จังหวัดนนทบุรี ในโครงการ พัฒนาการจัดการศึกษาของสถาบันของศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติในปี 2546 พบสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

วิถีชีวิตและความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของวัด วัดชลประทานรังสฤษฎ์สร้างขึ้น โดยกรมชลประทาน เมื่อปี พ.ศ. 2503 ณ ตำบลบางตลาด ถนนติวานนท์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัด นนทบุรีมีพื้นที่ 44 ไร่ เป็นวัดที่ได้รับการยกย่องจากกรมการศาสนาให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างและวัด พัฒนาตัวอย่างดีเด่น เจ้าอาวาส คือ พระธรรมโกศาจารย์ เป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของวัด เป็นที่ศรัทธา ของสาธุชนและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของสาธารณชน เรื่องการเผยแผ่ธรรมะโดยการปาฐกถาธรรมมี

ผลงานเป็นที่ประจักษ์ทั้งทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และการพิมพ์หนังสือธรรมะ เทปธรรมะ เผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง

สุเมธ การศรีทอง และคณะ (2546) ได้ศึกษาบทบาทความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ในโครงการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถาบันศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในปี 2546 สรุปได้ดังนี้

1. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การจัดตั้งกองทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา มีการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา ประจำทุกปี เพื่อสร้างโอกาสให้กับนักเรียน นักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ได้ศึกษาเล่าเรียนในระดับการศึกษาชั้น 12 ปี และระดับอุดมศึกษาและได้สร้างห้องสมุดธรรม “ห้องสมุดพระธรรมวิมลเมธาจารย์” เพื่อเป็นแหล่งบริการความรู้ทางด้านธรรมแก่สาธารณชนทั่วไป

2. งานเผยแผ่ศาสนาธรรม มีการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เมื่อปี พ.ศ. 2534 ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาธรรมภายในตำบล นอกจากนี้วัดยังได้รับการนิมนต์จากหน่วยงานและสถานศึกษาต่าง ๆ ในการบรรยายธรรมและอบรมจริยธรรมแก่กลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ และนักโทษ ภายในวัดได้มีการบรรยายธรรมสวดเทรกกัณฑ์ทุกวันพระที่มีการทำบุญและในวันสำคัญต่าง ๆ ที่มีเจ้าภาพมาจัดภายในวัด มีการได้ส่งพระสงฆ์ไปบรรยายธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดตราด

3. งานสาธารณสงเคราะห์ มีการให้การสงเคราะห์รับเด็กและเยาวชนมากครอบครัว ที่มีฐานะยากจนหรือขาดผู้อุปถัมภ์ดูแลเข้ามาเป็นศิษย์วัด โดยศิษย์วัดทุกคนได้รับการดูแลได้รับการอบรมด้านคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนได้รับทุนการศึกษา ศิษย์วัดทุกคนต้องประพฤติปฏิบัติตนตามระเบียบของวัดที่เรียกว่า “ธรรมานุญศิษย์วัด” นอกจากต้องช่วยเหลืองานในวัดแล้ว ศิษย์วัดยังต้องทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ต้องช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้ร่วมกิจกรรมหรือมาใช้บริการหรือมาจัดกิจกรรมภายในวัด

สุภาพ ฌ เทพา (2544, บทคัดย่อ) ศึกษาบทบาทและผลกระทบจากบทบาทของวัดมุจลินทวาปีวิหาร (วัดดุง) อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกต พร้อมเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ และมีภาพประกอบบางตอน ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ บทบาทของวัดมุจลินทวาปีวิหาร (วัดดุง) ผลการศึกษาพบว่ามี 4 ด้าน คือบทบาทด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ได้แก่ การส่งเสริมพระพุทธศาสนาผ่านประเพณี การส่งเสริมศาสนสถานและถาวรวัตถุ การส่งเสริมด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการส่งเสริมสนับสนุนด้านการบริหารคณะสงฆ์ บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ การสงเคราะห์ทางการศึกษา การสงเคราะห์ด้านเศรษฐกิจชุมชน การสงเคราะห์จากมูลนิธิ

โมลิตธรรมพินิต และการสงเคราะห์ทั่วไป บทบาทด้านการส่งเสริมการศึกษา ได้แก่ การส่งเสริม การศึกษาด้านพระภิกษุสามเณร และการส่งเสริมการศึกษาด้านฆราวาส และบทบาทด้าน การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การอนุรักษ์วัดอุโบสถของพิพิธภัณฑ์พระราชพุทธิรังสี (หลวงพ่อดำ นนทโย) หลังที่ 1 หลังที่ 2 และหลังที่ 3 จากการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย และ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรม ส่วนผลกระทบการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีและวัฒนธรรม ส่วนผลกระทบจากบทบาทของ วัดมุนจลินทราปีวิหาร (วัดดุง) ผลการศึกษา 4 ด้าน คือ ผลกระทบด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ได้แก่ ด้านประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา ด้านศาสนสถานและถาวรวัตถุ ด้านการเผยแผร์ พระพุทธศาสนา และด้านการบริหารคณะสงฆ์ ผลกระทบด้านสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ ด้านปัจจัย ทางการศึกษา เช่น สถานที่ตั้งโรงเรียน การให้ทุนการศึกษา เป็นต้น ด้านกองทุนเพื่อการสงเคราะห์ เช่น กองทุนออมทรัพย์กลุ่มผู้สูงอายุ กองทุนมูลนิธิโมลิตธรรมพินิต เป็นต้น และด้าน สาธารณประโยชน์ ผลกระทบด้านส่งเสริมการศึกษา ได้แก่ การส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุ และสามเณร และการส่งเสริมการศึกษาของนักเรียน ผลกระทบด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย และการอนุรักษ์ประเพณีและพิธีกรรม ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การเช่าพระเครื่องและวัตถุมงคล และการเสริมรายได้อาชีพให้ครอบครัว และผลกระทบ ด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดปทุมธานี จากบทบาทและผลกระทบของบทบาท ของวัดมุนจลินทราปีวิหาร (วัดดุง) เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณค่าและประโยชน์ในการพัฒนา พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไปและเป็นการพัฒนาชุมชนให้อยู่ได้อย่างมีความสุข

วิจิตร กุศลวิงษ์ (2545) ศึกษาเรื่อง บทบาทของวัดต่อชุมชน: กรณีศึกษาวัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ผลการวิจัยพบว่า การสืบทอดทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบสนองความต้องการของตนเอง ฉะนั้น วัฒนธรรมจึงมีการถ่ายทอดและแพร่กระจายที่หนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่งโดยผ่านสื่อต่าง ๆ วัดถ้ำกลองเพลเป็นวันสายปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงถือว่า พระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด หลักธรรม และสืบทอดหลักธรรมระหว่างพระสงฆ์ต่อพระสงฆ์ และพระสงฆ์อุบาสิกอุบาสิกาผ่าน ทางหลักคำสอน นอกจากนั้นยังมีวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น ศาสนวัตถุที่เป็นสื่อในการถ่ายทอด วัฒนธรรม วัดถ้ำกลองเพลเป็นวัดที่สำคัญและมีชื่อเสียงวัดหนึ่งจึงตระหนักถึงวิถีทางสืบทอดทาง วัฒนธรรมต่าง ๆ แก่อนุชนรุ่นหลังเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตและความสงบสุขของสังคม โดยกำหนดเอาภาพวาด (จิตรกรรม) รูปปั้น รูปแกะสลัก (ประติมากรรม) รูปทรงการก่อสร้าง ศาสนสถาน (สถาปัตยกรรม) ขึ้นไว้ภายในวัด

ฤชมาน กิหมัน (2545, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง บทบาทของวัดในพระพุทธศาสนาต่อการ บรรเทาปัญหาที่อยู่อาศัยในเขตเมืองชั้นในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า แม้ปัจจุบันที่อยู่อาศัย

ในวัดจะมีปริมาณไม่มากเมื่อเทียบกับปริมาณที่อยู่อาศัยทั้งระบบ ซึ่งถือว่ายังไม่สามารถบรรเทา ปัญหาความต้องการที่อยู่อาศัยในเขตเมืองชั้นในได้ แต่วัดก็ถือได้ว่าเป็นโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Nets) ของไทยที่มีมานานได้ให้การสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยและการสงเคราะห์ด้านอื่น ๆ แก่คนในสังคม และการให้การสงเคราะห์ด้านที่อยู่อาศัยของวัดเป็นสิ่งที่ดีและควรสนับสนุนให้มีคงไว้สืบต่อไป

กอปรยง หนูสัน โดด (2546, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของวัดพุทธศาสนิกายในเขตเทศบาลนครใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มุ่งศึกษาบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรม และบทบาทด้านเศรษฐกิจ โดยการศึกษาจากเอกสารและภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์ สังเกต และการถ่ายภาพประกอบ แล้วนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มี 2 ลักษณะ ได้แก่ 1. การจัดกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การถือศีล ปฏิบัติธรรม การเทศนาธรรม การสอนพระธรรม (จีน) เป็นต้น การสร้างศาสนสถาน และศาสนวัตถุเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การสร้างรูปเคารพเจ้าแม่กวนอิม การสร้างวิหารบูชาเทพเจ้าและบรรพบุรุษ เป็นต้น บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรม มี 3 ลักษณะ ได้แก่ การสังคมสงเคราะห์ เช่น การบริจาคเครื่องอุปโภคบริโภค การบริจาคเงิน เป็นต้น การส่งเสริมการศึกษา เช่น การให้ทุนในการศึกษาเล่าเรียน การสร้างโรงเรียนสำหรับพระสงฆ์และสามเณร เป็นต้น การจัดกิจกรรมประเพณี เช่น ประเพณีตรุษจีน เทศกาลกินเจ ประเพณีทิ้งกระจาด ประเพณีแห่พระสะเดาะเคราะห์ประเพณีงานศพ เป็นต้น บทบาทด้านเศรษฐกิจ มี 2 ลักษณะ ได้แก่ การสร้างอาชีพ เช่น อาชีพขายดอกไม้รูปเทียน อาชีพขายเครื่องประกอบพิธีกรรมทางศาสนา อาชีพขายอาหารเจ อาชีพขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น การจัดกิจกรรมก่อให้เกิดทุนหมุนเวียน เช่น การสร้างพระพุทธรูปบรรจุอิฐให้เช่า การให้เช่าพื้นที่ออกร้านในกิจกรรมต่าง ๆ การเก็บค่าเข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น

จำเริญ แสงดวงแข (2547) ศึกษาเรื่องศึกษามหาวิทยาลัยและผลกระทบจากบทบาทของวัดชัยมงคล อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การทำหลักสูตรภาษาไทยโดยร่วมกับหน่วยงานของไทยและมาเลเซียจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับคนมาเลเซียเชื้อสายไทย จัดทำโครงการค่ายคุณธรรมสำหรับเยาวชนได้มีโอกาสศึกษาระยะและ โครงการร่วมมือระหว่างมูลนิธิพระวิเชียรโมลีกับมหาวิทยาลัยทักษิณเพื่อการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาของเยาวชนมาเลเซียเชื้อสายไทย

นฤมล วรรณเสริม (2547) ได้ทำศึกษามหาวิทยาลัยและผลกระทบจากบทบาทของวัดชัยมงคล อ.เมืองสงขลา จ.สงขลา ได้ผลการศึกษาดังนี้

1. บทบาทของวัดชัยมงคล

1.1 บทบาทด้านการปกครอง ได้แก่ การปกครองภายใน ซึ่งยึดการปกครองตามหลักพระธรรมวินัย อาศัยอำนาจแห่งกฎเถรสมาคม ฉบับที่ 15 (พ.ศ. 2535) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ มีเจ้าอาวาสเป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการบริการการปกครอง โดยมีผู้ช่วยเจ้าอาวาสคอยช่วยงาน เป็นการปกครองโดยไม่ได้แบ่งหน้าที่เป็นการเฉพาะ สายงานการบังคับบัญชาไม่มีความซับซ้อนการมอบหมายงานไม่ได้กำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร และการปกครองภายในเป็นการปกครองแบบมีส่วนร่วมที่ใช้ของพระธรรมวินัยเป็นแนวทาง ให้อิสระแก่ทุกฝ่ายได้เสนอแนวทางในการดำเนินงาน โดยเจ้าอาวาสทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและให้การช่วยเหลือสนับสนุนเท่านั้น ทำให้มีชื่อเสียงในนามของวัดมากกว่าในนามของบุคคล

1.2 บทบาทด้านศาสนศึกษา ได้แก่ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยได้จัดการศึกษามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ในชั้นไวชากรรมเปรียญธรรม 1 ประโยค ถึงเปรียญธรรม 3 ประโยค และให้การสนับสนุนด้านสื่อ ตลอดจนสนับสนุนให้พระภิกษุได้ศึกษาต่อเปรียญธรรม 4 การจัดการศึกษาพระปริยัติแผนกธรรม โดยการจัดการศึกษาดังแต่นักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก ให้สอดคล้องกับแผนกสามัญศึกษา การจัดการศึกษาพระปริยัติแผนกสามัญ ซึ่งมี การสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุและสามเณรได้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ สนับสนุนทุนให้พระภิกษุและสามเณรได้เล่าเรียนจนถึงระดับปริญญาตรีและปริญญาโท และกิจกรรมศาสนศึกษาสำหรับชุมชน เช่น การอบรมศาสนศึกษาภาคฤดูร้อน และการอุปสมบทตามประเพณี เป็นต้น

1.3 บทบาทด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ได้แก่ การเผยแผ่ศาสนาธรรมในวัด เช่น การแสดงพระธรรมเทศนา และการจัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมให้แก่ประชาชนทั่วไป เป็นต้น และการเผยแผ่ศาสนาธรรมนอกสถานที่ เช่น การเผยแผ่ศาสนาธรรมโดยพระธรรมทูต และการจัดอบรม พระสังฆาธิการ

1.4 บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษาในระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา โดยเป็นทุนจากมูลนิธิพระเชียร โมลี และทุนมูลนิธิของพระบรมธาตุวัดชัยมงคล การจัดทำหลักสูตรภาษาไทย โดยร่วมกับหน่วยงานของไทย และคุณธรรมสำหรับเยาวชนและผู้สนใจได้มีโอกาสในการศึกษาธรรมะ การอนุเคราะห์พระภิกษุสอนวิชาพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนในสถานศึกษา และโครงการความร่วมมือระหว่างมูลนิธิพระเชียร โมลิกับมหาวิทยาลัยทักษิณ เพื่อการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของเยาวชนมาเลเซีย และเชื้อสายไทย

1.5 บทบาทด้านสาธารณะสงเคราะห์ ได้แก่ การสงเคราะห์ที่พักอาศัยให้แก่แก่นักเรียน นักศึกษาที่มีปัญหาเรื่องที่พัก การสงเคราะห์สถานที่และวิทยากรในการจัดกิจกรรม โครงการปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิต อบรมคุณธรรม จริยธรรม การสงเคราะห์ประชาชนที่เกิดภัยพิบัติ การบริจาคเงินซื้อวัสดุ อุปกรณ์การแพทย์ให้แก่โรงพยาบาลสงขลา การบริจาคอาหาร เครื่องดื่ม ผลไม้ให้กับ

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กสงขลา และการบริจาคเงินช่วยเหลือสงเคราะห์หน่วยงาน องค์การ และประเทศชาติ

1.6 บทบาทด้านอนุรักษ์วัฒนธรรม ได้แก่ การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม เช่นพระอุโบสถ พระวิหาร หอระฆัง ตำหนักราชภัฏศรีทศา ศาลาการเปรียญ พระสถูปเจดีย์ พระพุทธรูปไสยาสน์ และพระประธานในพระอุโบสถ การอนุรักษ์ประเพณีและพิธีกรรมวันอาสาฬหบูชา ประเพณีและพิธีกรรมวันสารทเดือนสิบ ประเพณีและพิธีกรรมการทอดกฐิน การสวดมนต์บูชาพระมหาธาตุประจำปี และประเพณีสงกรานต์ งานสืบสานวัฒนธรรมไทย เช่น การเรียนภาษาไทยสำหรับคนไทยเชื้อสายมาเลเซีย โครงการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาไทยและผลิตตำราเรียนและจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมให้แก่เยาวชนมาเลเซียเชื้อสายไทย

พระมหาทณสักดิ์ ประไพพล (2547) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทวัดในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในจังหวัดชลบุรี สรุปผลการวิจัยพบว่า วัดมีบทบาท 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ศาสนา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนเข้มแข็งใน 4 ด้าน คือ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การเชื่อมโยงการพัฒนา การบริหารจัดการที่ดี การมีส่วนร่วม โดยวัดอบรมจริยธรรมยังไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันแก่ชุมชนเพื่อการประกอบสัมมาอาชีพ วัดให้บริการอาคารสถานที่เพื่อประกอบกิจกรรมส่งเสริมอาชีพแก่ชุมชน วัดสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมอาชีพแต่ขาดความต่อเนื่อง วัดมีการวางแผนระยะสั้นในการใช้สอยอาคาร สถานที่ บุคลากรของวัดที่ดูแลรับผิดชอบคลังพัสดุยังขาดความเอาใจใส่ต่อหน้าที่ วัดจัดสรรงบประมาณเพื่อกิจกรรมส่งเสริมอาชีพของชุมชน วัดระบุแหล่งข้อมูลไม่ชัดเจนในการจัดทำเอกสารรายงานการบริหารงานของวัด วัดมีส่วนร่วมในบางกิจกรรมของชุมชน วัดควรปรับตนเองให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจชุมชน วัดควรมีความรู้ทุกด้าน ขยายขอบข่ายงาน เป็นผู้ประสานความร่วมมือ จัดฝึกอบรมการบริหารจัดการแก่บุคลากรของวัด และชุมชน ริเริ่มสร้างสรรค์จัดทำแผนงาน และโครงการเพื่อชุมชน

ประภาพรรณ วงศาโรจน์ (2548) ได้เสนอรายงานวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษา และการเผยแผ่ศาสนาของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาแหล่งการเรียนรู้ วัดตะโหนด อำเภอดะโหมด จังหวัดพัทลุง ปี 2548 ผลสรุปของการวิจัยได้ดังนี้

วัดตะโหนด มีบทบาทเป็นศูนย์กลางและเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชนทั้งด้านสังคม การศึกษา ประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เจ้าอาวาส และพระสงฆ์ของวัดมีปฏิปทาควรแก่การเคารพเลื่อมใส เป็นแบบอย่างของพระนักเทศน์ และนักปฏิบัติ บุคลากรของวัดและผู้นำชุมชนประสานงานกันได้อย่างดีสามารถร่วมมือกัน

สนับสนุน การปฏิบัติภารกิจของวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 6 ด้าน คือ การปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ศาสนาธรรม การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ ให้ประสบความสำเร็จได้อย่างต่อเนื่อง วัดได้รับการยกย่องให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่น มีผลการจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผลงานที่โดดเด่น คือ การดำเนินงานจัดวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชน ด้วยการประสานงานความร่วมมือให้ประชาชนมีการรวมกลุ่มและการประชุมร่วมกันจนกำเนิดเป็น “สถานานวัด” ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนพัฒนาการของชุมชนอย่างเป็นระบบเป็นแบบอย่างของชุมชนอื่นได้เป็นอย่างดี

จากการสังเคราะห์งานวิจัยเรื่อง รูปแบบ ยุทธศาสตร์และแนวทางการบูรณาการ การศาสนากับการศึกษาของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเป็น การสังเคราะห์ผลการวิจัยกรณีศึกษาการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยของวัด จำนวน 23 วัด เพื่อนำผล มาจัดทำข้อเสนอแนะนโยบาย เพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ของวัดและพระสงฆ์ รวมถึงแนวทางการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการการศาสนากับการศึกษาแก่ สถานศึกษาโดยทั่วไป ที่เหมาะสมและ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ผลการสังเคราะห์ในส่วนของรูปแบบการจัดการศึกษา ตามอัธยาศัยของวัด อาจจัดกลุ่มตามรูปแบบกิจกรรมและรูปแบบของสื่อที่ใช้นำเสนอดังนี้

1. การจัดสภาพแวดล้อมของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ โดยใช้ สื่อธรรมชาติ ความสงบ สะอาด ร่มรื่น ร่มเย็น ภูมิทัศน์อันสวยงาม โบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์
2. การจัดศาสนพิธี พิธีกรรม และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เทศกาลตามประเพณี นิยม รวมทั้ง จัดกิจกรรมอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย
3. การผลิตสื่อเพื่อเผยแผ่ศาสนาธรรมในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อเคลื่อนที่ หรือสื่อกลางแจ้ง สื่อชุมชน หรือ สื่อท้องถิ่น
4. การจัดตั้งห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอวัฒนธรรม หอศิลป์ หอกระจายข่าว อุทยาน การศึกษา สวนพฤกษศาสตร์ สมุนไพร ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านและแหล่งการเรียนรู้ อื่น ๆ
5. การจัดกิจกรรมเชิงวิชาการ ได้แก่ กิจกรรมให้ความรู้ทางศาสนา ความรู้ทาง ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย การส่งเสริมการประกอบอาชีพ และความรู้ด้านสุขภาพ พละนาถบ การอนุรักษ์ธรรมชาติ

6. การจัดตั้งเครือข่ายและวัดสาขา เช่น เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายชุมชน เครือข่ายวัด และวัดสาขา ทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ การรวมพลัง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

สุจินดา พานิชกุล (2549) ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ต่อการท่องเที่ยว: กรณีศึกษากิจกรรมการสนทนาระหว่างพระสงฆ์กับนักท่องเที่ยว ผลวิจัยพบว่า กิจกรรม Monk Chat ได้ทำให้พระสงฆ์มีบทบาทสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวในส่วนของนักท่องเที่ยวประเภทเดินทางท่องเที่ยวด้วยตัวเอง ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ในกิจกรรม Monk Chat ได้สร้างประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว โดยเป็นการสร้างประสบการณ์ใหม่ทางการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวต่างชาติ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเกิดความพึงพอใจที่ได้เรียนรู้ในเรื่องราวทางพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นความรู้ใหม่สำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ อีกทั้งยังสร้างประโยชน์ต่อพุทธศาสนา โดยเป็นการเผยแผ่พุทธศาสนาแก่นักท่องเที่ยวต่างชาติ และช่วยแก้ไขปัญหาคาการประพฤติตัวไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ทั้งนี้ กิจกรรม Monk Chat ส่งผลให้พระสงฆ์ได้แสดงบทบาทด้านการท่องเที่ยว ในการเป็นผู้เชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน ซึ่งก่อให้เกิดรูปแบบของการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมพุทธศาสนา อันเป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาคหความรู้ด้านศาสนา

สุติมา ฮามคำไพ (2549) ทำการวิจัยเรื่อง พระมหาเจดีย์ชัยมงคลกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า ด้านศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ปัจจุบันได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเพื่อนำไปสู่การศึกษาเรื่องราวทางวัฒนธรรม โครงสร้างทางสถาปัตยกรรม ทั้งนี้เนื่องมาจากพระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นสถานที่ที่รวบรวมศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งเป็นผลมาจากการนำศิลปกรรมทางวัฒนธรรมของงานศิลปะร่วมสมัยการผสมผสานได้อย่างกลมกลืนจนเกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะขึ้น

เพ็ญพรรณ โกมลิสร์ (2549) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษากระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ผลการวิจัยพบว่า วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหารมีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการมาของนักท่องเที่ยวพร้อมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นสูง กิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหารที่ทำเป็นประจำ คือ การเปิดพระวิหารให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเข้าไปกราบพระและทำบุญ และงานสมโภชหลวงพ่พระพุทธรูปชินราชที่ทางวัดจัดเป็นประจำทุกปี นอกจากนั้นจะเป็นกิจกรรมที่หน่วยงานภายนอกได้จัดขึ้น โดยมีวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นแหล่งท่องเที่ยวในโปรแกรมของกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยวธรรมะไหว้พระ 9 วัด และการจัดทัวร์ของบริษัทยาเที่ยว เป็นต้น

พระภานุทัต แส่นสาคร (2549) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะ เพื่อพัฒนาสังคม: กรณีศึกษา อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลวิจัยพบว่าบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะคือ การอบรมสั่งสอนโดยให้หลักในพระพุทธศาสนา หรือการนำธรรมะเข้าถึงประชาชน เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ โดยใช้หลักธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสำคัญ

จากผลการศึกษารายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปถึงบทบาทและคุณค่าของวัดในฐานะแหล่งเรียนรู้ของชุมชนได้ดังนี้ คือ

บทบาทของวัดในฐานะแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

วัดมีบทบาทในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ครบทั้ง 4 ประเภทคือ 1) แหล่งเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล อันประกอบด้วย บุคคลที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันชีวิตของคนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมด้านการเรียนการสอนวิชาความรู้ทางโลกและทางธรรม การสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทย ภูมิปัญญาไทย หลักคำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลนี้ ได้แก่ พระสงฆ์ สามเณร ครู นักเรียน พุทธศาสนิกชน รวมถึงบุคคลในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ที่เข้าไปทำหน้าที่ในวัดเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชน 2) แหล่งเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ภายในวัดประกอบด้วยแหล่งเรียนรู้ประเภทนี้จำนวนมาก เช่น หนังสือธรรมะ รูปปั้น ภาพจิตรกรรมฝาผนังตามอาคารศาลาการเปรียญ พระอุโบสถ เป็นต้น 3) แหล่งเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม วัดมีหน้าที่ในการสืบทอดและจัดศาสนพิธี พิธีกรรมและกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา เทศกาลตามประเพณีนิยม รวมทั้งจัดกิจกรรมอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย เช่น ประเพณีวันลอยกระทง ประเพณีแห่เทียนพรรษา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ เป็นต้น 4) แหล่งเรียนรู้ประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สัมผัสได้จริง อันได้แก่ ภูมิทัศน์อันสวยงามภายในวัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ หอวัฒนธรรม หอศิลป์ อุทยานการศึกษาภายในวัด เป็นต้น

คุณค่าของวัดในฐานะแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

วัดได้สร้างคุณค่าฐานะแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในหลาย ๆ ด้าน ดังนี้ 1) คุณค่าของวัดด้านแหล่งเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล บุคคลซึ่งทำหน้าที่นี้ได้ช่วยในการสืบทอดองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ให้คงอยู่ มีการแลกเปลี่ยนและพัฒนาองค์ความรู้ ทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นในชุมชน หากชุมชนใดมีบุคคลที่เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และมีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ขึ้นในชุมชน ชุมชนนั้นก็จะเกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็ว 2) แหล่งเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เมื่อมีแหล่งเรียนรู้จำนวนมาก การเรียนรู้ของบุคคลในชุมชนก็จะเป็นไปอย่างต่อเนื่องและเกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา ผู้ที่ใช้แหล่งการเรียนรู้นี้ก็ได้รับประโยชน์โดยตรง ตัวอย่างเช่น บุคคลหนึ่งเห็น

จิตรกรรมฝาผนังในศาลา บุคคลนั้นซาบซึ้งในความงามของศิลปะชั้น ก็เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจในพระพุทธศาสนามากขึ้น ในขั้นนี้ สื่อก็มีประโยชน์ในการพัฒนาบุคคลในด้านจิตใจแล้ว และหากบุคคลนี้มีความสนใจเรียนรู้หลักวิธีการวาดภาพจิตรกรรมเหล่านี้ขึ้นมาอีก นำเอาเทคนิคและวิธีการไปพัฒนางานของตน จนมีความสวยงามและอาจจะสร้างรายได้ขึ้นกับบุคคลนั้นได้ด้วย 3) แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม คุณค่าของวัดในฐานะแหล่งเรียนรู้ประเภทนี้เห็นได้ชัดเจน ทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ที่ดีและมีประสิทธิภาพ เพราะบุคคลส่วนใหญ่จะมีส่วนร่วมกับการทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งทางตรงหรือทางอ้อม บุคคลก็จะเกิดการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับการร่วมกิจกรรมนั้นไปด้วย 4) แหล่งเรียนรู้ประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ บุคคลสามารถนำแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่นำมาใช้ประโยชน์ได้มากมาย บุคคลสามารถนำสิ่งที่มีอยู่ในภายในวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ตลอดเวลา

งานวิจัยต่างประเทศ

Disayawattana (1993 cited in Nutta Vinijnaiyapak, 2004, p. 2) ศึกษาเรื่อง Institution and civic engagement: A case study of Thai community in Los Angeles ในการศึกษาพบว่า ชนกลุ่มน้อยในลอสแอนเจลิสมีวิถีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย มีการติดต่อกับชนกลุ่มน้อยชาวไทยกลุ่มอื่น ๆ ไม่มากนัก คนไทยจะพักอาศัยในบ้านของตนเอง มีธุรกิจที่เป็นเจ้าของเอง ซื้ออาหารจากร้านขายของชำของคนไทย ทานอาหารที่ร้านอาหารไทย มีการจัดงานประจำชาติและมีการเฉลิมฉลองกันที่วัดไทยลอสแอนเจลิส (Wat Thai of Los Angeles) ฟังเพลงไทย เพื่อดูข่าวสารบ้านเมืองในประเทศไทย และดูวิดีโอเพื่อความบันเทิง ผู้อพยพที่อาศัยในสหรัฐอเมริกาไม่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้ดี เพราะคิดว่าไม่มีความจำเป็นมากมายที่จะสามารถใช้ภาษาอังกฤษ และยังได้ค้นพบอีกว่า วัดพุทธไทยในนอร์ธฮอลลีวูดเป็นศูนย์กลางชีวิตของชุมชนและเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมของชาวพุทธและชนชาติอื่น ๆ

ฟามุ่ย ภัทโนดม (Fahmui Phattanodom, 1998, p. 4) ได้ทำงานศึกษาวิจัยเรื่อง Primary Thai ซึ่งได้ทำเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์พระมหาพนม รัตนโว (Phamaha Panom Ruttawano) เกี่ยวกับวัดในเมืองดัลลัส ได้ข้อมูลว่า วัดในดัลลัสมีโครงสร้างในการบริหารจัดการเหมือนกับวัดส่วนใหญ่ในประเทศไทย วัดส่วนใหญ่ในประเทศไทยและสหรัฐอเมริกาจะมีตัวแทนพระสงฆ์และการสร้างสถานที่ในวัดเป็นโรงเรียนด้วย ในอดีตประเทศไทย พระสงฆ์มีหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่เด็ก ๆ แม้ว่ารัฐบาลจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการให้การศึกษาก็ตาม แต่บางวัดก็ยังคงมีหน้าที่ในการให้การศึกษาเช่นเดิม

บ็อก (Box, Micah, 1999, Abstract) ทำการศึกษา Thai temple architecture: Symbolism history, and design เก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และเนื้อหาการบรรยายของศาสนาในสถาปัตยกรรมไทย เพื่อตอบคำถามวิจัยว่า การพัฒนารูปแบบของ

สถาปัตยกรรมไทยมีลักษณะอย่างไร อะไรคือบทบาทของวัด วัดเป็นที่รวบรวมสิ่งต่าง ๆ ในชุมชน อะไรบ้าง ผลการศึกษาพบว่า สถาปัตยกรรมทางศาสนาในประเทศไทยได้สะท้อนให้เห็นถึงการได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดูและความเชื่อในธรรมชาติและจักรวาล แม้ว่า พุทธศาสนา จะเป็นศาสนาประจำชาติก็ตามแต่สิ่งที่ปรากฏให้เห็นในสถาปัตยกรรมนี้ไม่มีความเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะของสถาปัตยกรรมไทย ทั้งหมดของสถาปัตยกรรมไทยล้วนได้มาจากกิจกรรมของวัดที่จัดขึ้น

จารุชาชี (Jarusasi, 1999, Abstract) ทำการศึกษาเรื่อง Being old in a foreign country:

The elderly Thai people in the United States การวิจัยครั้งนี้ได้มุ่งศึกษาชีวิตและการดำรงชีวิต ของผู้สูงอายุคนไทยและชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ในเอเชียที่อาศัยอยู่ในอเมริกา คนไทยเหล่านี้เป็นเสมือน ตัวแทนของคนไทยที่มาจากเอเชียได้ในช่วง 3 ช่วง คือปี 1950-1959, ปี 1960-1969, ปี 1970-1979 คนเหล่านี้มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ในประวัติศาสตร์ คนไทยมีการรักษา ความเป็นตัวของตัวเองมากกว่า 700 ปี การวิจัยครั้งนี้ได้พิจารณาถึงผลประโยชน์ที่ได้รับและ ผลเสีย ในการแลกเปลี่ยนกับผู้อพยพกลุ่มอื่น ๆ ในเอเชีย ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบ การสัมภาษณ์เชิงลึก การใช้แบบสอบถาม และการศึกษาจากเอกสาร การวิจัยนี้ได้อธิบายถึง โครงสร้างของชุมชนไทย การพัฒนาองค์กรและความต้องการด้านการบริหารทางสังคมของ คนไทย

ณัฐฐา วินิตนยาพัคค์ (Vinijnayapak, 2004, Abstract) ศึกษา Institution and civic engagement: A case study of Thai community in Los Angeles ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วย การสัมภาษณ์แบบกลุ่มย่อย และการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก และการเก็บรวบรวมจากเอกสาร เพื่อ ตอบคำถามวิจัยว่า สถาบันในชุมชนไทยมีบทบาทอะไรในฐานะที่เป็นตัวแทนของสถาบันอื่น ๆ และห้าสถาบันของชุมชนนี้มีบทบาทอะไรต่อชุมชน ผลการศึกษาพบว่า รัฐบาลไทยและกลุ่มธุรกิจ มีหน้าที่หลักคือเป็นแหล่งทรัพยากรของชุมชนและเป็นแหล่งสำคัญของเงินทุนกลุ่ม สาธารณประโยชน์ของไทยมีหน้าที่ในการให้บริการต่าง ๆ เช่น เป็นแหล่งบริการชุมชน ที่อยู่อาศัย การจัดการบริการ งานศพ สื่อสารมวลชนไทยมีหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร และสถาบันศาสนา มีหน้าที่ในการให้บริการแนะนำด้านจิตใจและการบริการชุมชน

จากงานวิจัยต่างประเทศที่ศึกษาสรุปได้ว่า ชุมชนไทยที่อพยพย้ายถิ่นฐานไปอาศัยใน ต่างประเทศนั้น ยังมีลักษณะของศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีไทยดั้งเดิมติดตามไปด้วย คนไทยยังคง ต้องการสืบสานและใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมแบบไทย ๆ ดังการศึกษาของณัฐฐา วินิตนยาพัคค์ (Nutta Vinijnayapak) ที่นำเสนอวิถีชีวิตคนไทยยังมีลักษณะเป็นแบบไทย และมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ให้คนในชุมชนไทยได้มีโอกาสมพบปะกัน โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางของการทำกิจกรรม ดังนั้น วัดยังคงเป็นสถานที่ที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์รวมของคนในสังคม และมีคุณค่าทางจิตใจ ของผู้คนเป็นอย่างมาก ในด้านการให้บริการปรึกษาด้านจิตใจ และการบริการชุมชนในด้านต่าง ๆ